

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2021. augusztus 20.

XXI. évfolyam, 3. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban az idén nyolcvanéves Gyurkovics Hunor alkotásaiból adunk válogatást.

A címlapon: Szent István letekint a mai magyarjaira

A hátlapon: A hét vezér

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
: – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

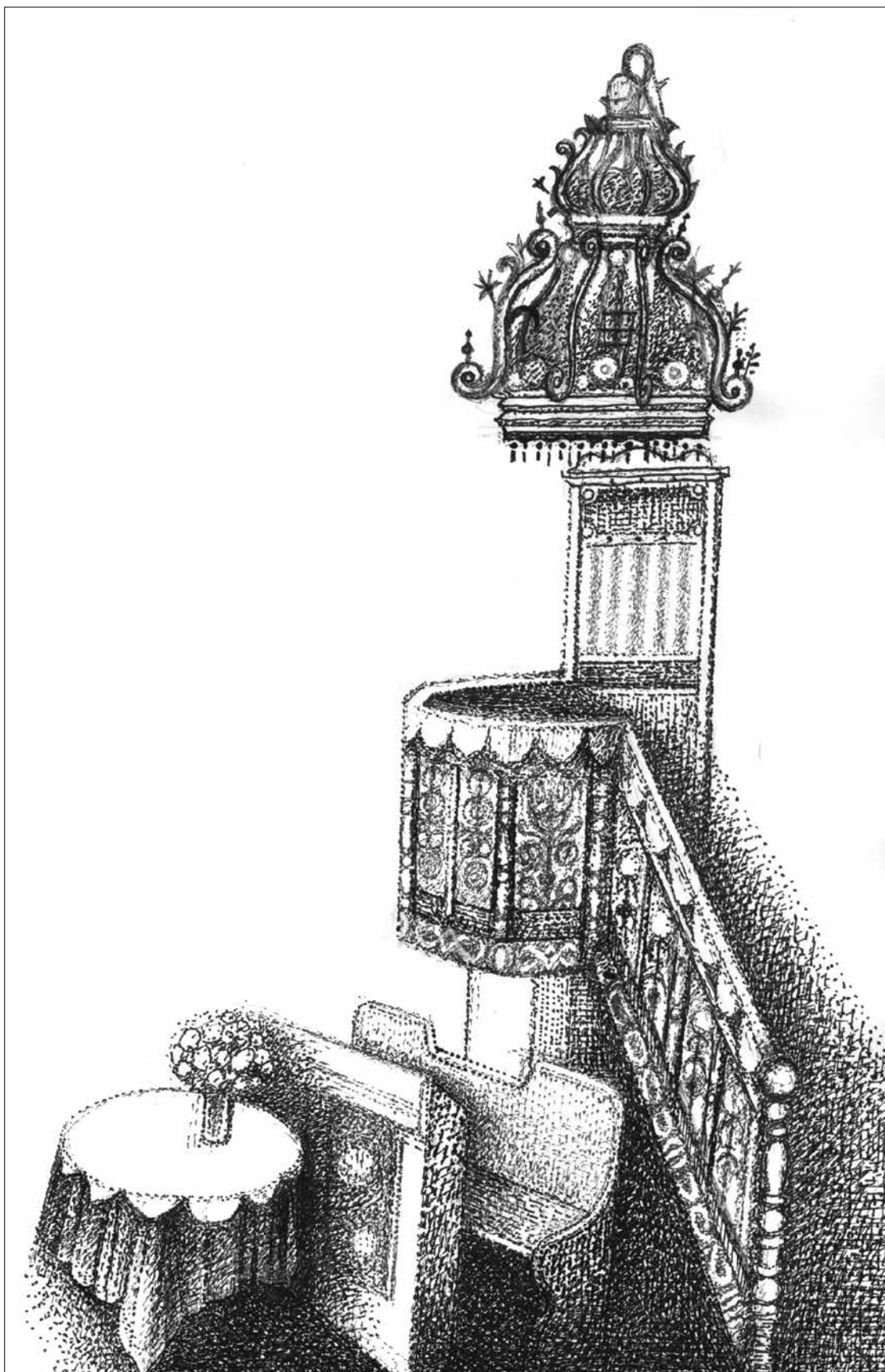
Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Bata János	Hús év Aracs	5
Vajda Gábor	A Magyar Szó – sok szék között	9
Bogdán József	Galagonyás temploma... ..	12
Dancs Rózsa	Magyarok, lengyelek közös védőszentje, Jézus anyja, Mária ..	15
Konrad Sutarski	Zbigniew Herbert és a lengyel irodalmi Nobel-díjasok	18
P. Maklári Éva	Versek	22
Döbrentei Kornél	Életigenlés kalákában	23
Hódi Sándor	A magyar nyelv jelene és jövője	31
Radnai István	Versek	34
Bicskei Zoltán	A sár arany	36
Huszár Zoltán	Utcabeliek – II. rész	42
Zóka Péter	Kodolányi János nemzetképe és helye a népi mozgalomban ..	46
Széki Soós János	Hagyások II.	50
Bakonyi István	A felülemelkedés és az örök távlatok igénye	53
Borsányi Katinka	Versek	55
Stanyó Tóth Gizella	Lélektől lélekig, továbbmenve a Szentlélek vezette úton	57
Marcsó Vilma	Óltalom	60
Gutai István	Magyarnak kell lenni!	62
Pósa Zoltán	Versmeditációk hitről, hűségről, hazaszeretetről	68
Julesz János	Covidba zártan	74
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XIV.	76
Tráser László	Cédulák XXX.	79
Diószegi György Antal	Lovasíjász-hadművészetünk egyetemes jelentősége 896-tól az 1396-os nikápolyi csatáig	83
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai – II. rész	94
Gyurkovics Hunor	szakmai életrajza	109
Színes melléklet		113

E számunkban Gyurkovics Hunor munkásságát mutatjuk be.

Rétfalusi templom, szószék

Húsz év Aracs

Előzetes egyeztetések után, a Gubás házaspár kezdeményezésére, 2001. március 20-án Gubásék szabadkai otthonában összegyűlt néhány ember azzal a szándékkal, hogy a délvidéki magyarság Szerbiába szakított, oly sokszor meggyalázott, megalázott, kifosztott, félrevezetett, meghazudtolt, elnyomott részének érdekében tegyen valamit. A jelenlevők, Gubás Ágota és Jenő, Mirnics Zsuzsa és Károly, Tari István, Utsi Jenő, Vajda Gábor és Bata János, egyetértettek abban, hogy tevékenységüket írásban jelenítik meg, azaz: folyóiratot szeretnének kiadni.

A vállalkozás nem volt kockázatmentes, hiszen alig múlt el másfél év a Szerbiát ért bombázások után, kiszámíthatatlan volt a hatalom és a többségi környezet reakciója egy független magyar lap esetleges megjelenésére, és emellett még pénz sem volt akár a nyomdaköltségek fedezetére sem. Utsi Jenő atya, a tóthfalusi Logos Grafikai Műhely igazgatója vállalta a folyóirat költségmentes nyomtatását, ami óriási segítséget jelentett a lap indításához. Még ezen a találkozón a jelenlevők elfogadták Tari István ajánlatát, miszerint az induló lap neve Aracs legyen.

A név nemcsak amiatt volt helyénvaló, mert a lap alapítását az Aracs Társadalmi Szervezet a Művelt Faluért nevű szabadkai civil szervezet vállalta föl, melynek elnöke dr. Gubás Jenő volt, hanem azért is, mert az aracsi pusztatemplom a Délvidék egyik jelképe. Az ezeréves múltra visszatekintő templomrom olyan, akár a délvidéki magyarság: az évszázadok pusztítását magán viseli, már tető sincs fölötte, de a mindenféle rombolás ellenére mégis ott áll, még ha magányosan is, a puszta, a nagy semmi, alföldi ésszel gondolván: a világ közepén.

Az akkor fölvezolt elképzelések szerint a szerkesztőség tizenkét tagból állt volna. Azért ilyen sokból, hogy már ezáltal is növekedjenek a munkatársakkal és az olvasókkal való kap-

csolattartás esélyei, hiszen a tizenkét személyt a szerbiai Délvidék különböző pontjairól várták a lapalapítók. A szerkesztőség alapító gyűlésére 2001. április 7-én került sor, ugyancsak Gubásék szabadkai házában. A meghívottak közül Cirkl Zsuzsa Zomborból, Gubás Jenő és Ágota, valamint Gyurkovics Hunor Szabadkáról, Marcsók Vilma Nagybecskerekéről, Tari István Óbecséről, Tomán László Újvidékről, Utsi Jenő Tóthfaluból, Vajda Gábor Szabadkáról és Bata János Horgosról érkezett. A zentai Hajnal Jenő, az adai Hódi Sándor és az újvidéki Mirnics Károly egyéb elfoglaltságaikra hivatkozva nem vállalták sem az alakuló szerkesztőségi ülésen való részvételt, sem a későbbi szerkesztőségi munkát. A megjelentek Utsi Jenőt választották meg főszerkesztőnek, Vajda Gábort felelős szerkesztőnek, Gubás Ágotát lektornak, Gyurkovics Hunort pedig művészeti szerkesztőnek.

Tomán László fölvetette, hogy nem új lapot kellene létrehozni, hanem az újvidéki Hidat kellene, úgymond „elfoglalni”, mivel szerinte az akkori szerkesztőség jogtalanul bitorolta „ezt a nagy múltra visszatekintő folyóiratot”. Tomán elképzelését senki sem támogatta, mert a partizánakciónak tűnő „szerkesztőségi foglalás”-nak semmilyen valóságos alapja nem lett volna, ezenfelül a Híd olyan kommunista múlttal bírt, és bír mind a mai napig, amelyet Tománon kívül senki sem akart fölállalni. Ezután egyhangúlag elfogadták a lap címéül az Aracsot, alcíméül pedig A délvidéki magyarság közéleti folyóiratát.

Az alcímmel a szerkesztőség jelezni szeretne volna azt a viszonyrendszert, amelyben a folyóiratot elhelyezte, szakítván az addig egyedülként, államilag elfogadott Vajdaság kifejezéssel, hiszen a Vajdaság a Szerb Vajdaság 1848-as célkitűzésének megvalósulása, nevezetesen a Magyar Királyságból kiszakítandó és elcsatolandó délvidéki területeknek Szerbiához, a Szerb-

Horvát–Szlovén Királysághoz, majd a későbbi Jugoszláviákhoz történő csatolása, amelyet Trianonban és a második világháborút lezáró szerződésekben is megerősítettek. (Lett is ebből nem kevés gond, az Aracs első, szabadkai bemutatkozása kapcsán a helyi szerb napilap, a Subotičke Novine tudósítója egyebek mellett ezt is fölírta a szerkesztőségnek, hogy olyan alcímmel jelenteti meg a lapját, amelyben a „fasiszta Horthy-korszak”-ot idéző kifejezés is benne van! A későbbiekben a *vajdasági* magyar közéleti szereplők is gyakran a Délvidék elnevezés miatt támadták az Aracsot, míg mára talán eljutottunk oda, és ebben nem kis szerepe van az Aracsnak, hogy a jugoszláv eszmeiséget lelkükben tovább éltető, még ha csak nyelvbottlásként is, de időnként a délvidéki magyarságról beszélnek...)

2001. augusztus 20-án megjelent az Aracsnak, a délvidéki magyarság közéleti folyóiratának az első száma, piros fedőlappal, a fedőlapján az aracsi pusztatemplom. A borító, a cím stilizált rovásírásos betűtípusa és a cím mellett a folyóirat logója Gyurkovics Hunor munkája: egy körben Szent István arcképe, fején a Szent Koronával, a kör alsó felében a hold sarlója, amely Boldogasszony Anyánkat, a Szűzanyát jelképezi, Szent István szakála egyben a széttárt szárnyú turul, bajsza két egymást érintő fecske, a lélek madara.

A vékonyka füzet A4-es formátumban, 500 példányban, 52 oldalon jelent meg, színes belső borítóval. Tizenkét szerző jegyzi az első számot.

2006 óta az évi négy folyóiratszám március 15-én, június 4-én, augusztus 20-án és október 23-án jelenik meg, bizonyára az egész világon egyedüli folyóiratként a nemzet sorsfordító évfordulóihoz igazodván. És az sem mellékes tény, hogy a Délvidéken az Aracs az egyetlen folyóirat, amely húsz év óta folyamatosan és rendszeresen megjelenik!

A szerkesztőbizottság az indulás kezdetén csupán a délvidéki magyarságban gondolkodhatott, elsősorban az anyagiak hiánya miatt, meg azért is, mert először önmagunkkal, a mi kibeszéletlen, elhallgatott, elhallgattatott, eltitkolt, elhazudott, meghamisított múltunkkal és jelenünkkel kellett foglalkoznia, és ezek föltárásával, egyes „örök igazságok”-nak hazudott dogmák újraértékelésével vagy akár lerombolásával pedig olyan jövőképet kellett felvázolnia, amely segíti a

közösségünket önazonosságának föltárásában. Azonban az anyagi gondok és a kapcsolatteremtés nehézségei ellenére a szerkesztőség már kezdetől fogva nemzetben gondolkodott, azt szerettük volna elérni, hogy munkánkba bekapcsoljuk az egész Kárpát-medence magyarságát – akkor még nem gondolhattunk arra, a kommunikációs eszközök azon fejlettségi fokán, hogy néhány év múltán nemcsak a Kárpát-haza magyarságát tudjuk olvasóként és szerzőként megszólítani, hanem a tengereken túlról is lesznek olvasóink és szerzőink! Mára a Délvidék, a Kárpát-medence, a diaszpóra magyarságának azon része, amely az Aracs szellemiségét magáénak vallja, otthon van a folyóiratban, ahol gondolatait szabadon oszthatja meg az olvasóközönséggel és egymással az évtizedek után újra fölismert, fölfedezett testvériség szellemében.

Az Aracs indulásakor az egykor jugoszláv, majd szerb kommunista elkötelezettségű honi értelmiség, amely az újvidéki Magyar Tanszék körül és a Tanszéken gyülekezett (ez alapján mindenki számára világos, magyar ajkú és általában magyarul alkotó emberekről van szó), azonnal megtámadta a lapot. A legfőbb vád a szerkesztőség ellen a túlzottnak mondott magyar eszmeiség volt, de még ennél is tovább mentek: magyar nacionalistáknak nevezték a szerkesztőség tagjait, olyanoknak, akik csak önmagukkal vannak el a saját kis koszos, köldöknéző vidékiességükben. Mivel azonban igazi fogást nem találtak a lapon, azaz a benne megjelenő írásokon, a támadás helyett a megsemmisítő hallgatást és az elhallgatást választották – ahhoz azonban már nem volt hatalmuk, bár nagyon szerették volna, hogy az Aracsot elhallgattassák. A bolsevik eszméből ki- és felövő liberális-kozmodopolita tanoncok az idők során szakmájukat nagyszerűen kitanulták, az Aracs húsz éve alatt időnként elővették (és előveszik) a magyarkodás vádját, amellyel saját, belterjes köreikben nagy sikert arattak (aratnak).

Ezek a sikerek azonban túlmutatnak önmagukon: nemcsak a hőskorban, az Aracs első éveiben voltak olyan fiatal alkotók, akik még álnéven sem mertek közölni az Aracsban, mert attól tartottak, ha személyiségükre fény derül, soha nem szerezhetik meg oklevelüket az újvidéki Magyar Tanszéken (!), hanem ez így van mind a mai napig: fiatal és idős szerzők, alkotók tudják,

ha itthon, a Délvidéken érvényesülni akarnak, ha nem szeretnék kegyvesztettjei lenni a honi fősodratú kultúrpolitikának, és valamilyen módon kiszolgáltatottjai (munkahely, tanulmányok, támogatások) a mindent átszövő liberális-kozmo-polita vajdasági művelődési rendszernek, megszire el kell kerülniük az Aracsot!

Vajda Gábor váratlan halála 2008-ban fölbecsülhetetlen veszteséget jelentett mind az Aracs szerkesztősége, mind az egyetemes magyar irodalom és művelődéspolitiká számára. Konok, megalkuvást nem tűrő, de az észszerű kompromisszumra hajló személyisége meghatározó volt a lap arculatának kialakításában. Nélküle sokkal nehezebb volt megmaradni azon a nemzeti úton, amely nem ismeri el a nagyhatalmi diktátumok által kikényszerített megosztottságot. (E számban Vajda Gábor hagyatékából közöljük A Magyar Szó – sok szék között című eddig publikálatlan írását. A cikk nagyon sok szempontból még ma is időszerű, azt viszont szegény Vajda Gábor nem láthatta előre, hogy tíz-egynéhány év múltán mivé válik az általa oly sokszor emlegetett, áhított és vágyott nyugat-európaiság!)

A főszerkesztő halálával olyan helyzet állt elő az Aracs történetében, amelybe a folyóirat nemcsak hogy beleremegett, hanem a megszűnés szélére sodródott. A 2008 ősztől 2011 őszéig tartó három évben a folyóirat egyre inkább eltávolodott az alapításakor megfogalmazott közéletiségtől, a hangsúly az idő múlásával inkább a hely- és irodalomtörténeti írásokra helyeződött, valamint olyan szerzők is fölbukkantak a lap körül és a lapban, akik nagyon távol álltak attól a szellemiségtől, amelyben az Aracs 2001-ben megfogant.

Talán sohasem fog fény derülni arra, hogy a háttérben ez alatt a három év alatt mi minden történt az Aracs elveszejtéséért, átalakításáért; azóta is talány, mi (és ki) bírhatta rá egykori munkatársainkat, némi pátosszal még azt is mondhatnám: harcostársainkat arra, hogy ellenünk és egykori énük ellen fordulva, megtagadva egész addigi munkásságukat, a megszűnés közelébe sodorják a folyóiratot. Amit tudhatunk, az az: a szerkesztőbizottság egyes tagjai, valamint a fő- és felelős szerkesztő a szerkesztőséget Szabadkáról Óbecsére akarták átvinni, a folyóirat alapítóját, dr. Gubás Jenőt és feleségét, Gubás Ágotát szégyentelenül akkor illeték hamis vádak-

kal – az Aracs banki számláján lévő mintegy 300 (háromszáz!) eurónak megfelelő dinárral Magyarországra akarnak szökni, cserben hagyva a folyóiratot –, amikor Gubás Jenő agyvérzéssel magatehetetlenül Szegeden kórházban feküdt, felesége pedig a súlyos állapotban lévő férjét a kórházi kezelésen nem hagyhatta magára.

A szerkesztőbizottságot 2011-ben elhagyó szerkesztőtársaink alapállása az volt: vagy Gubásék nélkül, vagy sehogy! – azaz inkább vesszen az Aracs, de Gubásékat még a lap megszűnése árán is el kell távolítani. Ahogyan azt fentebb már leírtam, a kétkedés, a cinizmus és a rosszakarat az Aracs megjelenésétől kezdve jelen van a délvidéki mára liberális eszméket valló, de lelkükben jugoszláv kommunistáknak megmaradt, magukat és egymást csúcsértelmiségieknek beállító, közízlést, közgondolkodást és politikát formáló vezetőrétegben, amelynek a tagjai néha arcukat adva, néha a titokzatos ismeretlenség homályából parancsokat osztogatva próbálják elfojtani a Délvidék szabad szellemi műhelyének a hangját. Ebbe a többnyire alattomosan folyó rombolásba – egy tál lencséért? – sikerült a szerkesztőbizottság egyes tagjait is bevonni a nyíltan hatalmat gyakorló, de tevékenységét gyakran háttérhatalomként is kifejtő kultúrpolitikumnak.

Hála a Gondviselésnek és azoknak a barátainknak, szerzőinknek, akik nem fordultak el az Aracstól, és megértették, az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata az alapító, a folyóiratot életre hívó és egy évtizeden át azt anyagilag is életben tartó Gubás házaspár nélkül nem létezhet, a 2011-es esztendő végére (ha nem is a megszokott időpontban, nevezetesen október 23-ára, de december 20-án) olvasóink kezébe kerülhetett a folyóirat az évi negyedik száma. Sikerült olyan, józanul gondolkodó szerzőtársakat megtartanunk és újakat találnunk, akik tudták és megértették, nem az oly szépen és akár (ál)tudományos alapozottsággal megfogalmazott cikornyás körmondatoknak és azok előadóinak kell hinni, hanem vissza kell tekinteni a megtett útra, meg kell nézni, azon az úton ki mit járt be, s ennek a múltbéli útnak az ismeretében kell véleményt alkotni a föl-vázolt jövőképről. Ezek azok az alkotók, a kortárs nemzeti értelmiség legjava a Kárpát-hazában és azon túl, Amerikában és Ausztráliában, akik azóta is megtisztelik az Aracsot jelenlétükkel.

Az Aracs megsemmisítésére vagy átalakítására tett sikertelen kísérlet természetesen nem maradt következmény nélkül. A szerbiai Magyar Nemzeti Tanács Közigazgatási Hivatalának 2011-ben íródott kulturális stratégiájában csak föltételes módon írnak az Aracsról: „Az *Aracs folyóirat szellemiségét tekintve hagyományos-konzervatív, a benne megjelenő szövegek színvonalát tekintve inkább dilettáns, semmint társadalmi folyóirat, amelynek azonban, ha leküzdené a színvonalhiány és durva, személyeskedő hangvétele okozta hátrányokat, kétségtelenül helye volna a vajdasági magyar folyóirat-térben, hiszen a konzervatív szellemiséget egyedül az Aracs képviselné a vajdasági magyar folyóiratok között.*” (Vajdasági magyar kulturális stratégia 2012–2018, p 142; Felelős szerkesztő: Lovas Ildikó, Szociológiai kutatás és feldolgozás: Barlai Jenő, Felelős kiadó: Magyar Nemzeti Tanács Közigazgatási Hivatala, 2011)

Nyilván ez a „dilettantizmus”, amely olyannyira jellemző az Aracsra, valamint a „színvonalhiány és durva, személyeskedő hangvétel” az oka annak, hogy az Aracs folyóirat nem érdemelte meg még azt sem, hogy kiadásának helyét pontosan jelöljék az MNT másik, nagy jelentőségű dokumentumában, a Vajdasági magyar médiastratégia 2011–2016 című, 2011 novemberében elkészült dolgozatában, ugyanis ott a nem dilettáns munkatársak az Aracsot újvidéki folyóiratként jegyezték, nem pedig szabadkaiként (11. old.). Így utólag visszagondolván az is előfordulhatott, hogy a stratégiákat készítők előre ittak a medve bőrére, és a folyóirat szerkesztőségét már Újvidékre vizionálták!

2018 már rég elmúlt, 2016 még régebben, viszont az Aracsot minősítő mondat mind a mai napig ott olvasható a Szabadkán székelő Magyar Nemzeti Tanács hivatalos honlapján. Azt pedig ennek tükrében mondanunk sem kell: sem az Aracs Alapítvány, a folyóirat kiadója, sem az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata nem tartozik az MNT kiemelt jelentőségű szervezetei vagy intézményei közé, valamint azt is tényként közölhetjük: az Aracs folyóiratot a Magyar Nemzeti Tanács egyetlen fillérnyi támogatásban sem részesítette.

A 2011 óta, de inkább a 2001 óta tartó folyamat része az is, hogy az elmúlt húsz esztendő

során az Aracsot egyetlenegyszer sem hívták meg az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékére, a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karra, a szintén szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnáziumba, valamint a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnáziumba. Ezek az intézmények képezik, oktatják közösségünk felnövekvő értelmiségét. Talán el lehetne gondolkodni azon is, hogy a Délvidéket uraló kultúrpolitikum miért nem engedi meg ezeknek a fiataloknak, hogy a posztjugoszláv, liberális-kozmpolita eszmék mellett nemzeti szellemiséget képviselő gondolatokban is részesüljenek, akkor, amikor ezeket az intézményeket a magyar nemzeti kormány tartja fenn és el. (Azt már megemlíteni sem merem: Miért nem lehet a fiatalokat nemzeti szellemiségben és szellemiségre nevelni?)

Mára a világ történeteiből egyértelműen kikövetkeztethető: csak az a nemzet maradhat meg, amely tisztában van saját magával. Ismeri a múltját és a jelenét, minden dicsőségével és hibájával együtt. Tanult a múlt tévedéseiből, és nem követi el azokat újra és újra. Az a nemzet, az a nép maradhat meg, amely tudja: a férfi férfi, a nő meg nő, a szerelem meg szerelem, ami két, ellentétes nemű egyén között jön létre, s a mi anyanyelvünk gazdagságát mutatja, hogy mi tudjuk: a szeretet pedig szeretet, ami lehet ellentétes és azonos neműek között is, és ez a szeretet kell hogy tovább vezessen bennünket, akár azok ellenében is, akik mindazt az értékrendszert lerombolni, megsemmisíteni akarják, amely számunkra nemcsak hogy fontos, hanem egyedüli megtartó erő, a normalitásnak, az emberszeretnek és a teremtett világ tiszteletének az ereje.

Húsz év után sem mondhatok mást, mint amit 2010-ben fogalmaztam meg a tizedik évfolyamban lépő Aracsról írt dolgozatom végén: „a nemzet minden mai baja Trianonig vezethető vissza, Trianonban gyökerezik, és abból ered, következőképp: csakis a trianoni trauma föloldásával kezelhető és orvosolható. Mindaddig, amíg ez meg nem valósul, az Aracsnak úgy és olyannak kell megmaradnia, mint amilyen volt a közel egy [immár két] évtizedes létezése óta, össze kell gyűjtenie, és teret kell adnia a Kárpát-haza minden olyan gondolkodójának, aki szerint a nemzet egy és oszthatatlan.”

A Magyar Szó – sok szék között*

Ennek a beállítottságnak a szerbiai politikai körülmények rosszabbodása is kedvez. A háborús helyzetre való tekintettel 1998 őszén új sajtótörvényt hagy jóvá a Szerbiai Képviselőház. Ezáltal a korábbinál fokozottabban kell működnie az öncenzúrának. Annál is inkább, mert a következő évben a Magyar Szó is a vádlottak padjára kerül. Természetesen (kimondatlan külpolitikai érdekből) fölmentik. Az eset csupán a ráijesztés példája. Ez nagyon fontos, mert ez idő tájt is az állam csupán tíz százalékát fedezi a Magyar Szó költségeinek, tehát az anyagi támogatás megvonásával csak részben gyakorolhat nyomást a szerkesztőségre. Ezt meg is teszi, mire az újságírók 1999-ben több mint egy hónapos sztrájkjal válaszolnak a csekély anyagi juttatásra, éhbérre, miközben az önállósodásukért is harcolnak. A helyzetük megoldatlanságáért az intézmény vezetősége is felelős, mert nem merte vállalni a „szocializmusból” örökölt tisztviselői apparátus átszervezését. S egy kissé a közvélemény is. Az emberek magukba roskadtak, figyelmük a saját megélhetőségükre összpontosul, képtelenek már úgy azonosulni a közösnek vélt érdeket képviselő egyetlen napilapjukkal, a Magyar Szóval, amelyet ekkorra már negyven munkatársa hagyott el, és távozott külföldre, elsősorban Magyarországra.

Mirnics Zsuzsa véleménye a Magyar Szónak a bombázásokat követő helyzetéről némileg enyhébb formában mind a mai napig érvényes: „Az önállóságnak az a szintje, amelyet a Magyar Szó a sztrájk idején próbált kicsikarni (külön folyószámla a Forum-házon belül) a maximum, amit ebben a politikai és hatalmi rendszerben elérhet. A Magyar Szót nem fogja elengedni a hatalom, még ha jelképes támogatással pénzelt jelképes újsággá is válik. Ez az egyetlen írott sajtótermék, amelyhez ragaszkodik: az államilag »támogatott« lap meglobogtatására mindenkor szükség

van (s jönnek választások). Egy teljesen független Magyar Szó, mely írt 44-es vérengzésekről, asszimilációról, háborúellenes és ellenzéki tüntetésekről, s mely igyekezett (bár egyre erőteljesebbül) a meglevő keretekben is, a demokratikus közvéleményt szolgálni, kicsúszhat az ellenőrzés alól.” (**Koldusbotra jutott kisebbségi média.** In: *Vajdasági marasztaló*, 2000. 205–206. p.)

Önmagában is sokat mond a körülményeknek való kiszolgáltatottságról, miszerint 2002 decemberétől a Magyar Szó fejlécén „a demokratikus közvélemény napilapja” funkciójelölést a „közéleti napilap” váltja föl. Ezáltal a szerkesztőség vallja be azt, amit többen is fölrottak neki: még a Közös Íróasztalunk c. rovatban is működik a cenzúrája. Mértékkel közli az érzékenyebb kérdésekre való reagálásokat, s ha megjelenteti is őket, elhatárolja magát tőlük.

A 2000-ben bekövetkezett „rezsimváltás” után is megoldatlan tehát a Magyar Szó szellemisége és anyagi háttere. Viszont egyre többször merül föl a kilencvenes évek elejétől nemegyszer megfogalmazott ötlet, mely szerint – mivel a délvidéki magyarságnak legfeljebb a Tito-érában befolyáshoz jutott értelmiség lak- és munkahelye alapján a központja Újvidék – a Magyar Szó szerkesztőségét Szabadkára vagy Zentára kell áttelepíteni.

Ezzel kapcsolatban (az időnkénti föllobbanásokat nem számítva) 2005-ben az immár az alapítói funkciót átvett Magyar Nemzeti Tanács átszervező kezdeményezése kapcsán lángolnak föl a viták. A nézetek nagy többsége nem tartalmazza a délvidéki magyarság konkrét és távlati érdekeit. A megnyilatkozók véleményét leginkább az egyén, illetve a csoport önzése hatja át. Alig akad valaki, aki elfogulatlanul, kellő körültekintéssel foglal állást a szóban forgó, mindannyiunk számára oly fontos ügyben.

Egyfelől a gazdasági racionalizmus és a politikai pragmatizmus érvei sorakoztak. Ez a lap

fennmaradását, sőt remélt fejlődését tartja szem előtt a piacérdek korszerű érvényesítésének szellemében. Az újságírók, szerkesztők (a tömbmagyarság szívében) legyenek fokozottabban testközelben az olvasóval, hogy azt írassák, ami őt érdekli. Így majd állítólag többen fogják megvásárolni a lapot, ami lehetővé teszi az anyagi válság leküzdését. Ez az immár győzedelmeskedett szempont az elüzletiesedés veszélyével, a napi érdekességek hajszolásával, a magyarság érdekeinek külsőségekre való korlátozásával, az uralkodó párt érdekeinek kiszolgálásával fenyeget.

Másfelől a szórvány- és szigetszolgálat érveinek, sőt indulatainak lehetünk tanúi. E csoportban azok viszik a szót, akik megfelelő átszervezés mellett továbbra is Újvidéken, a mindenkor „központban” működtetnék a Magyar Szó szerkesztőségének súlypontot jelentő, jellegadó részét. Napilapunk Újvidéken való tartásának ügyében olyan szemléletek egészítik ki egymást önkéntelenül is, amelyek a magyarsághoz való viszony tekintetében homlokegyenest eltérnek egymástól. E meggyőződések a Magyar Szó országos jelentőségének s ezzel együtt a déli végek eddigi állítólagos szolgálatában betöltött szerepének hangoztatása mögé rejtik az érdekeiket. S ezzel összefüggésben a szakmaiság kritériumát is – elvben – többnyire előtérbe helyezik.

Egyik szemlélet sem veszi kellő mértékben figyelembe, miszerint a magyarság (s ezen belül a délvidéki magyarság) helyzete a mai Európában egészen rendkívüli. Ezt nagy statisztikai anyag támasztja alá. Végso soron a médiumokban is időnként föltűnő közhelyekről: az elvándorlásról, az elöregedésről, a beolvadásról, a népbetegségekről, az alkoholizmusról, az öngyilkosságokról, az oktatás megoldatlanságáról, a továbbtanulás lehetőségeinek korlátozottságáról, a fizikai és pszichikai veszélyeztetettség problémájáról van szó. A felsoroltak még inkább terhelik a szórvány- és a szigetmagyarságot.

Magától értődik: a vajdasági magyar média és ebben a hatvanéves működésbeli folytonosságának büvkörében tetszelgő Magyar Szó alig tehetett valamit e folyamat lassítása érdekében. Csak ki kellene nyitni a napilapunkat és a húsz évvel ezelőttivel összehasonlítani, máris kiderülne: a szerkesztők és az újságírók többsége a

formálisan megbukott kommunista rendszernek a folyamatos hipnotizáltja. Jelentkeztek ugyan új rovatok és témák, s a jelszavak is megváltoztak, néhány eredeti hozzáállású publicista is van már, ám ez édeskevés ahhoz képest, hogy mekkora a baj. Eszerint viszont az Újvidéken megjelenő Magyar Szó radikális átalakításra szorul, s korántsem csupán a rentabilitásának javítása, az olvasó megnyerése érdekében – ahogyan azt a Magyar Nemzeti Tanács (és mögötte a VMSZ) sugallja.

A vitázók nagy többsége nem látja be, hogy a Magyar Szó munkájának az addigiakhoz képest sokkal nagyobb mértékben kellene szembesülnie a délvidéki magyarság előbb érintett körülményeivel. Más szóval az újvidékiek egy csoportja által hangoztatott szakmaiság fogalma egyelőre nem lehet azonos azzal, amit ezen a fogalmon ma Budapesten vagy Párizsban értenek. A mi rendkívüli állapotunkhoz való alkalmazkodás azt feltételeznél, hogy a Magyar Szónak mint napilapnak az előző évtizedek alatt kialakult belső rendjét meg kell bontani, alapmagatartását átalakítani.

A délvidéki magyarság adott helyzetében naiv provincializmus és sznobizmus nem elsősorban és kiemelten értékelő hangnemben a magyarság társadalmi és művelődési helyzetéről tudósítani. Az eseményekről való tartózkodó tájékoztatás leginkább a manipulációba való beletörődést jelenti. **Az újságíróknak fokozottabban kellene elmélyedniük szülővidékük magyarsága helyzetének föltárásában. A lap korábban elsősorban a segélykiáltásokra és a botrányokra reagált, sokoldalúan panaszkodott, s a magyarországi alapítványtámogatások fölhasználásáról, a kitűnően sikerült rendezvényekről, munkákról tájékoztatott. Emellett azokat a fiataljainkat ünnepelte, akik az anyaországi, ill. „hazai” művelődési és sportéletben kiemelkedő sikereket értek el. No meg a vezető politikusaink deklarációinak szentelt megkülönböztetett figyelmet. Általában annál többet, minél mérsékeltebben ellenpon-tozták a szerb államvezetést.**

Az ilyen viszonyulás legfeljebb a normális egyéni, társadalmi és nemzeti életformának felelne meg. Mi azonban az európai életszintek legalján vagyunk. Nekünk különleges önmentő

módszerekre van szükségünk. Mindenekelőtt olyan szerkesztőkre, akik ennek tudatában tevékenykednének.

A Magyar Szó jövőbeli munkája fő felelőseinek abból kellene kiindulniuk (néhányan közülük máris ebben a szellemben működnek), hogy a mi szorgalmas népünk minden tekintetben érdemel annyit, mint az őshonos vagy a telepes, ill. menekült délszlávok. Alapvetően fontos lenne ezt a meggyőződésüket átadni, sugallni a riportalanyaiknak, hiszen azok többségükben megfélemlítettek. Ha a média az emberek európai érdekeinek, szükségleteinek tudatosítását vállalná célként, akkor az ennek eredményeként születő alapos föltárások, végigmondott igazságok nemzetrészünk problémáinak érdemi megoldására irányítanák a politikusok és a külföld figyelmét. Csakhogy eddig az újságírók is többnyire féltek, s legalább annyira igazodtak a politikusokhoz, mint az egyszerű szerencsétlen halandókhoz. Amiről viszont a sajtó nem vett tudomást: mint súlyos gond nem kerülhetett kellő nyomatékkal nyilvánosságra.

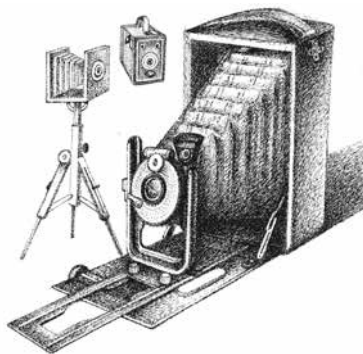
Gyakorlati humanizmus, emberi szolidaritás szempontjából kellene tehát jóval többet tennie a Magyar Szónak, mint eddig. Ahhoz, hogy a szó mélyebb, hitelesebb értelmében váljon európaivá, napilapunknak kevesebbet, tömörebben és kevésbé kiemelten kellene a világpolitikával foglalkoznia, a szerb politikának és művelődésnek viszont inkább csak a létünkkel összefüggő törekvéseit kellene ismertetnie. Aki többre kíváncsi, olvassa a szerb lapokat is! Éppen azt kellene megszüntetni, amit egyesek a szó titói értelmében naiv vagy demagóg módon a Magyar Szó hagyományaként kamatoztatható értékalapként tartanak számon. Természetesen vannak átmen-

tendő elemek is az elmúlt évtizedek munkájából, csak mindeddig egyetlen tanulmány sem mérte föl: mi a káros, az akaratlanul is szemfényvesztő, s mi a tartós, továbbfejlesztendő eredmény napilapunk elmúlt fél évszázadának munkájában.

Már önmagában is nagy lépés a Magyar Szó eddigi Újvidék-központú működésének átalakítása. Ez persze korántsem jelenti azt, mintha illúzióink lennének a szabadkai, zentai, topolyai stb. szerkesztők, újságírók hivatásbeli nekibátorodását illetően. A munkatársak ui. legalább olyan mértékben, mint korábban, többé-kevésbé a mi szerbiai és magyarországi politikusaink ellenőrzésének vannak kitéve. Így aztán azoknak, akik a rövid távú érdek által nem engedik bebetonozni a lelki ismeretüket, tovább kell vívniuk a harcukat egy igazibb, tartalmasabb élet reményében. Ha eredményesen küzdenek a pártcenzúra ellen, a lap gazdasági kérdését s ezzel együtt a saját anyagi helyzetüket is megoldhatják. A Magyar Szó keresett újsággá válhatna, ha mindazt nyíltan megírná, amit eddig alkalmanként, többnyire érintőlegesen méltatott, mivel az emberek hallgatnak. A formai-szerkezeti változások ígéretesek. A teljes tartalmi átváltás azonban még várat magára.

Ehhez egy újabb újságíró-nemzedékre is szükség lenne. Azokra, akik a bőrükön, a gyomrukban és a tudatukban egyaránt tapasztalják: akaratlanul is önmaguk ellen dolgoznak, ha liberális szellemben csak azt írják meg az emberekről, amit azok elmondani mernek.

** A húszéves Aracs Vajda Gábor hátrahagyott írásainak ezzel a médiáról szóló részletével emlékezik meg az első felelős szerkesztőnkől.*

Fotógépek

Galagonyás temploma...

Az utóbbi időben egy kis német falu van a gondolataim középpontjában. Galagonyás, amelynek a neve szerbül Глогонь/Glogonj, németül Glogau, románul Glogoni. Kíváncsi voltam ennek a névnek az etimológiájára. Szép magyar név ez a Galagonyás...

Galagonyáson egykor cca. kétezer-ötszáz német élt. Maga a falunév – Galagonya, Galagonyás – a gyógynövény nevéből ered. Egy olyan gyógynövény nevéből, amelynek gyönyörű a termése, a virága, a levele... az egész növény csodálatos. A levelét és a gyümölcsét is gyógyteának használják, főként szívproblémák gyógyítására. Persze, a gyümölcs maga is ízletes.

Egykor a falut és a templomkertet is galagonyás vette körül – mesélte el nekem egy ott élő kilencvenhat esztendőseni néni. A bokrok sűrűje védte a falut és a templomot a szélről és a hóviharoktól. Hatalmas tuskéi, mint az a szerb nevében – Glog – is benne van, önmagát is védik. Megszerettem ezt a falut... mert ez a kis település igazán magára hagyott falucska. A templomnak a már említett kilencvenhat éves Hemlein néni és a lánya a hívői...

Most azért vagyok lázban, mert a templomot Szent Anna tiszteletére szentelték fel... Újra felébredt bennem a vágy, mint a fehértemplomi szolgálatom idején, hogy írjak erről a romos, pusztulásra ítélt templomról. Hiszen Fehértemplomról könyvet és verseket is írtam... ma pedig itt egy másik haldokló istenháza... Három évig senki nem nyitotta ki ennek a templomnak az ajtaját. Most elhatároztam, hogy Szent Anna napján elmegyek Galagonyásra, és ebben a haldokló templomban fogok misézni. Felélesztem az évszázados istenházát, a hatalmas Szent Anna-oltárkép alatt bemutatva a szentmiseáldozatot...

Gondolatban magamhoz öleltem a haldokló templomot, és azt suttogtam Neki, hogy nincs

minden veszve... Élnie kell, hiszen a szent hely nem pusztulhat el, mert akkor a világ is elpusztul...

A múlt század húszas éveiben háromszáz keresztelő volt itt, a német lakosság gyakorolta a vallását, a templom tele volt hívekkel, és nem gondoltak arra, hogy alig száz év múlva lakatlan lesz a templom, üresen, zárva, levegőtlenül áll, és várja a halált... Nagy nehezen megtaláltam a kulcsot, be tudtam menni, percekig csodálgattam az oltárképet, de nem tudtam sokáig ott maradni, mert fuldokoltam ettől az ürességtől. Majd visszamentem, és újra ki... mert elszorult a szívem ettől a látványtól, a tényről, a pusztulás levegőjétől. Milyen jó lenne, ha az innen elszármazottak közül akadna olyan, aki a templom gondját viselné, és legalább arra áldozna, hogy a templomtakarításért valamit adni is tudjunk.

Korábban már jártam a templomnál, de nem tudtam bemenni, mert nem volt meg a kulcs... a bejárat előtt azonban érdekes dologra lettem figyelmes. A betonon sok-sok aprópénz hevert, ami arra engedett következtetni, hogy az emberek adott időben el-eljönnek a zárt templomhoz imádkozni, és így róják le a perselypénzadományukat... a betonra, hiszen a perselyhez nem férnek hozzá. Akkor megálltam, és elmondtam németül a Miatyánkot, ahogy korábban Fehértemplomon is minden vasárnap... szerbül, magyarul, németül, csehül – és az emberek örültek, hogy az anyanyelvükön könyöröghetnek az Úrhoz.

Most, Szent Anna napján is elmondom németül ott, abban az elhagyatott, haldokló templomban, hogy velem imádkozzanak az égben azok, akik egykor megtöltötték a padosorokat, akik együtt dicsérték az Istent ebben a templomban. Misézni, persze, szerbül fogok... azt értik a németeket felváltó lakosok, hívek. Pedig amint belépünk a templomba, a szemünk elé tárul a

felirat a boltíven: „Gelobt Sei Jesus Christus!” – magamban válaszoltam is: „In ewigkeit! Amen.”

Én szeretem a szent helyeket... fájjalom, hogy Galagonyásról még a szerbek sem tudják, hol van. Cserépalját viszont ismerik, mert ott van a számárfesztivál... szalonnafesztivál és ki tudja, még mi... A hatalmas galagonyási templomról senki sem tud! Pedig csak be kellene menni abba a templomba, hogy megváltozzék az egész életed. Szeretném, ha hétfőn, Szent Anna napján sokan eljönnének a galagonyási templombúcsúra, a szentmisére..., hogy valóban „izzon a galagonya ruhája” ott, a templomban, a lelkekben. Szeretném, ha az én felbuzdulásom átszállna sokakra, és megcsodálnák azt a gyönyörű templomot meg a kilencvenhat éves nénit, aki még tud mosolyogni ebben a helyzetben is... Szeretnék ezzel a néni-vel hosszan beszélgetni, hiszen ő az egyetlen tanúja annak a kornak, amikor háromszáz gyermeket kereszteltek meg ebben a csodaszép templomban. Várom, hogy meséljen nekem azokról a falucskákról, ahol hitteli teli német közösségek éltek... az akkor legdélibb vidékeken, Pancsova környékén.

Most megkértem a szerbeket, hogy legalább kéthavonta takarítsák ki a templomot. Ne teljen el még három év, amire újra misézhetek ott. Nekem mindenem lett Galagonyás, és eszembe jut Jézus ígérete: „Én veletek maradok a világ végezetéig...” És ezt Galagonyásnak is mondta, ígérte, és a kilencvenhat éves néninek is. Ez ad reményt, vigaszt és erőt ahhoz, hogy feléleszem ezt a szent helyet. Amikor eljöttem a templomból, megcsókoltam az ajtófélfát... mert még nem csókolta meg senki. Megcsókoltam, és úgy voltam ezzel, mint a gyermek az édesanyjával, amikor iskolába indul. Megcsókolja, és arra gondol, hogy „hamarosan újra itthon leszek”.

Most, a pandémia miatt, az elmúlt másfél év az emberekben lelki nyomorúságot is okozott. Nem érdekli már őket a múlt, annak értékei, a hagyományok, az épületek, a templomok. Azonban én azt mondom, szeressétek Galagonyást, mert ha ti nem szeretitek, senki nem fogja szeretni már! Ezért lesz ünnepi szentmise Szent Anna napján, és ezért hiszem azt, hogy valóban fel tud izzani a galagonya ruhája mindnyájunk lelkében!

A falut 1586-ban említik először, de a hódoltság alatt lakossága elpusztult. Helyükre délről szerb telepések érkeztek.

1704-ben a katonai határőrvidék része lett. Szerb lakosai a katonai ellenőrzés miatt 1771-ben eltávoztak. 1774-ben telepítették be német telepésekkel.

1788-ban a falut felégették a törökök, 1790-ben pedig kolera pusztított.

1780–1800 között Erdélyből román telepések érkeztek. 1806-ban épült fel a román temploma, melyet 1825-ben vihar rongált meg úgy, hogy 1840-ben újat kellett építtetni helyébe. A katolikus Szent Anna-temploma 1841-ben épült.

1872-ben megszűnt a katonai határőrvidék, és a falut a pancsovai járáshoz sorolták.

1910-ben 2816 lakosából 72 fő magyar, 1745 fő német, 2 fő szlovák, 756 fő román, 61 fő horvát, 13 fő szerb, 22 fő egyéb anyanyelvű volt. Ebből 1847 fő római katolikus, 2 fő görögkatolikus, 8 fő református, 12 fő ág. hitv. evangélikus, 798 fő görögkeleti ortodox, 2 fő izraelita vallású volt. A lakosok közül 1840 fő tudott írni és olvasni, 605 lakos tudott magyarul.

A trianoni békeszerződésig Torontál vármegye Pancsovai járásához tartozott.

1935-ben 1535 német lakosa volt. A II. világháborúban a harci cselekmények és a szerb partizánok bosszúja következtében 470 német lakosa halt meg, a többit elűzték. Helyükre Kumanovo környékéről telepítettek szerbeket. (Wikipédia)

A galagonyási Szent Anna-templom

Fotó: Bogdán József

Hemlein Irénke és lánya, Hemlein Elza

Magyarok, lengyelek közös védőszentje, Jézus anyja, Mária

Nem véletlen, hogy napjainkban az oltalmazó Szűzanyához való fordulás, az idei csodálatos csíksomlyói kegyhelyhez való zarándoklás a lelkeket sokkal mélyebben érintette, mint bármikor, hiszen nem kevesebbet, mint az egész keresztény világ megmentéséért kellett és kell imádkoznunk. Hittel hisszük, hogy Isten irgalma határtalan, és aki hisz Őbenne, az nem csalatkozik. Babba Mária közbenjárására pedig nagyon szükség van!

Az sem lehet csak történelmi véletlen, hogy éppen most – és időben visszatekintve: régóta – a magára talált, összetartozó magyarság nemcsak egyházi vonalon, hanem politikailag is egyik legfőbb szövetségesének, barátjának a lengyel népet tekintheti. Bevallom, drága barátnőm, Dobos Marianne nélkül kevesebbet tudnék erről a mély gyökerekkel közös történelmünkbe ágyazódott magyar–lengyel kapcsolatról, ezért – mert csak lélekben csatlakozhattam a csíksomlyói Nyeregbe igyekvő zarándokokhoz – ismét belelapoztam a könyveibe. A *Rózsaablak* című munkájának az előszavából idézek egy részletet:

„A kereszténnyé lett lengyelség [...] fő védőmezőjét Máriában, Jézus anyjában találta meg. Mária királynői voltára utaló első komolyabb forrás, amely Lengyelországban népszerű lett, a magyar-lengyel krónika azon részlete, amelyben István király felajánlja országát Máriának. Mária a Magyarországra támadó Konrád császár seeregeitől megszabadítja István királyt és országát. [...] Ahogyan István teljesítette fogadalmát, ahhoz hasonló fogadalmat tett János Kázmér a svéd háború idején a lwowi székesegyházban.

Częstochowa 1655-ös svéd ostromakor Mária megvédte a kolostort, a szerzeteseket, az odamenekülteket és szimbolikusan az egész országot. A hely jelentősége a XIV. század végére nyúlik vissza, amikor pálos rendi szerzetesek monostort alapítottak a hegyen, és Opolei Ulász-

ló a monostornak ajándékozott egy ikont, mely a kis Jézust karjában tartó Máriát ábrázolja. A hagyomány úgy tartja, hogy Szent Lukács maga festette a képet, vagy legalábbis egy általa festett képről másolták.

Nem ez az ikon az, amely az ostrom idején valószínűleg Kijevben volt, de a rajta ábrázolt Fekete Madonna maga védte megjelenésével a falakat. Meghátrálásra készítette, megszelídítette az ostromlókat, akik belátták, hogy az Égi hatalom sietett az ország segítségére. Ezután a korábban elmenekült király visszatért. XVI. Benedek pápa avatta 2007-ben boldoggá Stanisław Papczyńskit (1631–1701), aki nem sokkal a háború befejezése után kezdte megalakítani a Marianus rendet, amely az ország háromszori felosztása előtt az egyetlen lengyel alapítású férfi szerzetesrend volt. Azelőtt két évszázaddal, hogy IX. Piusz pápa a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját kihirdette, a bűn nélkül fogantatott Istenanya, Mária tiszteletét terjesztették, aki akkor is megmenti és összetartja a lengyel népet, amikor már minden emberi erőfeszítés kevésnek bizonyul.

Visszafelé forgatva a lengyel történelem lapjait, számtalan csodálatos bizonyítékát láthatjuk annak, hogy Mária valóban Lengyelország patrónája és királynője. Akit Miklós cár a »legnagyobb lengyel forradalmárnak« tekintett, és akitől annyira rettegett a lengyel kommunista állam, hogy 1966-ban a Millenniumra sem engedte be őszentségét VI. Pál pápát...

Ugyancsak ő ajánlotta figyelmembe Tadeusz Zasepa atya megjelenés előtt álló könyvét, amely a rádiós rózsafüzér-imaóra megteremtőjének, Justyn Figas atyának a boldogságos Szűzanya által irányított életét, nemzetének, hitének elkötelezett szolgáját mutatja be. A kézirat megerősítette bennem a meggyőződést, hogy nem a nyelv, nem az országhatárok, nem is a kontinen-

sek vagy óceánok és nem a felekezeti hovatartozás kapcsolja össze a Föld lakóit, hanem valami olyan erő, amely mindannyiunktól független. Életünk „összecsomózott szalag”, kibontásának titkát mi nem ismerjük. De tehetünk azért, hogy megértsük az emberi létezésre szóló meghívást: „az emberiségért, a hazáért, a családjáért, felebarátáért felelős szeretettel, cselekvően” – ahogyan Bíró László tábori püspök *Az összecsomózott szalag* című könyv bevezetőjében summázta. Ez a kötet – és Marianne egész személyi-írói magatartása – emeli a szerzőt a keresztény világ lelki követévé, különösképpen a magyar és lengyel hittestvérekre összpontosítva. Olyan korok és sorsok bemutatásával, amelyek nemcsak két szomszédos nemzet történelmileg meghatározott barátságát példázzák, hanem a legalapvetőbb kapoccsal, a katolikus hittel összefűzött – mondhatni, eleve elrendeltetettek.

Az emigrációban kiemelten nagy feladat hárul Isten felkent szolgáljára. A honfoglalási áramlatokat követő, minden nemzetet sújtó különböző katasztrófák, tragédiák elől milliók és milliók kerekedtek fel, hogy életüket, családjukat továbbmentsék olyan helyekre, ahol addig – a népmese szóhasználatával – a madár sem járt.

Arról nincs információ, hogy a legelső lengyel, aki Kanada földjére lépett 1752-ben, Dominik Barcz, a Balti-tengeri kikötőből, Gdańskból elindult szörmekereskedő tudott-e arról, hogy egy földije, a magyar Budai Parmenius István már megfordult Newfoundland szigetén 1583-ban az angol Sir Humphrey Gilbert expedíciójával, és mint tehetséges, humanista íródeák, ő hagyta az utókorra az egyik legkorábbi és legrészletesebb leírást a ma Kanada néven ismert országról. Az elkövetkező évszázadokban egész Észak-Amerika úti céljá vált. Európa népének nevében panaszkolta a „világszabadság” dalnoka, hogy:

„Pusztában bujdosunk, mint hajdan
Népével Mózes bujdosott,
S követte, melyet isten küld
Vezérül, a lángoszlopot...” (Petőfi Sándor)

És imádkozott csillagtalan éjszakákon át a Megváltóhoz, hogy menekítse ki a poklok sorozatos bugyraiból – mert lennie kell valahol egy talpalatnyi földnek, amely fölött nem dübörögnek a

gyilkos erők. Az Újvilág! Amerika! Csak azt nem tudták, amikor elindultak szép hazájukból, hogy az a Kánaán keserves áldozatok árán változtatható át tejjel és mézzel folyó ígért földjévé, ingyen nem kínálja fel magát. Ilyenfajta döbbenettel szembesülhetett a Lengyelországból Pennsylvaniába emigrált Jakub és Marianna Figas is, akiket tizenkét gyermekkel ajándékozott meg az Isten. Akkoriban az óhazában sem szokatlan nagyságú családot a bányában végzett keserves munka tartotta el. Ám a mindennapi betevő falatot számukra sem tejjel-mézzel édesítette az Úr, hanem megpróbáltatásokkal: elsőszülöttjüket egyéves korában magához szólította, a második gyermek, a legidősebb a tizenegy életben maradt testvér közül, Michał pedig négyéves korától hét éves koráig gyermekbénulásban szenvedett. Michałt apja akkor a Czesztochowi Szűzanyának ajánlotta, és megfogadta, hogyha meggyógyul, segíteni fogja, hogy pap legyen a fiából. És az lett! A Czesztochowi Szűzanya védőszárnyai alatt lett Michałból Justyn atya, az észak-amerikai félteke katolikus lengyel diaszpórájának hitbéli életét meghatározó lelki gondozó, az anyaországgal való élő kapcsolat kialakítója és hűséges megtartója – a rózsafüzér-imaóra rádióhálózat működtetésével, amelynek ötvenedik évfordulója alkalmából a szentatya, II. János Pál Justyn atyáról ezt mondta: „Ez az apostoli szellemű pap felismerte honfitársai vallási szükségleteit, akik a templomuktól távol, farmokon dolgoztak, kórházakban és menhelyeken betegeskedtek, és azokét is, akik városokban és kisebb településeken éltek, lengyel nyelvű igehirdetésre szomjúhozva, és az ő kedvükért hagyott ott ötven éve egy nagy rádióhálózatot.”

Micsoda szentséges erők munkálkodhattak abban a törekeny alkatú férfiban, akit benuult gyermekként a legreménytelenebb állapotában megszólított Jézus, hogy *Kelj fel, és járj!* – és felállt. De nem sokáig játszhatott gondtalanul kisebb testvéreivel, mert három évvel mozgóképességének visszanyerése után elvesztették édesanyjukat – és a kis Michałnak kellett átvennie a családvezetés gondjait, miközben apjának a bányában is segített. Ott kereste meg később a továbbtanulása költségeire is a pénzt – de tette a dolgát. Az Amerikában született lengyel kisfiú lengyelül tanult imádkozni, lengyelül olvasott.

Papként lengyel kolóniákat keresett fel Észak-Amerikában, mindenhová eljutott, hogy felmérje a gyökértelen, vergődő lengyeleket – és mindközben odafigyelt az óhazára, ősei szülőföldjére, a népre –, és minden alkalmat megragadott, hogy segítsen, ahol szükség van rá.

Justyn atya azt tette, amit minden emigrációban élőnek magáért, családjáért, hazájáért és Istenéért tennie kell(ene)! Hitet, erőt és bátorítást adva a rózsafüzér-imaórán, amelynek minden gyöngyszeme egy közösséget jelképezett, amelynek tagjai összebogozott szalagként hallgatták tanításait, hasznos, a mindennapi életben is helyes irányt mutató tanácsait. Olyanokat, hogy a befogadó új haza nyelvét kötelező megtanulni, ha elfogadható egzisztenciát akar valaki teremteni családjának, de ugyanolyan kötelező megőrizni, az utókornak megtanítani az ősi anyanyelvet is, mert a nemzeti identitástudat az egyik alapkőve az egyén belső szabadságának. Éberségre, józan ítélőképességre is példát mutatott – felismerte a kufárkodókat, a téveszmék terjesztőit is –, és óva intette hallgatóit, hogy ne hallgassanak a gazemberekre. Csodálattal olvastam – és utólag is hálával köszönöm – Dobos Marianne ajánlására Justyn atya bemutatását, aki alázattal elfogadta a Szűzanya feléje nyújtott kezét, akiről egyik barátja, Emil Majchrzak atya,

a Krisztus Teste-templom plébánosa a következőket írta 1942. november 3-i levelében: „Mivel nyolc éve élek egy fedél alatt veled, joggal és hitelen mondhatom, hogy sosem sajnáltad senkitől a szívéllyességet és a bölcs tanácsot; nem törődtél magaddal, a legegyszerűbb kényelmes életkörülményeket sem igényelted, minden idődet és az egészségedet is a szenvedő nép javára áldoztad, az egyes családok, a harcoló katonák javát akartad, a biztonságukon ügyködtél. Nem rettentett vissza semmilyen viszontagság és nehézség, hiába támadtak rád Isten és a Haza ellenségei.” Justyn atya II. János Pál szentatya „Ne féljetek!” intésének korai előhírnökeként tanított és tanít lengyelül, angolul és a minden keresztény sorsát kezében tartó Boldogságos Szűzhez könyörgő keresztény hangján.

Dobos Marianne olyan szent életű embereket ismertetett meg eddig is írásaiban, és hívja-hívta fel rájuk figyelmünket, akik nemcsak hitéleti szempontból, hanem az emberiség szellemében is példaképnek számítanak. Mert hiszi – ismét Bíró László tábori püspök szavait idézem –, „hogy az életszentség egy olyan plusz, ami minden emberi életben a legmagasabbra helyezett mérce, amely az emberlét értékét adja, és meg is emeli”.

Újjáéledés II.

Zbigniew Herbert és a lengyel irodalmi Nobel-díjasok

*„indulj egyenes derékkal a térdre rogyottak
a hátat fordítók a porba sújtottak közt*

*nem azért menekültél meg hogy élj
sürget az idő tanúságot kell tenned*

*légy bátor ha a józan ész elpártol légy bátor
a számadásnál ez az egy ami számít”*

Z. Herbert: Cogito úr küldetése
(ford. Körner Gábor)

Az utóbbi negyven évben három lengyel író kapta meg az irodalmi Nobel-díjat: Czesław Miłosz – 1980-ban, Wisława Szymborska – 1996-ban és Olga Tokarczuk – 2019-ben. Rajtuk kívül még két lengyel író érdemelte volna meg a díjat: Tadeusz Różewicz és Zbigniew Herbert.

Amikor Miłosz átvette a díjat, egy író megkérdezte Różewicztől, hogy nem neki kellett volna-e elsőként ezt megkapnia. Erre Różewicz így válaszolt: „Úgy látszik, ott, Stockholmban mind azt hitték, hogy én már régen megkaptam.” Różewicz volt ugyanis az egyik legsokoldalúbb és legtermékenyebb folytatója az irodalmi avantgárdnak úgy hazai, mint világviszonylatban. Európa első olyan alkotóművésze, aki új formát adott a költészetnek, látszólag a katasztrofikus költészetnek, amely azonban újjáépítette a költészet értelmét a II. világháború és Auschwitz után (amely események után a német, de zsidó származású filozófus, Theodor Adorno szerint: „nem lehet többé verset írni” (máshol: „barbár dolog művészetet csinálni”).

Zbigniew Herbert csupán három évvel volt fiatalabb Różewicznél (Lwówban [Lviv] született 1924-ben), és bár háborús életrajza hasonlít

tott Różewiczére, ő már egészen más irodalmi korszakhoz tartozott. Różewicz úgy vonult be a lengyel- és a világirodalomba, mint a háborús kegyetlenségek tanúja, és megmaradt az irodalmi közösségben a szocreál közhelyek nyomása ellenére, az 1956-os változások után pedig elbeszélések és drámai művek szerzőjeként, az abszurd színház és az első lengyel ironikus „kis stabilizáció” alkotójaként vált ismertté. Różewiczcsel ellentétben – aki Radomskóban, vagyis Közép-Lengyelországban született – Herbertnek, Lwów lakosaként, lehetősége volt közelről megismerkednie a szovjet terror kegyetlenkedéseivel, deportálásaival, egyáltalán a kommunista terrorral már a háború első éveiben. Később így beszélt erről (Jacek Trznadel kritikusnak): „Akik Lwówban vagy Wilnában (Vilnius) élték át az 1939/41-es szovjet megszállást, azoknak volt fogalmuk a szovjet rendszerről... Az olyanok, mint én, úgy gondolták, hogy az 1945. év egyáltalán nem felszabadítás, hanem egyszerűen lerohanás, további, hosszabb, erkölcsi szempontból sokkal nehezebben elviselhető megszállás.” Ezért a Herbert család 1944-ben, amikor már közeledett a front, átköltözött Krakkó környékére. Ez volt az oka, hogy Zbigniew Herbert későn jelentkezett költőként. Nem akart és nem tudott alkalmazkodni a Népi Lengyelország komor valóságához és légköréhez. Végzettségét tekintve közgazdász, jogász és filozófus volt, mégis különféle foglalkozásokat próbált ki, írásból is megpróbálta fenntartani magát, de úgy, hogy nem csatlakozott a politikai propaganda szolgálatába szegődött kötelező irodalmi irányzathoz, mert lélekben szabad ember akart maradni.

Megkésett irodalmi indulása tulajdonképpen az olvasás légkörében a krakkói *Życie Literackie* (Irodalmi Élet) hetilapban következett be (Öt

költő bemutatkozása, 1955. december; köztük volt többek között Miron Białoszewski és Jerzy Harasymowicz). Ezt követte 1956-ban *A fény húrja* című kötete. Együttal a földközi-tengeri kultúra iránti csodálata folytán az utazás lett életre szóló szenvedélye. Első külföldi útjára 1958-ban került sor. Bécsen keresztül Franciaországba utazott (1958. május – 1959. január), ellátogatott Angliába (1959. január–március), Olaszországba (1959. június–július), majd újra Franciaországba. Lengyelországba 1960 májusában tért vissza. Ennek az utazásnak lett a gyümölcse a *Barbár a kertben* című esszékötet (1962). Ez volt a kezdet az Európában és a nagyvilágban tett utazásainak, amelyeket könyvei kiadásából, azok különböző nyelvekre történt fordításaiából (Herbert volt a leggyakrabban fordított lengyel költő), külföldi meghívásokból, valamint számos külföldi kitüntetéséből (többek között a Lenau-díjból – 1965, a Herder-díjból – 1973, a Bethlen Gábor-díjból – 1987) fedezett. Számos nehézség ellenére mindig ügyelt arra, hogy meghosszabbítsa útlevelét, ami lehetővé tette hazatérését. 1981-ben tért vissza végleg Lengyelországba, reményeket fűzve a Szolidaritás mozgalomhoz. Ő maga, miután a Sajtótermékek, Publikációk és Színpadi Művek Központi Ellenőrző Hivatalának agendája tiltott írónak minősítette, az illegális szamizdatokban publikált, ezzel a fiatal nemzedék számára a szabadság hangját jelentette. 1986-ban úgy döntött, hogy végleg Párizsba távozik, 1991-ben azonban mégis visszatért Varsóba egyre győrebb asztmája miatt.

Műveiben a földközi-tengeri civilizáció hagyományaira és szimbólumaira, valamint az azokból kinőtt európai keresztény kultúrára hivatkozott, s ezen az alapon boncolgatott erkölcsi kérdéseket, elemezte a modern ember lelki kondícióját. Verseskötetei (*Struna światła* [A fény húrja], 1956; *Hermes, pies i gwiazda* [Hermész, a kutya és a csillag], 1957; *Studium przedmiotu*, 1961; *Napis* [Felirat], 1969; *Pan Cogito* [Cogito úr], 1974; *Raport z oblężonego Miasta* [Jelentés az ostromlott Városból], 1983; *Elegia na odejście*, 1990; *Rovigo* [Rovigo], 1992; *Epilog burzy*, 1998), valamint esszékötetei (*Barbarzyńca w ogrodzie* [Barbár a kertben] 1962; *Martwa natura z wędzidłem* [Csendélet zablával], 1993; *Labirynt nad morzem*, 2000; *Król mrówek*, 2001) a XX. század második

felének irodalmában a legjelentősebb helyet foglalják el. Színpadi műveket és rádiójátékokat is írt (*Jaskinia filozofów*, 1956; *Drugi pokój* [A másik szoba], 1958; *Rekonstrukcja poety*, 1960; *Lalek*, 1961; *Listy naszym czytelników*, 1972).

1974-ben átütő sikert aratott a lengyel kultúrában a Pan Cogito címszereplője. Cogito úr alakja Herbert későbbi költészetéből sem hiányzik. A költő mindig szerette alkalmazni a lírát (amelynek lírai alanya nem azonosítható a szerzővel), benne pedig a többfokozatú ironiát – az állandósított főhős (Cogito) kedvezett a szerző és olvasója közötti sajátos játéknak. A XX. század végén Cogito úr egyértelműen a szembenállás jele volt: a háborúkkal, büntettekkel, hazugságokkal teli századdal szemben.

Herbert költészetének alapanyagát, amire a kritika rögtön felhívta a figyelmet, nagyon gyakran mitológiai elbeszélések, ókori hősök és műalkotások adják, ám ezek nem az irodalmi konvenció halott elemeinek szerepét töltik be. Herbert különleges demitizáló módszert alkalmazott – lehámozta a kultúrára lerakódott rétegeket, hogy eljusson az eredeti mintákhoz, szemtől szemben álljon az antik hősökkel. Műveiben a múlt ugyanis nem valami távoli, zárt dolog – az életre kelt alakok és események lehetővé teszik az olvasónak, hogy megpróbálja megérteni a történelmet, s így a jelen pillanatot is. A múlt mértéket jelent a mának.

Herbert költészetében nincs egységes történelemfilozófiai koncepció – ezt a véleményt a lengyel Wikipédiából vettem át, mivel teljesen egyetértek vele –, Herbertnél ugyanis éppenséggel határozott ellenérzés tapasztalható a szisztémákkal szemben, amelyek mindent megmagyaráznak, a rendszerek alakulásában a történelem elkerülhetetlen logikáját látják. **Amit a történelemről el lehet mondani, egyszerű megfigyelésből származik – az, hogy a gonoszság pöffeszkedése olyan terület, amellyel öröké szembeszáll egy marék rendíthetetlen ember. Az egyén nem képes megváltoztatni a történelem menetét, de kötelessége, mindenek ellenére, reménytelenül is ellenállni. Herbert alkotásainak erkölcsi alapja ugyanis az a meggyőződés, hogy egy adott ügy helyessége, védelmének célszerűsége nem a győzelem esélyétől függ.** Ehhez a patetikus

küldetéshez az az ironikus tudat társul, hogy ezt határozottan hirdetik kevésbé heroikus korban – olyan korban, amelyben a potenciális hőst nem annyira a mártíromság, mint amennyire a nevet-ségessé válás fenyegeti. A mai világ jellemzője ugyanis az, hogy különféle határok léteznek a jó és a rossz között, hogy a nyelv degenerálódása elveszi a szavak egyértelműségét, hogy az értékek általánosan devalválódnak. A modern rossz nem démonikus, és nem hagyja magát könnyen meghatározni. A főhős, aki tisztában van saját nevetségességével, provokálja a határeseteket, de nemcsak küldetése valódiságának megőrzése céljából, hanem azért is, hogy ingerelje a rosszat, kényszerítse azt igazi énjének felfedezésére.

A régi századokban a művészet a legfőbb – mára elveszett – rend része volt. Egyik vázlatát Herbert így fejezte be: „A mai irodalom jelentős része a káosz oldalán áll, gesztikulál az ürességben, vagy saját meddő lelke történetéről beszél. A régi mesterek, kivétel nélkül mind, megismételhetették Racine nyomán: »azért dolgozunk, hogy megnyerjük a közönség tetszését«, vagyis hittek munkájuk értelmében, az emberek közötti egyetértés lehetőségében.”

Zbigniew Herbert 1998-ban halt meg Varsóban.

Összegezve életét és művészetét, észrevehetjük, milyen erőteljesen érzékeny az igazságra és a világban növekedő rosszra, hiszen élt a hitleri náciizmus, s még tovább a szovjet kommunizmus idején. Nem volt ideje viszont megismerkedni a harmadik totalitárius rendszerrel, a globalizmussal, annak az ultraliberalizmussal támaszkodó egész képmutatásával, vagyis azzal, hogy csak egyetlen, hitelesnek kikiáltott igazság létezik, a politikai korrektséggel, a szólásszabadság akadályozásával, az eltérő álláspont, elsősorban a toleráns keresztény demokrácia eltiprásával. Herbert mindennek ellenére érezte a globális rossz közeledtét. Ebben különbözik ma is a többi négy Nobel-díjastól (beleszámítva a négybe Rózewiczet is). Míg ugyanis Miłosz (meghalt 2004-ben) és Rózewicz (meghalt 2014-ben) kivették részüket a háború idején a náciizmus elleni harcból, a háború után pedig aktívan ellentmondtak a kommunizmusnak, a globalizmus előszelét azonban még nem érezték, Szymborska pedig, aki fiatalon a kommunista propaganda hálózatá-

hoz tartozott, s abból csak 1956 után szabadult ki, mivel 2012-ben halt meg, a globalizmust és annak brutális erejét nem vette még észre. A náluk jóval fiatalabb Tokarczuk (szül. 1962-ben), aki saját tapasztalatból csak a kommunizmus utolsó évtizedére (hadiállapot) emlékezett, tanúja lett viszont a szekularizációnak és az őseink Európájához közeledő pusztulásnak, annak, hogy az etnikailag idegen, teljesen eltérő kultúrájú és hitű tömegek a pénzvilág, a globalizmus és ultraliberalizmus tervei szerint beözönlenek. Mindezek ellenére nem állt a „marék rendíthetetlen [...] reménytelenül is ellenállók” oldalára. Épp ellenkezőleg, jóllehet Lengyelországban, vagyis az eddigi értékeket védelmező Közép-Európában él, a mainstream, a politikai korrektség oldalára került, „egyenlőségi felvonulásokban” vesz részt. Azért tudni kell, hogy Olga Tokarczuk nem tartozik az LMBT-személyek közé, van férje és fia. Alapelve a gyengébbek (és az állatok) védelme. Ennek ellenére nem veszi észre, hogy az „egyenlőségi felvonulások” a többségi társadalomra, Lengyelországban a katolikusokra kényszerített rendezvények, amelyeket a hagyományos család és a kereszténység szétverésére törekvő óriási, világméretű szervezetek pénzelnek. Tokarczuk más módon is támadja szülőföldjét („A lengyelek borzasztó dolgokat követtek el – mint gyarmatosítók, rabszolgatartók, zsidók gyilkosai”), felháborítva a lengyelek többségét, akik ezt történelemhamisításnak tartják.

2018-ban írtam egy esszét *A költő szerepe és feladatai a XXI. században* címmel, amely a szintén 2018-ban kiadott *Az emberi ellenállás stációi* c. kötetben jelent meg (Magyar Napló Kiadó, Budapest; Akcent folyóirat, Lublin). Írásomat a következő szavakkal kezdtem: „Azt gondolhatnánk, hogy a XIX. századi költészet, a romantika kivételes korszak volt az irodalom történetében. Akkor alkották meg a küldetés fogalmát, amely küldetésnek a költő a hordozója, és amelyet – alkotásaival és személyiségével – ő juttat kifejezésre.”

Mindeközben az egész XX. és XXI. század valami mást mutat. Ebben a két évszázadban annyi gonoszság nőtt, annyi veszély leselkedik, hogy megint szükséges volt, és most is az, hogy a költő, az író bekapcsolódjon a küzdelembe, újra példát mutasson.

Azt az esszét a következőképpen fejeztem be: „Az egyre növekvő fenyegetettség, amely azzal a veszéllyel jár, hogy megsemmisíti a hagyományos, görög-római és keresztény alapokon nyugvó európai civilizációt, megköveteli a szembehelyezkedést, s az európai kultúrán nevelkedett népek számára ezt teszi napjaink legfontosabb feladatául. Ez a feladat, napjaink küldetése – szemben a XIX. század romantikus nézeteivel – nemcsak a költőket, írókat érinti, hanem az európai nemzetek egész intellektuális vezetőrétegét, mivel minden társadalomban megnövekedett az értelmiségi réteg. Ettől függetlenül az íróknak, költőknek részt kell venniük ezekben a küzdelmekben, földrészünk civilizációs és erkölcsi értékeinek élen járó védelmezői között, mivel ők a művészi alkotás folyamatában semmivel sem korlátozott képzelőerővel eljutva egészen a lét mélységéig és irodalmi nyelvet, a költészet nyelvét használva mint különleges beszédmodot,

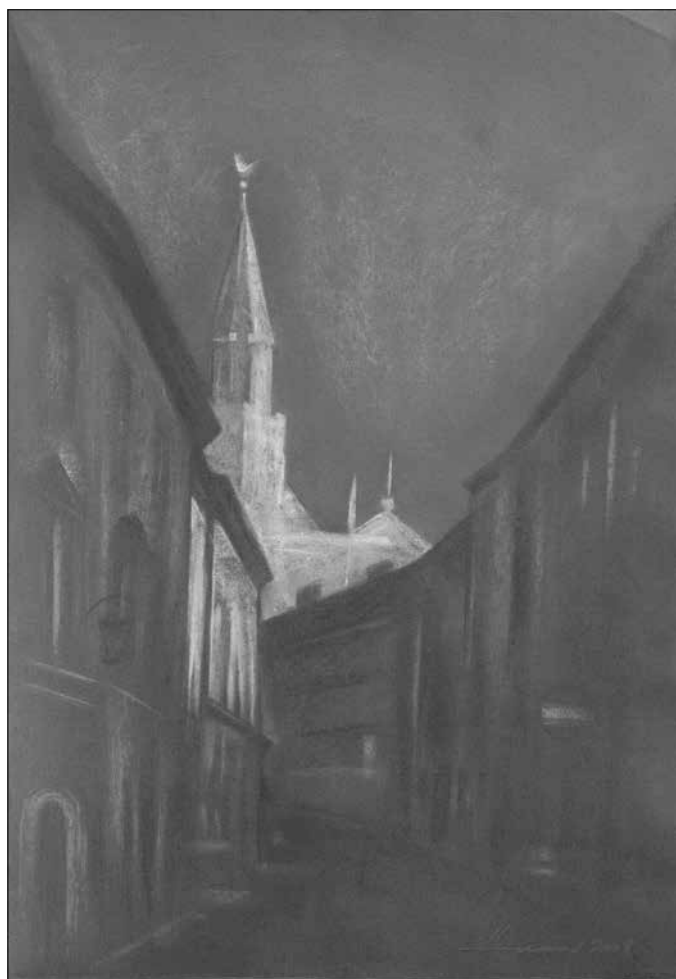
amely tele van a világnak virtuálisan átadható tömör kifejezőerővel és szellemi dinamittal, éppen ők tudják legeredményesebben megérinteni az emberek szívét és gondolkodását, erőfeszítésre felszólítani őket.”

Ha azonban a globalizmus és az iszlám nemcsak Nyugat-Európát nyeli el, de Közép-Európát is legyőzi, akkor Tokarczuk könyvei és gondolatai ugyanúgy elégnek Mohamed máglyáján, mint Herbert, Miłosz, Szymborska és Różewicz művei. Hiába ő jelenleg a mainstream és a deviáns menetek vezetője.

Nincs mit csodálkozni tehát azon, hogy Zbigniew Herbert számomra a legjelentősebb Nobel-díjas, és nem csak a lengyelek között. Ő ugyanis elsősorban küldetést hordoz, függetlenül attól, hogy melyik oldal győz.

2020. október

Fordította: Szenyán Erzsébet

Reneszánsz óváros – lengyelországi emlékek

Száz év magány

„Ne hívjad az éjszakát,
amely népeket mozdít ki helyökből”
(Jób könyve)

És akkor a lélek szétszakított,
s az égi mezőkre fölrepült
körbeölelni a darabokra szelt tájat,
elúszott folyók vizébe csobbanni,
holdat rajzolni a völgyek fölé,
hol sötétbe borult kertek álmodoztak,
s gyökerüket veszelve könnyeztek a fák.
Mert akkor elvontattak a hegyek is,
béklyóba verettek őszi szavak,
buzgóságuk vesztették a golyák,
s a térben tévelygő gondolatok
száz év óta vándorútjuk róják
az emlékek falai közt, értetlenül.

És már bóbiskolnak az ösvények is,
néha tör fel egy-egy zokogás,
megrázkódnak a kiüresedett házak,
távolban fölzeng egy tárogató hangja,
vigaszt adva e reményvesztett nyárnak.

2020. jún. 4.

Meddig?

Itt most valami sikolt és riadóz,
sötétség villan, láng fenyeget,
tomboló szél szakad halk városokra,
derűs vízpartok dühöngenek,
sivatag ruháját fagyos hó tépi,
s a létünkre támadó ellenség
legszebb álmainkat zúzza szét,
míg reszket és sziszegve káromol
Isten tenyerében a földgolyó.
S az Úr csak nézi szánakozva.
Én nem ezt akartam – szól csöndesen.
A világ pedig még vállrándítva nevet
az Isten-arcon folyó könnyeken.

Veronika kendője

Életigenlés kalákában*

Trianon nemcsak a gyásznak, a kollektív országsiralomnak, hanem az életben maradás, a talpra állás, a konok megújódás képességének mementója is. Találó tartalmát tekintve, helyénvaló eufémizmussal szólva: a nemzeti összetartozás napja. Létigenlés kalákában. Átélt gyakorlása, bár így történne az év minden napján.

Némi kétkedéssel fogadom, noha értem, mire is gondolt Juhász Gyula 1927-ben Trianon c. versének első két sorában: „*Nem kell beszél-nünk róla sohasem / De mindig, mindig gondol-junk reá.*” Ez utóbbi meglátásával nyomatékosan egyetértek. Mint ahogy az egész költeménnyel azonosulok. Kizárólag az első sorral van vitám. Mivel az ellenkezője igaz, azt kéne erősítenie, hogy Trianonról igenis kell beszélni. A szót róla hosszú évtizedekig betiltották. Beszélni róla kötelező, nemzetmegmaradási, néplélektani szempontból kibeszélni, feloldani a görcsöket, leleplezni a téveszméket kötelesség, hogy közelebb kerüljünk a trauma feldolgozásához. A szájszorító némaság évszázadnyi föltoluló, mérgező gyenyet hordoz. A lelkekbe temetve, a szőnyeg alá söpörve, kivált vörös szőnyeg alá, ádázul fertőz tovább, sebeink nem fognak kitisztulni. („*Ismét felfakadnak a magyar nemzet sebei.*” – Rákóczi Ferenc 1703-as zászlóbontó beszéde.)

Trianon fájdalomának legitimitása megkérdőjelezhetetlen, nem úgy, mint a pártállami időkben, miként naptári piros betűs jelenvalósága is. Akár március 15., október 23. vagy a kommunizmus áldozatainak emléknapja és más, a bolsevista diktatúra által üldözött egyházi ünnepek, köztük a kiemelkedően fontos pünkösdi hivatalos kánonba emelése.

Emlékszünk, némely korosztályok, a törvénytelen, istentagadó proletárdiktatúra és a fából vaskarikaturikus szocialista demokrácia korszakára, amikor a pártkatonáknak egy felettébb feloldhatatlan ideológiai ellentmondással kellett

szembesülniük. Nevezetesen, hogy a húsvét, Jézus feltámadásának napja nemegyszer április 4-ére esett, az ún. felszabadulás ünnepére, amely gyarmattá süllyesztésünk kezdő dátumát jelentette. És hiába voltak az erőszakolt Szabad Nép-félórák, a marxista *foxi-maxi* esti egyetemek, az elvtársak joggal aggódtak, hogy az országglakosok zöme nem Marx–Engels–Lenin–Sztálin és legjobb tanítványa, Rákosi pajtás előtt hajtott fejet. Hanem Jézus Krisztusban a feltámadást dicsőítette s a hitet erősítette: egyszer csak kiszabadulunk a Nagy Testvér és nemzetvesztő honi lakájainak bénító, fullasztó szorításából. Később aztán azok a hitvány, *elkötelezett*, minden országrontást előzékenyen kiszolgáló politikai cselédek arra a kompromisszumra vetemedtek, meglehet, egy Brezsnyev–Kádár közti szenvedélyes szájbacsók-váltás megejtő varázsa alatt, hogy Forradalmi Ifjúsági Napok címen összerántották piros betűs nemzeti ünneppé április 4-ét és a brutálisan nemzetellenes Tanácsköztársaságot. Mellékesen, amolyan járulékként csapták hozzá, persze természetesen színtelenül, kelő szürkeségbe burkolva március 15-ét. Vörös zászlókat lobogtatni, lengetni szabadon lehetett. Viszont tudnivaló, hogy tüntetés vagy kokárdaviselés miatt 1989-ig a lovas rendőrség, a karhatalom gumibotozott, kardlapozott. Kardjuk nem függött a falon, nem marta rozsdá, mégsem ragyogott, mert a sötétség védelmében húzatott ki. Akkortájt terjedt el a néplelket híven kifejező vicc: Mi a különbség az orosz és a török politikai mentalitás között? Többek közt az, hogy a törökök nem akarták megünnepeltetni a magyarokkal a mohácsi vészt.

Trianon nem a tükrök – halott van a szobában – letakarásának aktusa csupán, bár azóta is sok mindent látunk, láttattak velünk tükör által homályosan. Bölcső és sírverem egyazon pillanata. Éppen kitágítva száz évre, több mint

ezeréves tartalommal. A tanulság egyszer már ne vesszen ki belőle! Ne csupán a pusztá reménykedés – a meggyőződés süssön át, mint a Vörösmarty-gondolaton kikezddhetetlen jövődőlésként: „Lesz még egyszer ünnep a világon!” S lőn, többször is! Ez nem idegrendszerből csiholt költői látomás, hanem mélységét és magasságát tekintve genetikai realizmus vagy önérzéses nemzettudat. Hogy valóban mennyire az, Boross Pétertől idézek, a tavaly megjelent *Mr. Nyugodt Erő – Boross Péter egykori miniszterelnökkel beszélget Koltay Gábor* című megvilágító, felvilágosító könyvből (Sacra Film Kiadó, Püski Kiadó együttes gondozásában, 2019):

„...Azt hiszem, hogy még több is volt, mint nemzettudat: országépítő, fenntartó, megóvó képesség. Ha a történelmünkre visszagondolsz, sokszor voltunk ilyen állapotban. Azt mondják, hogy 150 évig tartott a török megszállás. Ez nem igaz. 250 évig fogyasztotta a magyar erőket, mert a Hunyadiak harcai 100 évig tartottak a Balkánon, mindenhol a magyar életerőt áldozták. De 150 évig tényleg itt voltak a törökök. Mikor kivonulnak, rövid idő alatt olyan állapot teremődik, hogy az emlékü is elhalványul, mintha itt se lettek volna. Nincsenek maradványai, muzulmán közösségek... Vegyük észre, hogy képesek vagyunk a talpra állásra, amely tulajdonképpen magyarázatot ad erre. Werbőczy István nagy művében, a *Tripartitumban* az Országgyűlés választja a királyt. Ennek mitikus előképe, hogy Árpád sem úgy jutott hatalomra, hogy a többi vezért megölte, hanem a többi vezér pajzsra emelte. Talán legenda a Vérszerződés, de kifejez valamit, és aztán az Aranybulla is. Tulajdonképpen egy évszázadig tart a küzdelem, hogy Magyarország mondjon le királyválasztó jogáról. A török hódoltság alatt sem mondott le, amikor pedig csonkított országban éltünk egészen az 1687. november 7-i Pozsonyi Országgyűlésig, amikor a rendek lemondtak szabad királyválasztási jogukról, amelyet persze később, amint lehetett, megújítottak. Az osztrák–magyar Kiegyezésnél is egy döntő tényező volt, hogy addig nem ismerjük el a királyt, amíg nálunk meg nem koronázzák. Ez valami olyasfajta hajlandóság, képesség és készség, amelyről úgy érzem, hogy megszorított állapotban mindig előjön. Nem véletlen, hogy '56 is nálunk volt és a gulyáskommunizmus is. Ez a

megmaradás csodája. Más nem tudok elképzelni, mint azt, hogy ez az ösztöneinkben van.”

Jó csillagkörnyülállások idején hatékonyan működik akkor is, ha körbevéve – és mikor nem voltunk így? (zsúfolásig vagyunk – leszünk?) – külső és belső romlásunkra törökkel, szorgos farizeusokkal, ádáz ünneprontókkal. Hányszor rondítottak a fehér asztal-, illetve oltárterítőre. Mocskuk a Picasso: Békegalamb ganaja. Tartósabb és ellenünkre lendítőbb, mint a guanó. És hagytuk ránk kövülni. Aki pedig itthon, a saját hazájában nem volt rest, sem gyáva, sem lagymatag, nem engedte, hogy vallásának a szimbólumait meggyalázza egy törpe minoritás, amely a sajátjait is erőszakosan maga alá gyűrte, nos, az évtizedekre élve eltemettetett a provokátorok által. Mindezt megtehették mindenki szeme láttára. Hagytuk ezt is. Kinek a felelőssége? A kérdés költői, hiszen mindnyájan tudjuk a választ. Miért is kellett volna szó nélkül túrni népünk évezredes hitének pöcegödörbe süllyesztését? Rendszeres blaszfémikus megjelenítését büntetlenül?

Trianont tekintve ez – a bűn és a bűnhődés örökös kényszerzubbonyába kényszerítve – a mai napig tart.

Tartana, ha nem volna még mindig bennünk a már említett, nemcsak metafizikai értelemben felfogható, hanem megtapasztalható életösztön, amely ezt a népet megvédte a végleges kiirtástól, megsemmisítéstől. S ez a törekvés nem lankad. Van valami transzcendencia, szakralitás a magyar létben és jelképeiben. A Szent Korona más, mint a többi világi koronák, vagy Csaba királyfi csillagösvénye, a csodaszarvas regéje. A Szent Jobb. A Boldogasszony Anyánknak ajánlott ország mítosza. És még sorolhatnánk. Ezért érinti mélyen a népi lelket, a magyar szívet erkölcsi, szakrális kapaszkodóinak meggyalázása. Kik merték például a Szent Koronát svájcisapkának, a Szent Jobbot húscsacsnak „becézni”, gúnyolni az eredetmondákat, Emese álmát, a csodaszarvas regéjét, a turulmadarat, az árpádsávos lobogót? A zászlót, amely szimbóluma a '907-es egyik leghatalmasabb magyar győztes csatánknak, az akkori Egyesült Európa legyőzésének – ezt soha nem tanították '45 után –, amely eleven emlékként idézi föl ezt a történelmi korszakos győzelmet. Nos, ezeket kigúnyolni, a népet *szarból jött mélymagyaroknak* titulálni, a Szent Családot obszcén vers és gúny

tárgyává tenni, *Hogyan gondozd a magyarodat?* címmel a kutyatartási szabályoknak e gondozást megfeleltetni, kik merték, és büntetlenül? Ezek a munkák förmedvények, széles nyilvánosságot kaphattak, zömük a rendszerváltás hajnalán vagy után láthatott napvilágot. Mindeközben Mindszenty vagy Márton Áron mártíriumát elbagatellizálták. Kiknek a segédletével történhetett mindez? Nincs válasz?! A Tilos Rádióban ki harsogta a kereszténység kiirtását? Nem meglepő, hogy azokat, akik védeni próbálták az egyházat – amely meglehetősen mérsékeltlen viselkedett, talán legfőbb magyarországi főpapjának habitusa vagy meggyőződése okán –, a kijelentés ellen tiltakozókat antiszemitának kiáltották ki, és nemhogy megpróbálták, de részben sikerrel végre is hajtották kitiltásukat az akkori magyar szellemi életből. És akkor még – éppen 2004-et írunk – hol volt a harcos iszlám, amely mint tudjuk, vallási köntösben próbálja megkaparintani Európát, és világhatalomra tör. Ne szépítsük! A mostani migránsválság is e koncepció jegyében fogant. Nem mondom, hogy áldassék annak a neve, akinek a pénzén, mint egy nagy világháború, ez folyamat finanszírozott.

Kígyókat melengetünk a keblünkön, idehaza és odakint az EU-ban, belémarnak a magyarságba. Minden törekvésük, mondatuk tisztátalan, már a látszatra sem ügyelnek, megvilágítja szándékaikat – hazaárulást, nyers hatalomakarást – a rothadó nyugati mocsárvilág kék lidércclángja.

Ha ez az általuk képviselt, nemzetet kátyúban marasztó irányvonal jelenti a demokráciát, nem kérünk belőle. Ha pedig ez a gyökértelen „moral insanity”-csűrhe hivatkozik rá, antidemokratikusan képviseli, kiváltképp nem kell. Tanulságul ide idézném ismét Boross Péter némely gondolatát a Koltay Gáborral folytatott beszélgetésből:

„...Tisza István nem akárcsi volt. [...] *Én nagyra értékelem a személyiségét, de két hibáját meg kell említeni. Az egyik, hogy hagyta magát lemondani. Akkor már IV. Károlynak nem volt akkora súlya és ereje, s véleményem szerint Tisza Istvánnak és környezetének közölnie kellett volna a királlyal, hogy nem mond le. A másik, hogy a maga sajátos konzervatív liberalizmusával eltűrte Károlyi Mihály, Jászi Oszkár és a többiek romboló szerepét az első világháború előtt és alatt is. Végig működött ez a nemzetbomlasztó erő, ugyanakkor a háborúban Ausztria sokkal szigorúbb bel-*

ső szabályozást hozott létre. Minimum el kellett volna némitani azt az erőt, amely a Galilei-kör, Jászi Oszkár és Károlyi Mihály körül Budapesten kialakult. Utána jelentéktelen és erőtlén személyiségek ültek a miniszterelnöki székben. Kialakult az az elképesztő állapot, hogy Budapesten mindössze egy bosnyák ezred maradt, közben pedig Oroszország felől jöttek haza a hadifoglyok. Azok a bolsevizmusból annyit láttak, hogy milyen jó dolog a kastélyokat elfoglalni, meg a grófnőket meg erőszakolni és mindent elrabolni...” Lásd Tormay Cécile helyzetjelentését a Bujdosó könyvben!

Igen, ezt a csöcseléket nem szabad magunkra engedni. Hány éven át kénytelen elviselni ezt a hányingert keltő, agydiarés társaságot a megmaradást áhító, azért tevékenyen cselekvő és áldozó magyar nép? Kötelező változtatni addig, amíg kér a nép. Meglehet, belül már fogytán a türelme. Elege van ebből a nemzetellenes, következmények nélküli garázdálkodásból. Tudjuk, nem mindig a szavazóhelyeken – urnában a demokrácia hamvai? –, a függöny mögött dől el a népakarat érvényesülése. A politika úri huncutság, már-már bocsánatos bűn a svindli? Ha ez így volna, hová tegyük például a proletárdiktatúrának a Rajk kezdeményezte kék céduláit? Tény, épeszű, érzékeny emberek ezeket a különutas kreatúrákat nem választhatták volna meg, annó dacumál 2010 előtt. A természetet a természetellenessel, az aberráltsággal felcserélni ugyan ki támogatná jó szívvel, egészséges hormonrendszerrel? Ha ezt valóban elfogadta volna, akár világméretben, a Homo sapiens elsőprő zöme, akkor az emberiség régen kihalt volna. Napjainkban már több mint 7 milliárdan vagyunk. Játsszunk el – szerencsére ezt nem lehet, nem is stílusos homokozóban megcselekedni – Noé bárkájának bibliai történetével. Ha Noé nem oly konzervatív, vagy betegesen liberálisabb a kelleténél, már nincs állatvilág. Gondoljuk el, ha csak egyneműeket zsúfolt volna be a hajójába, azok nászából bizony nemigen születik szaporulat. Az viszont minden kockázat nélkül megállapítható, az Isten állatkertje páratlanul nagy. Fölkereshetné az a magyarországi ifjan elbutult hölgy, aki értekezést tartott a család pusztító és álságos ősjelenlétéről. Ő például beiratkozhatna a majmokhoz, már ha intelligenciája megüti a kíváncsúság színvonalát. Jelzem, ilyen kvalitásokkal, amilyenekkel ő ren-

delkezik, nehéz lenne még oda is bejutnia. Ilyen *genderesen* göndöresen. Nagy az Isten állatkertje, és nyitott, mint ama világfőspekuláns társadalma. Bűzlik, akár a tűző napon nyitva feledett szardíniásdoboz. Ez csak kísérő szag, mint az ember exhumálásával járó orrfacsaró bűdösség, hiába a mondás ez esetben, mert amúgy a pénznek nincs szaga. De neki magának, a megszerzőnek, a bitorlónak van.

Nem csak egy gondolatnak van megtestesülése (például az Ige Testet ölt), egy ökrementő szagnak is. Sajnos, nem elég huzatos a világ. Nehéz kiszellőztetni.

A spekuláns tőkéje révén botorul azt hiszi, cicázhat az örökkévalósággal. Múltékony ember, amolyan vérbeli Káin-fajta, imágó magyar. Nem is ez a legfőbb baj, kegyesen reménykedjünk, csak befogadja a föld, az ő esetében sem lesz finnyás. De a pénzén megvásároltak, a lelküket – kétségbevonandó, hogy volt-e egyáltalán – áruba bocsátók, az erkölcsi nímandok, akik ezt a júdás-nemzetséget tovább építik, hogyan tehetik ilyen gátlástalanul? Nos, a főfenesség egyetlen kérdésben fogalmazható meg: hogyan lett, lehetett ez a „világtrendi”? Pontosabban: a teremtés elleni összeesküvés halálos bűne miképpen mehetett végbe, hogy kb. 25-30 emberszerű véglény – ez nem csak a kommunista Központi Bizottságot jelenti –, akik szintén a porból vétettek, és gyarlóságuk megkérdőjelezhetetlen, társaságának miként játszattott át a világvagyon? Ezért rühellem, mint Jónás a próféataságot, az 1789-es francia forradalom megtévesztő, elhamisult jelszavait (szabadság, egyenlőség, testvériség), melyeket az 1917-es bolsevik puccs is elszántan átvett és szemforgatón átértelmezett. De a jakobinus hagyományoknak megfelelően, sőt, azokon is túl, visszaélt velük! Guillotine és tarkólövés megférnek egymás mellett, olykor Katyń-módra is. És nem melleleg, a forradalom nevében, főfogásként fölfalták a saját fiaikat. A gondolat egy töből ered. Szegény pravoszláv, már ha az volt Micsurin, ebből próbálj ojtani, nemesíteni Gyümölcsojtó Boldogasszony napján.

*

Isá, por és homou vogymuk. Belenyugováshoz elég. Tudomásulvételhez az emberi kurta lét ke-retein belül kevés. Az édesanyák – eredendő

gyarlóság? – nem keresztfára szánják gyermekeiket. A népek sem fiaikat. Nem áldozati kosnak, noha az *Agnus Dei*, az Isten báránya elveszi a világ bűneit. Ne Magyarország legyen megint a kiszemelt bűnbak, míg a bűnös nagyvilág megússza. Egy ordenárén szájtépő, velejeig romlott törpe minoritás – amely rendre terrorizálja a sajátjait is – bent és külföldön lejárátásunkat harsogja, zsoldért. Könnyen cselekszi, hiszen jobban szereti, ismeri az Internacionálét, mint a Himnuszt, melyben megfogalmazódott, mi már megbűnhődöttük a múltat s a jövőt. Miért akarják akkor végképp eltörölni? Mit is? Hogy voltunk, vagyunk, és ti jönnétek a helyünkbe? Vajon melyik nemzetnek van ilyen mélységes önbevallása, mint a miénknek? Talán a gyarmattartó Nyugatnak? Kincsei vérfoltosak. Elviseléséhez ízlés kell! Nos, az orosz sztyeppe, a sztálini, gulagi vér sem üde. Oázisnak nem ideális. (Viszont parttalan. De elér, ha kell, rettentő hidege a gutaütéses forrásokban senyvedő Mexikóig, ahol rekkenő hő-ségben ellenfelét, Trockijt egy jégcsákánnyal öleti meg a Generalisszimusz.) Trianont tekintve, és a mindenkori gazdasági, politikai körülállásokkal szembenézve ez a bűn és bűnhődés örökös kényszerzubbonyába kényszerítve a mai napig tart. Bár, hogy Boross Péter egykori miniszterelnök politikusi meglátását némi relatív vigaszként – szépségtapaszt a nem hegedő sebre – citáljam:

„...Ne felejtjük el, hogy sikernek is felfoghatjuk Trianont, mert a románok a Tiszáig, a szerbek pedig a Balatonig nem kapták meg a területeinket, pedig nagyon vágytak rá. Az Osztrák–Magyar Monarchiát szét kellett verni, nehogy a németeknek bármikor is támaszt és segítséget tudjon adni, tehát létre kell hozni keleten egy olyan jelentős összevont hatalmi rendszert, amely Franciaország biztos szövetségese, ha Németország feltámadna. Mindezt francia kegyből kapják, így születik meg Csehszlovákia, Nagy-Románia és az elképesztő összetételű Jugoszlávia. Kezdetben még Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, amely aztán fölveszi a Jugoszlávia nevet, ezt követően nyugaton bambán feltételezik, hogy ezek a területek most nemzetileg egyesültek. A franciáknak ebben volt tapasztalatuk, hiszen kegyetlen terrorral irtottak ki nyelveket. Ausztriát és Magyarországot jelentéktelenné kellett tenni. »Mi vagyunk, akik létrehoztunk benneteket, a mi elvá-

rásaink érvényesülnek. « A második világháborúban ezeknek az elvárásoknak – hősi múltjuknak megfelelően – egyedül a lengyelek nem tettek eleget, mert ők hősiezen harcba szálltak. Csehszlovákia hatalmas hadserege és nagyszerű hadianyagbázisa ellenére megadta magát. Ennek azért is volt jelentősége, mert az ott lévő nagy mennyiségű hadianyag a németeknek nagyon jól jött a lengyelek elleni támadás idején. Szlovákia és Románia azonnal a németek oldalára állt... »

Az árulásokhoz természetesen hozzászoktunk. A legújabbak makacsul Trianonhoz kötődnek, illetve a trianoni kelés felfakadásából a második világháborúhoz akár. Nem lehet megállni, hogy legalább egy galádságot fel ne hozzak. Mindenki számára tudott, hogy Lengyelország volt a második világháború kirobbantásának ürügye-eszköze. Az a Lengyelország, amelyet még előzőleg a Molotov–Ribbentrop-paktum kettéosztott, illetve felosztott. A franciák és az angolok hadat üzentek, természetesen a németeknek, miközben nyilván nagypolitikai okokból szövetséget kötöttek az oroszokkal. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert nagyon kevés ember gondolkodik el erről, pedig ez nem igazán csak a történészek feladata. Ez egyetemes erkölcsi kérdés. Miközben ez a háború megindult, és a vége felé, mint tudjuk, a románok átálltak a szövetségeseikhez, elárulták az előzőeket, Antonescu marsallt is eltették láb alól..., de nem akarunk ilyen mélyen belemenni ebbe az ügybe, ám az a fontos, hogy a román árulás, amely a híres tordai csatában csúcsosodott ki, magyar részről örök erkölcsi dicsőséggel járt: minden valamirevaló katonai akadémián tanítják, hogy a románok által a Kárpátok hágóin átvezetett orosz tankokat a magyar egységek *háromnapi* élelemmel, ellátmánnyal, lőszerrel *három hétig* visszatartották, hogy az oroszok ne tudjanak lezúdulni az Alföldre. Erről nem lehetett hatvan évig beszélni, mert ez az „internacionalizmust” sértette volna, és nyilvánvalóvá tette volna a román árulást. Meg kell ezt mindenképpen említeni, és beleillik ebbe a képbe, mert végül is a végső elszámolás azt bizonyítja, hogy az árulás gyümölcsei nem édeniek, hanem Édentől keletre savanyúak, mert nem tudnak beérni. Hisz már Jaltában eldöntötték, hogy szovjet befolyási övezetbe fog kerülni az a Lengyelország, amelynek szabadságáért a Nyu-

gat úgymond síkra szállt, ugyanoda kerül az a Románia, amely elárulta volt szövetségeseit, később állt át az oroszokhoz, vagy más szempontok irányították a döntőket, így ugyanabba az akolba kerültek ők is, mint – valakik szájából idézem – *az utolsó fasiszta csatlós Magyarország* is. Egyazon barakkba. Milyen érdekes elrendeződése a történelemnek. Ezt csak meggondolásként kell idetennünk, mert megkerülhetetlen. Már csak azért is, mert valamiképpen ez a magatartás Trianon szörnyű szellemét idézi, amelyet most például kísértetiesen képviselnek az EU egyes diletáns, önjelölt, megbutított politikusai, és ez letagadhatatlan. Ennyi év után sem jött megváltás, lett megújulás, hanem mindennapos gyakorlattá vált a magyar nemzet elleni, a Trianon szellemiségében fogant igazságtalanság.

*

Tulajdonképpen le kellett volna számolni ezekkel, a József Attila szívével is meggyőzően érzett, vörös fasiszta keretlegényekkel, a Leninfiúkkal, akik már régen nem gerjeszthetnék itt a levegőt, ha az ún. rendszerváltáskor megfogadtuk volna éppen az említett Lenin tanácsát: *Szét kell zúzni az előző rezsim államgépezetét s a hozzá tartozó kiszolgáló személyzetet!* Nem történt meg. Az orosz csapatok kivonulása után sem. Nincs felelőse ennek sem. Átmenthették magukat és ivadékaikat is, akik a Tanácsköztársaság szemétdombjáról visszaguberált eszméken nevelődtek, nemzetámító, kiürült jelszavakat durrogtatva. Mindmáig beharsánykodnak a magyar jövő alakulásába. Számolni velük önvédelem, sőt, önvédelmi kötelesség, megfékezni őket nemzetbiztonsági felelősség. Elmulasztása folyamatos agonizáció, s a vég: nagy álmuk, a polgárháború. Mondhatnók tárgyilagosan, amennyiben nem éppen kiirtásunkról volna szó. Mindez geopolitikai átok, kikaparhatatlanul megfogant. Évszázadok óta ismétlődik. Rákosiék nem örökölhettek közigazgatási és egyéb szakembereket, kénytelenek voltak úgy-ahogy beérni részben a régiekkel, aztán később halálra ítélték őket. Hát, így járt az Antall-kormány is, bár nem végzett ki senkit. Ebből az alaphelyzetből tulajdonképpen egyetlen magyar rezsim sem tudott kiszabadulni. Gondolkozzunk csak el ezen! Micsoda történelmi örökség! Illúzió azt hinni, hogy

az egymást antagonisztikusan tagadó érdekek feloldhatók egy felemás, békésnek vélhető átmenetben. Ahogy Utassy költő barátom mondta: *Déva vára, vér az ára*. És amikor, talán cinikusnak is tűnhet az elhíresült Antall-mondat: *Tetszetek volna forradalmat csinálni!* Könyörgök! Kivel? Mivel? Nos, mindenféle leszármazottaink, több mint hetediziglen – úgy vélem, ezt a szót egy vallási fenyegető könyvből idézem – megnehezítve öröklük. És még valamely kétes értelmű igazságtétel – a minket megillető erkölcsi elégtétel állandó késésben van mindig – nevével leverettetik rajtunk, és megint csak rajtunk. Tóth Bálint, néhai nagyszerű atyai költőbarátom, hat évet ült az ÁVO börtönében Vácott, sokáig egy cellában Gérecz Attilával, Kárpáti Kamillal, Béri Gézával s több más nagy költővel. Végeredményben Illyés közbenjárására került ki. Megjegyzem, először 15 évre ítélték. Elszegényítő, ám mégis erőt adó jussunk lényegét első verseskönyvének címe summázza: *Nehéz örökség*: Nemzedékének számadásuk emblematiszus összefoglalója. Cipelése, megszenvedése a beláthatatlan jövőnkig, amelyet a már említett Himnusz szerint a múlttal együtt megbűnhődünk, létezik. Megadatik-e valaha az a történelmi furcsa játék, hogy valósan ki lehessen zökkenteni az időt? Tényleg csak a jelmezek változnak, az újdonna mázolt maszkok? Olykor az üdeség megejtő hamvasságával hatnak. Ám, a hosszú távra tervezők nemigen. Azok a régiek. *Nehéz örökség*: a Dum spiro spere (Amíg élek, remélek) génekbe vésett igenlésével is kímélet nélkül az. Legalább olyan teljesítményt vár el, mint Botondtól, buzogánnyal törje be a vaskaput. Türelmetlen, rebellis nép szilaj fia, akinek nincsen érkezése kívánni, míg elemésztí az efféle vasakat a rozsdá. A vasfüggönyre ugyanez vonatkozik. Az örökkévalóság máza alatt ott buzgólkodik a korrózió? Lehet, a piramis azért időtállóbb, mert kőből van? Bár jellemünk is abból volna! Ne csak a szobraink, már amelyek a márványba faragott önimádatból ismertek. Érdekes, a fej nélküliek valami képpen egyetemesebbnek tűnnek. Noha az *isá, por és homou vogymuk*, igen, mint bár ismétlem újra, nem véletlenül, mindez a belenyugováshoz kevés. Illetve az emberi tudomásulvételhez a lét kurta végtelenjén belül nem egészen kielégítő. A Landesmann rabbi arculcsapó kijelentéséhez – a gyökerek úgyszintén a Tanácsköztársaságig

nyúlnak vissza – pedig sok, ami a magyar kultúra lényegét érinti. Summázza? Azt ő a bő gatyára szűkíti, és a fűtőlős barackra – a kóser persze kivétel – terjeszti ki. Szerinte minden más a magyar kultúrában az ő produktumuk. Ahhoz képest, hogy köreikben az alkohol fogyasztása tilos, előállításában igen nagy kultúrára tettek szert. Erről elfeledkeznek, mint ahogyan a Halotti beszédről, az Ómagyar Mária-síralomról, István király intelmeiről, mindezekben, ha utalásosan is, mégiscsak említve vannak a rabbi felmenői a Jézus-gyilkosság kapcsán. És sok, mély évszázadok méhében védekező, magzatpózból már élő művekről sohasem tesz említést, mert nemigen tud róluk. Magyar ügyekben műveletlen. Ha innen nézzük, rasszista, ha onnan, cionista. Ki biztatta, ki kérte fel eme provokatív és hálátlan szerepre? Mely köröknek lehetett harsonája? Ettől Jerikó falai nem omlanak le. Inkább épülnek. Rossz helyen fújja ezt a harsonát. És mióta már? Józan ésszel fel nem fogható. Alkalmat adna bármely fanatikusnak, hogy irtásunkra adjon jelt. Pusztulásunkra szövetkezzenek, és társai végezzenek velünk, gazdaságilag, kulturálisan egyaránt. Noha a népünk sorsa nagyon is hasonló, együttérző megítélésük irányunkban magától értetődő volna. Az egyik az arab tengerben vív belharcokat, a másik a szláv tengerben, itt még az is hozzájárul, hogy e harc mellett le van támasztva a társasjáték nagy öröme, a román dákó. Itt arról van szó, ki nyúl először a kettős mércéhez.

Most három vagy négy mondatban megidézem azt a fajta erkölcsi magatartást, amelyet én nem plasztikusan fogalmaztam meg az elején, mert igenis mindmáig érzékelhető, amit a magyarság életösztoke jelent. De ahhoz az kellett, hogy ne butítsák meg. Újra a miniszterelnök urat idézem:

„...Bethlen Istvánék Bécsben, Teleki Pál és mindazok, akik Szegeden összegyűltek, tudták, hogy katonai erőre van szükség. Horthy Miklósban találták meg azt a személyiséget, megjelent, mint katonai vezető, ráadásul tengerésztiszt volt. Kimagasló flottaparancsnok. Ferencz József szárnysegédje, közvetlen munkatársa, akinek fellépésén látszott, hogy erőt sugárzó személyiség. Azért említem ezeket a neveket, mert ők nem csak jó szándékúak voltak, hanem alkalmasak is arra a szerepre. Kétségkívül az 1920.

március elsejével kormányzóvá választott Horthy Miklós volt az a személyiség, aki egy seregestet létre tudott hozni, impozáns módon bevonult Budapestre, itt elmondta, amit el kellett mondania (Vörös rongyokba öltözött Budapestet!). Azóta is láttunk, én teszem hozzá, ma is látunk. Meghatározó személyisége azonnal döntővé vált. A balsors és sok téveszme után Bethlen Istvánban pedig megtalálta azt a személyiséget, aki nem csak akart, nem csak elkötelezett volt, hanem tudott is. Horthy Miklós esetében köztudomású volt, hogy az angolok is pártolják. Tudomásul vették, mert látták, hogy fegyveres alakulattal egyedül Horthy Miklós rendelkezik és az országban a rend fenntartása ennek a fegyveres hatalomnak a dolga. Érdekes, amikor Budapest felé közeledik Horthy, akkor a budapesti zsidók küldöttséget küldenek elé azzal a kérelemmel, hogy óvja meg a budapesti zsidóságot. Ez persze utalás az 1918–19-es történetekre. Horthy ezt meg is ígéri, bevonul Budapestre és a legrosszabb indulattal sem lehet olyat előbányászni, hogy akkor Budapesten, ahol lázas öröm fogadja Horthyt, bármely kirakatot vagy személyt bántódás ért volna. A sokat emlegetett későbbi fehérterror egy kiélezett történelmi helyzetben, kisebb mértékben, de válasz volt a korábbi vörösterorra... Egészen addig, amíg Horthy kormányzó a kérdést meg nem oldotta, határozottan rendet nem csinált. Így, Magyarországon a megtorlás, amire bőven lett volna ok, '18-19 után tulajdonképpen elmaradt. Döntő észhez térítő jelentősége volt 1920 tavaszán Horthy Miklós kormányzóvá választása, persze, aki egyértelműen a rangidős magyar katonatiszt volt... A Monarchia hadiflottájának utolsó parancsnoka altengernagyi rangban. Vitéz Nagybányai Horthy Miklós cselekvőképes személyiség lett. Horthy Miklóst Anglia méltányolta, elfogadta, tekintélye volt az egyik európai nagyhatalom előtt. Az angolok ugyan a szokott közönnyel szemlélték Közép-Európát és hagyták, hogy a francia politika itt elképesztő dolgokat műveljen, de azért Lloyd George egy közbeszólása mégis számított, aki Horthy Miklós személye mellett tette le a voksot... Ennek következtében jöhetett Teleki Pál kormánya, amelyik már organikusan működött. Magyarországon hirtelen rend lett. Nagy jelentősége van ám ennek. 1918-19 után, a háborúvesztés, majd a területvesztés iszonyú traumája idején.”

*

„Akkor azért mégiscsak volt egy magához és történelméhez hű magyar nép, tudta, hogyan kell választania. Ezt azóta kicsit elfelejtette. Még van egy nagyon érdekes, volt miniszterelnöki bejátszás, amely nagyon is igaz. Arról beszél, hogy Magyarországot felvették a Népszövetségbe, ez a kölcsön odaítélése szempontjából alapvetően fontos, hiszen Magyarországon rettenetes nagy bajok lettek volna, ha nem sikerül kölcsönt szerezni. A vagyonának nagyobb részétől megfosztott tőkeszegény ország józan segítséget kap és kezdi hitelesíteni magát a világ előtt. A Bethlen-kormány vezetésével és a népszövetségi kölcsönrel megindul egy bámulatos konszolidációs folyamat a '20-as években, amire senki nem számított. Nyugodtan meg lehet kockáztatni, hogy a nehéz körülmények közötti államműködtetés, a bajból való kilábolás ezeréves tradíciója, mint lelki-szellemi örökség megjelent. Ekkor duplájára nőtt a nemzeti jövedelem. Egy ilyen ország újjáépítéséhez határozott egyéniség és egy nagy párt kell, ami körül csak epizodisták vannak. Ahol állandó koalíciós kényszer van, nyilvánosház-zá tud válni a politikai közélet. Nagyot ugorva a történelemben, azt kell mondanom, hogy a mai magyar kibontakozás egyik feltétele, hogy egy nemzeti érzéssel telített, keresztény életelemekeket valló jobboldali hatalmi tömörülés tartós kormányzati erő tudjon maradni. Bethlen István politikai példája a minta, hogy ez mire képes.” (Idézet Boros Pétertől a Koltay-könyvből.)

*

Bethlen István ezt az országot egyben tartotta, irányt szabott a maga módszerével, egy régi, konzervatív, liberálisnak mondott mentalitással elvitte a '30-as évek elejéig. A gazdasági válság aztán megváltoztatott mindent. Ám kiemelkedő államférfiúi képességgel, remek cselekvési programmal, ez pénzügyit is jelentett, jött Gömbös Gyula, aki olyan gazdasági programot dolgozott ki, amelynek eredményeként az ország sokkal előnyösebben került ki a gazdasági válságból, mint más országok. Korai halála a magyar államélet nagy vesztesége. Jellemző, hogy az akkori kommunisták, ha egyáltalán azok voltak, arra voltak büszkéek, hogy felrobbantották a szobrát. Azóta sem értek el nagyobb galád sikert. Megint idézem Boros Pétert:

„...Ami létrejött, hogy 1935-re felszámolták a szörnyű gazdasági válságnak a következményeit és újra lendületbe jött a magyar gazdaság. Ez a képességek és a tehetség csodája. Megint csak mai párhuzammal élve azt kell mondanom, hogy mostanra felépítette magát egy erős egyéniség, akinek személye a normálisan gondolkozók között nem kérdőjelezhető meg. Orbán Viktor működése nagyon hasonlít arra az időszakra, amit akár Bethlen, akár Gömbös nevével jellemezhetünk. Utána a miniszterelnökökkel már nem volt ilyen szerencsénk, de addigra egyetemes tekintély lett Horthy, akinek egyébként Károlyi Gyula és Bethlen István a tanácsadói maradtak.”

*

Természetesen, ez egy nagyon vázlatos áttekintés az elmúlt száz esztendőről. Itt egy nép élve maradásának harcáról beszélünk, amely harc, legalábbis a jelen pillanatban úgy tűnik, sikeres. Felvetődik a kérdés: hogyan viszonyuljunk a továbbiakban Trianonhoz? A felelet is adja magát. Legalább úgy, mint az 1920 és '38 közötti magyar politikai vezetés és az őket követő magyar népesség. Egy biztos. Ilyenkor a nemleges válasz több. Tehát, ne úgy viszonyuljunk Trianonhoz, mint ahogy a lámpavassal fenyegető, polgárháborúra törekvő, idegenszívű, baloldali érzelmű, honi és a megbutított európai értelmiség akarná. Ez a mi országunk. Mint ahogy Lengyelország a lengyeleké. Viszont a neokommunistáknak nincs országa. Erről sose feledkezzünk el! Tehát, alapvetően úgy viszonyuljunk a trianoni szindróma feldolgozásához, mint a magyarság genetikai leszármazottjai akár. Ez természetesen nem zár ki senkit, mondjuk, éppen Petőfi Sándort kivált nem. Inkább azt kell meghatároznunk, hogy miként ne viszonyuljunk. Ne úgy, mint Károlyi Mihály és garnitúrája. A politikai, emberi alkalmatlanságokat nem kell különösképpen bizonyítani. Nem teremtdtek országvezetői szerepre. És úgy sem, mint Kun Béla és bandája, amely egyáltalán nem tartotta ezt a hazát hazának. Különösen emlékezetes Kun Bélának az a letagadhatatlan történelmi cselekedete, mely szerint a győztes kisantant vezetőihez leveleket intézett, amelyekben biztosította őket: Magyarországnak semmilyen területi igénye nincsen a jogtalanul elbitorolt országrészekkel kapcsolatban. Ne úgy

viszonyuljunk, mint Rákosiék, Kádárék, Grószék az internacionalizmus nevében, amelynél álságosabb és hamisabb nincsen, kivéve egy-egy nyálas csókot. És ne úgy, mint Medgyessy, aki itthon pezsgővel köszöntötte a „dák” küldöttséget Észak-Erdély Romániához csatolásának ünnepén. És ne úgy, mint egy silány jellemű moral insanity, a puccsos Gyurcsány, aki miniszterelnökként az elszakított területeken élő hazánk fiai ellen kampányolt. Manapság követi őket, vagy őt inkább egy fura párt, ez a Momentum, amely azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy miként elődje, a Szadesz, megtorpedózta a Világkiállítást, ő megfúrta az olimpiát, nehogy véletlenül a magyarság kiemelhesse fejét a beszorított szűrkéségből. Aztán ugye, ne feledjük el, hogy eközben az 1956-os forradalom 50. évfordulóján – ő, hányadik bosszú ez már? – Gyurcsány szétlővetett egy békés tüntetést, letörni akarván a nép büszkeségét, elfeledvén azt is, hogy ha valakik nem ismerik el '56 népfölkelésjellegét, akkor ő, de előtte sem Medgyessy, sem Horn nem juthatott volna hatalomra. Vagyis 1956 erkölcsi fundamentuma a rendszerváltásnak, amely sikerülhetett volna enyhén szólva jobban. Az más kérdés, hogy azok, akiknek kilövette a szemét, talán mindmáig jobban fölismerik a magyarság valószínű érdekeit. Jobban felismerik, mint az ún. épszeműek. Az ép szem még nem biztos, hogy ép(p) tisztességet, morális érzékenységet jelent. És messze nem éleselműséget. Zömük elbutítva, megvehetően rosszul voksol, nem ismeri föl a manipulált világban a csalást, a csalatást, a cserben hagyást, az elárulást. Önként hagyja, hogy nyakába tegyék a rabigát. Éppen a szabadságról szólók vagy a kifacsart elmével a szólás-szabadságról szólók, akik a maguk uralma alatt mindenkit számonkértek, aki mert ezzel a fogalommal élni, vagy merte értelmezni. Trianon tanulsága sajnos még, félek, igen sokáig tanulság lesz. Bizony, választani kell, mint ahogy a nagy elődünk mondotta volt: Jót s jó! Csak így tudunk építkezni, ha apró lépésekkel is, Trianon azt súgja: Merjünk nagyok lenni!

Pomáz, 2020. március–április

* Megjelent a Trianoni Szemle Emlékkönyvben (szerk. Szidiropulosz Archimédesz, L'Harmattan, Budapest, 2020).

A magyar nyelv jelene és jövője

Töprengések az 50 éves Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok nyomán

Az integrálódó Európa¹

Az integráció kezdetén Európa-szerte növekvő érdeklődés mutatkozott a nyelvekkel összefüggő problémák iránt. Mindenki számára világos volt, hogy a felmerülő kérdéseket megnyugtató módon csak úgy lehet megoldani, ha a társadalom nyelvhez kötöttségét szem előtt tartjuk. A társadalom – nyelvközösségek – életében bekövetkező változások először a nyelvek helyzetében hoznak változásokat, s ezek a változások előbb a nyelvhasználatra, majd a beszélők anyanyelvi kompetenciájára, végül pedig magára a nyelvre hatnak. Ezzel ellentétben a jelenlegi változások általában a nyelvi leépülés folyamatát erősítik.

Az integrálódó Európában és a globalizálódó világban döntő gazdasági és politikai szerepet játszik a nyelvtudás. Széles körben elterjedt vélekedés, hogy az uniós csatlakozás a magyar nyelvre nézve (is) veszélyeket rejt magában. Az angol szavak túlzott mennyiségben árasztják el a magyar nyelvhasználatot. Ez nem csak magyar sajátosság. Az európai közösség tagjai között tartott fölmérés szerint az unió – az idegen szavak beáramlásának következményeként – veszélyt jelent a többi nyelvre vonatkozóan.

A magyarság esetében – Trianon óta – területében visszaszoruló, létszámát tekintve csökkenő, államilag szétdarabolt nyelvközösségről van szó, amelynek biológiai és asszimilációs fogyása egyaránt tény. Napjainkban már magyar euroadminisztrációs nyelvről, magyar euronyelvről, sőt euromagyarról olvashatunk. Az igazi veszélyt azonban azok jelentik számunkra, akik látszólag a nemzethez tartoznak, de tudatosan a magyar nyelv szétverésén fáradoznak. A Kárpát-medencei magyar kisebbség esetében az erőszakos asszimiláció jelent gondot. Kisebbségi helyzetben természetes jelenség a nyelv értékvesztése, sőt a nyelvcsere is. Az elmúlt 30 év alatt – a jobb megélhetés reményében – mintegy millió magyar hagyta el ősi szálláshelyét.

Általában elmondható, hogy ott, ahol gyengül a nemzeti önazonosságnak, az anyanyelvi közösséghez való tartozásnak a tudata, gyengül az anyanyelvhez való ragaszkodás is. A Európai Unióhoz való csatlakozást követően az anyaországban is észlelhetők a nemzettudat és a nyelvi öntudat zavarai.

Az uniós csatlakozás után a nemzetállami határoknak a népeket elválasztó jellege is érezhetően oldódik, ennek következtében a magyar nyelvművelés is egyre beszűkültebb területen jut szóhoz. Másrészt tudvalevő az is, hogy az unió a kis nyelvek és kultúrák fennmaradását és támogatását szorgalmazó deklarációja a valóságban írott malaszt marad.

Írott malaszt maradt az is, hogy az Európai Unió jogi környezete segít majd abban, hogy a kisebbségek megfogalmazhassák és érvényre jutathassák anyanyelvmegtartó törekvéseiket. Mi több napjainkban már a többségi társadalom tagjaitól is rossz néven veszik a nemzeti azonosságtudat megtartásának a szándékát. Nyelvmegtartó erőt jelent viszont a nemzeti együvé tartozás tudatának és érzésének erősítése, amelyet a magyar kormány támogat.

Így az unióban távlatilag lehetővé válhat, hogy „a több országban használt anyanyelvek” összegződjenek, ami a Trianonban széttagolt magyarságnak nagy előrelépést jelent. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a magyar nyelv súlya például kb. 30%-kal növekedhet az európai nyelvek között, ami ugyanakkor növeli a magyar nyelvhasználatnak, a magyar nyelvnek az elterjedését, aminek gazdasági és politikai következményei is vannak. Magyarországon több ezren dolgoznak magyarok a környező országokból, aminek a magyar

¹ <http://nyelvfor.c3.hu/period/1291/129102.pdf>

nyelvhasználat szempontjából pozitív és negatív hatása egyaránt van.

Az utóbbi időben fenyegető levelet kapott több ukrainai magyar diplomáciai képviselő és kárpátaljai intézmény a magyarok „terjeszkedése” miatt. A Beneš-dekrétumok alapján ma is vagyonekobbzás folyik Szlovákiában, annak ellenére, hogy a diszkrimináció bármely formája tiltott az Európai Unióban. Vajdaság esetében a „béke” kidolgozásában nem vettek részt vajdasági magyar politikusok, a területek visszacsatolásáról nélkülünk döntöttek, s a döntés napját ma a szerbek állami ünnep rangjára emelték. Mi a csatlakozástól autonómiákat reméltünk, a liberális Európai Unió viszont megtagadta tőlünk az őshonos kisebbségek jogainak védelmét is.

Sorolhatnánk, hogy a magyar nyelvhasználat szempontjából Európában milyen további mulasztásokat követtek el a rovásunkra.

A nyelvművelés kérdése

A nyelvművelés esetében tehát többről van szó, mint a nyelv pusztá pallérozásáról. Nem véletlen tehát, hogy a korábbi évtizedekhez képest szokatlan fölbolydulás volt tapasztalható a nyelvművelés elveit, módját, lehetőségeit illetően. Az utóbbi időben a megváltozott társadalmi körülmények között nagy fejtörést okoz, hogy mi legyen a nyelvművelés új feladata. Sőt, egyesek részéről határozott igény mutatkozik a nyelvművelés szükségességének tagadására, a társadalmi változások nyomán kialakult új helyzethez való igazodásra.

A nyelvek jövőjéről beszélve több kérdés merülhet fel bennünk. Az egyik az, hogy vajon hány nyelven fognak majd az emberek beszélni. Mi lesz, milyen lesz az emberiség nyelvi jövője? A másik kérdés magára a nyelvi örökségre, annak értékére vonatkozik. Milyen értéket képvisel az emberiség számára a nyelvi örökség? Milyen mértékben lehet és kell azt megőrizni? És mit tehetünk/tegyünk annak megőrzése érdekében?²

A magyarok szempontjából – többségük ott él, ahol született – a kérdésre adott válasz egyértel-

mű. A magyar területeket ajándékba kapó utódállamok 100 éve uralomra rendezkedtek be a magyar kisebbségekkel szemben, míg a harmadik világból ide „menekültek” teljes jogviszonyra és letelepedésre tesznek szert. A Trianonban elcsatolt területeken élők sorsa bebizonyította, hogy az utódállamok – azok azóta javarészt széthullottak – mostohán kezelik a „gondoskodásukra” bízott magyar kisebbség sorsát. A liberális Európai Unió viszont hazug módon áltatta a magyarokat Trianonban is, és azóta is a kisebbségeket elnyomó államok pártját fogja.

Ennél azonban sokkal szélesebb a nyelvi kérdés. Az emberiség egészét érintő probléma. Egyes becslések szerint ma a világon a nyelvek kihalása felgyorsult, olyannyira, hogy az előrejelzések szerint 2100-ban csupán 600 élő nyelv lesz a földön.

A borúlátó jóslatok ismeretében érthetetlen a nyelvek társadalmi szerepével és jövőjével kapcsolatos elméleti vákuum, érdektelenség (sőt, ellenségesség), amelyet nemcsak tudományos érdektelenségnek, hanem politikai ellenérdekeltségnek is nevezhetünk.

A délvidéki magyarság hamar felismerte, hogy a nyelvművelés korántsem csak nyelvi természetű kérdés. A vele kapcsolatos problémáknak a kezelése, megoldása – a mások számára érthető, világos, tiszta beszéd – nem oldható meg nyelvművelés, nyelvvédelem, a társadalom nyelvi vonatkozásainak kutatása, tisztázása, szabályozása nélkül.

Ahogy a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok egyik tudományos tanácskozásán (amelyet A nyelvek és nyelvjárások jövője témakörben tartottak) mondtam, hogy meglátásom szerint minden ellenkező tendencia ellenére sem fog a magyar nyelv egy szomorú októberi reggelre eltűnni a föld színéről. Addig semmiképpen sem, amíg lesznek magyar emberek. Ezért a népesség biológiai fogyására, az asszimilációra, a magyar nyelvterület zsugorodására, valamint a kisebbségi magyarság szórványosodására sokkal jobban oda kell figyelnünk.

Egyetértek azzal a nézettel, hogy a nyelvek jövője egy igen prózai kérdésen áll vagy bukk. Megmaradásuk attól függ, hogy lesznek-e, akik beszélik őket. A nyelvek ugyanis nem ki-

² Hódi Sándor: Hűség az anyanyelvhez. In: Elhangzott a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok tudományos rendezvényén 2008. október 11-én Adán, a városháza dísztermében. In: A nyelvek és nyelvjárások jövője. Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada 2008. október 9., 10., 11. Szerkesztette: Hódi Éva. Lektorálta: Hódi Éva. Nyomdai előkészítés: Hódi Sándor. Kiadó: Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület. Nyomás: 2009. 99–106. oldal

hálnak, nem olvadnak össze más nyelvekkel, nem szűnnek meg nyelvromlás következtében, hanem az emberek hűtlenül elhagyják őket. Ilyen értelemben a nemzettudat az egyik legfontosabb nyelvmegtartó erő. Az anyanyelvhez való hűség egyet jelent a nyelvi világörökség védelmével.³

Amikor 1970-ben a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok sorozata elindult Adán, még egységesen elfogadott volt a nyelvművelés létjogosultsága, és senki sem sejtette, hogy a rendezvény-sorozat 50. évfordulója évében a magyar középiskolai tankönyvekben tilos leírni a nyelvművelés szót is! A hivatalban lévő nyelvészek elkezdtek a nyelvművelést és a nyelvművelőket kritizálni, kiszorítani az intézetekből, a tudományból. Ennek ellenére „fél évszázad alatt a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület valóságos csodát művelt. Minden évben több iskolás korosztálynak rendezett anyanyelvi versenyek, emlékeztető tudományos tanácskozások, kiállítások, az elmaradhatatlan és felemelő koszorúzási ünnepség, vajdasági könyvbemutatók, koncertek s még sok színes keretprogram tette a vajdasági magyarság egyik központi rendezvényévé, s ha a nyelvművelés oldalát nézzük, akkor kétségkívül központi rendezvényévé.”⁴

Pomozi Péter elismerő szép szavai ellenére tisztában vagyunk vele, hogy a nyelvművelésre nehéz idők járnak, a nyelvművelő intézmény ügye továbbra is megoldatlan. Hosszú és kitartó küzdelem ellenére a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület társadalmi szervezet maradt, tevékenységének mindmáig nem sikerült intézményes hátteret biztosítani. Balázs Géza szavaival szólva elmondható, hogy „a magyar nyelvművelés védőbástyái ma egyes civil szervezetek és személyek a határokon belül és kívül.”⁵

A liberális kapitalista piacgazdaság emberképe arctalan, személytelen néptömeg. Ennek az ideológiai-politikai kreációnak csak pillanatnyi érdekei és élvezeti céljai vannak. A fogyasztói társadalom emberének, aki kizárólag élete jobbításáért él, identitása, csoport-hovatartozása, emberi kötődése nincs.

A nyelvben jelentkező jelenségek, amelyek előfeltétele az arctalan, személytelen, identitás nélküli ember, pontosan mutatják az adott társadalom állapotát, törekvéseit. „A nyelvművelők mindezt előre látták: ezért léptek föl először szerény ellenkezéssel, majd jól megfogalmazott ellenérvekkel, később a tudatos nyelvstratégiára való felhívással, az anyanyelvi mozgalom kiszélesítésével, olykor harcos felszólalásokkal a nyelvi kultúra értékeinek védelmében.”⁶

A magyar nyelv jelene és jövője⁷

A jelen mindig a jövő felé mutat. A magyar nyelv és nyelvközösségek helyzete, történeti alakulása *egyetlen* folyamat. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően az elmúlt 30 év alatti folyamat azt mutatja, hogy a magyar nyelv (és a magyar nyelvközösségek) helyzete számos tekintetben jelentősen javult, másfelől új feszültségek támadtak és problémák körvonalazódnak.

A társadalmi és kulturális átalakulás új helyzetet teremtett a beszélőközösségek és nyelvváltozatok szempontjából. Ez az átalakulás együtt történt a globalizáció fölerősödésével (az Európai Unió létrejöttével és bővülésével), a számítógépes kommunikáció megjelenésével és minden tevékenységet behálózó jellegével.

A kommunikációs szabadság megvalósulása mellett megjelent egyes nyelvközösségek időnkénti elnyomási törekvése, kísérlete és a beszélőtárs iránti nyelvi tisztelet gyakori meg nem adása.

A magyar nyelvközösség megmutatta hagyományőrző és újíto képességét, bizonyítva ezzel az életképességét.

Fájdalom, azt is le kell szögeznünk, hogy a csatlakozással az állami, politikai vezetőség adós maradt a magyar nyelvet és nyelvközösségeket erősítő nyelvstratégiával. A Magyar Nyelvstratégiai Intézet létrehozása változást ígért, de az eredmény még mindig várat magára, ami súlyos mulasztás.

³ Hódi Sándor: Uo.

⁴ Pomozi Péter: Ötven év után – Gondolatok a vajdasági magyar nyelvű jövő esélyeiről

⁵ Balázs Géza: Kultúra- és nyelvvesztésünk ötven éve. Az 50 éves adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok köszöntése

⁶ Balázs Géza: „A magyar nyelv elé mozdításáról...” Vitairat a nyelvművelésért. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005

⁷ A magyar nyelv jelene és jövője. Tolcsvai Nagy Gábor: Összefoglalás

ln: <https://core.ac.uk/download/pdf/154883736.pdf>. 2021. jan. 28.

Most is az időben*Bata Jánosnak*

az idők jönnek az idők vannak
neki a határnak
hol kifelé hol befelé
ugyanaz a gonosz-
ság ezer alakban

az idők jönnek az idők vannak
egyre jönnek
a világ
amit annak hiszünk
a világ rohan a sziklának fának
csapódik a földnek

az időben

az időn kívül a bolygók
és nap-csillagok
élik ki ciklusaikat
ott is sokkal több a fekete anyag

itt sok a fekete angyal

mézeskalács papírtrombita

a nyár végét ígéri az idő
hűvös szelek kísérek korán esteledik
a hegyről hűvösen leszakad
a pokrócot válladra teríted
nem kívánsz már hűtött italokat
percről percre hűl a véred is

a nyár végét ígéri az idő
véget ér a búcsú
nem csak a sok sátor szedelőzködik
a templom kulcsát a harangozó
vacogva zsebre teszi
a templomba beszorult a meleg
hívek emlékeztek a szent királyra

a nyár végét ígéri az idő
hol vagy istván király
néped ma új szentet kíván
őszre hajlik nélküled az idő
szél borzolja ősz haját
néped ma új szentet kíván
olvasd fel intelmeid

néped ma új szentet kíván
a nyár végét ígéri az idő
fogy a remény fogy a hit
országodon kergeti az avart a szél
a halálra szánt idei lomb búcsúzik
tehetetlen néped félelemtől vacog

a nyár végét ígéri az idő
ígérj törvényt ígérj imát
ajánld fel népedet a szűznek koronád
forgandó a szél fogy néped s a hit
estéli suttogása kísért
ígéri hamis ígét hirdeti a kor
olvasd fel intelmeid

a nyár végét ígéri az idő
még hallom zúgni az orgonát
hol vagy istván király
a harangozó is kulcsra zárta templomot
szél borzolja a hívek ősz haját
néped ma új szentet kíván

A Kéz, amely újból felemel

Lassan ezer év telt el azóta. A bolygók és csillagok Urának mit számít az idő! Lesz, aki megéri a kerek évfordulót, és magyarul beszél, magyarul imádkozik az ezeregyszázadik évben is.

Egy kéz fekszik előttünk, de a műből nem ennyi maradt. Mindössze ennyi a nyomaték, amely pecsétje a hitnek, a valódi Európának, a nyugati kereszténységnek. A kéz, amely megtartott.

Hiszen kell most is az erős kéz. Vihar van odakint. Hánykolódnánk, mint a kormányos nélküli hajó.

De ez a kéz kivetette a remény horgonyát. Tépik rendesen a horgonyláncot!

Amikor most felnézünk az égre, kékje sejlik a habos fellegek mögött, mintha ruhája lenne, annak, Aki felettünk őrökdi.

Akit a távozó lélek jobban látott, mint talpunk alatt a rögöt. A rögöt, amelyen olykor csüggedt szemünk függ. Nehogy elbotoljunk.

Ha nem lenne a Kéz, az erős kéz, amely több mint ezer éve törvényt adott. És ez a törvény, melyet Égi Anyánk felügyel az ég kék ruhája mögöl, és Arcát csak nagy bajban mutatja meg. Tekintete perzsel, ha távozásra inti a Kígyót, és selymesen simogat, amikor vigasztal.

A Kéz itt maradt, tiszteljük a kezet! Súlyos kéz, de súlyát Isten adta, és rajtunk tartotta. Ha ez a kéz nem marad ránk, hogy örökké emlékezzünk, hányszor érdemeltük volna, Isten Keze lesújtson. Személyünkre és népünkre!

Ha le is sújtott a Történelem Keze, ez a Kéz fölénk terjesztette súlyos vitézi kardját és a törvényt. Segítségül hívta Anyánkat, akinek Nemzetünket felajánlotta, kezével az ég felé emelve Koronáját. 1038. Boldogasszony Ünnepe.

Imádkozók

A sár arany*

Kanyó Pál 92 éves oromhegyesi kubikos vallomása

Kanyó Pál (a film elején elkészít egy vályog-téglát):

– Így nézett ki.

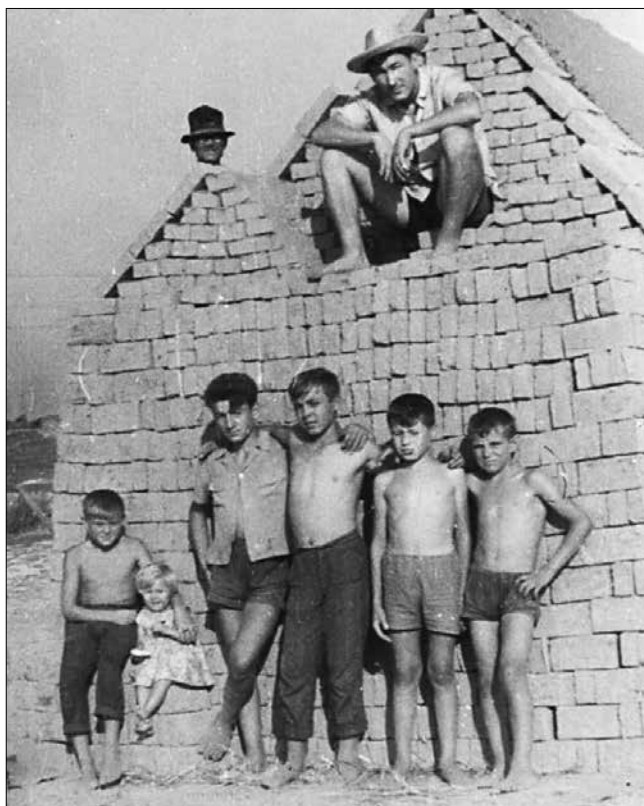
Régi tudomány ez, az őseinktől maradt ránk ez a mesterség.

Ez a széki föld nagyon alkalmas, ebből van a legerősebb vályog. Megtapossuk a sarat. Majd még teszünk bele egy kis pelyvát, ez fogja össze a sarat. Nagyban csináltuk, nagy gödrök voltak. A sarat azután kihordtuk egy szép terepre, és ott csináltuk a vályogtéglát. Akkor, körülbelül hatvan éve, igencsak ezer körül vertünk ki egy nap. Attól függ, hogy milyen volt az időjárás, mennyire volt meleg. Felállítottuk, megszáradt, azután összeraktuk százával, azt hiszem, tizenkettőt köllött egymásba, piramis alakba rakni.

Kanyó Pál (a háza előtti Járás pusztarészre mutat):

– Ott a „Paradicsom”, hogy miért lett Paradicsom, nem tudom. Az, hogy az Éden milyen volt, azt csak képekről láttam, de ezt azért láttam, itt neveledtem föl, itt a Járáson, erre van a Nagy Járás, ott volt a gunyhóm. Abban az időben fél

falú tavasszal kiköltözött ide. Gunyhók voltak csinálva, ahol neveltek csirkéket, kácsát, libát, mivel akkor még nem ilyen volt a világ, mint most.

Ez a falú nagyon szegény volt, mi is. Az én apám özvegyen maradt még 1938-ban, meghalt az anyám, itt hagyott egy egyéves kislányt,

meg egy négyévest, én pedig kilencéves voltam. Szegény apám, én mindig nagyon sokat gondolkodok rá, hogy mennyit köllött neki dolgozni, mivel nekünk földünk nem volt, neki kellett mindenről gondoskodni. Járt napszámba dolgozni, de béres is volt, meg nem is tudom, hogy mi volt még. Volt két fiú, éntőlem idősebb, azok már szolgáltak, apám meg maga látott el bennünket. Reggel megsütötte a kenyeret, felkelt korán, de úgy lehet, hogy le sem feküdt, mi gyerekek aludtunk. Megdagasztott, meggyúrta a kenyeret – az egy hétig elég volt. Amikor ezeket megcsinálta, neki azután még el köllött menni napszámba dolgozni. Akkor nem úgy volt, mint most, hogy nyolc órát dolgoztunk, hanem amikor felkelt a nap, már kinn köllött lenni a gazdánál, és addig ott volt, még a nap le nem ment. Ez volt egy napszám. De nemcsak mi voltunk ilyen szegények, a többi is ilyen volt.

Ahogy visszagondolok rá, nyáron egy ingben voltunk, fél lábszárig érő ing volt, ez volt az összes. Lábbeli, cipő, ilyen nem volt. Télen abban az időben voltak kumplák, az fából volt, nem olyan, mint amilyenek most vannak. Most is kumplának hívják, de az nem ilyen volt. Abba teletünk, jó volt az, nem fázott a lábunk, kicsit szalmával megbéleltük, aztán már jó volt.

Disznókat vágtunk. Összejött a sógorság meg a testvérség, akkor nem úgy volt, mint most, hogy egy gyerek, vagy egy sem, vagy esetleg kettő, akkor igencsak minden családnak 5-6 tagja volt, annyi kiéhezett gyerek, aki csak akkor evett igazán rendeset. Csoda, hogy meg nem ettük az egészet.

Én most is úgy gondolok az én gyerekkoromra, hogy nekem nagyon jó volt. Az én anyám anyja fönn lakott a parton, szilémnek hívtuk, nem szülémnek, hanem szilémnek, i-vel. Volt abban az időben a Keresztes Egylet, egy pap szervezte. Abba én beiratkoztam. Voltak „kis keresztesek” is, úgy nevezték a fiatalokat, volt kölcsönkönyvtár. A szilém nagyon szeretett olvasni, volt is könyve. A kemence mellett volt kis kuckó (úgy mondtuk, de most már nincs is), olyankor a szilém befűtött, fölültünk a kuckóba; petróleumlámpa volt, és elkezdett olvasni, én pedig hallgattam. Hordtam a könyveket szilémnek, az egyletből hordtam a Vernéket, rászoktam az olvasásra, ez nekem szenvedélyem lett, lehet, hogy káros,

nem tudom. Jókait és utána Mikszáthot olvastam, de Tömörkényt is nagyon szerettem. Azért, mivel hajszálpontosan ábrázolta, nem tudta senki sem úgy leírni a parasztemberek világát, mint ahogyan le tudta Tömörkény írni. Olvastam Illyés Gyulától, de Móra Ferencről is. Mikszáthot szerettem, de még most is. Én ágyba feküdni anélkül, hogy egy könyv ne legyen a kezembe, nem bírok...

Rezsi egyáltalán nem volt, se villanyt, se mást nem fizettünk. Betermett az ennivaló, mondjuk, a tűzrevaló volt talán a legnagyobb kiadás. Ha valaki be tudta teremteni fejenként azt a 2-3 mázsza búzát, bebiztosított, akkor kinyérgondja nem volt. Az a helyzet, hogy akkor a malmok sem úgy örültek, hogy ha az ember elvisz egy mázsza búzát, akkor kap vissza esetleg 50 kilót, az egy mázsából azt a tizen-egynéhány kilót lefoglák, a többit visszaadták, adtak korpát, adtak első lisztet meg kenyérlisztet.

Mi voltunk a béresek. Ezek a szerbek azelőtt a régi Jugoszlávia idejében adót sem fizettek. Ezzel kapcsolatban többször eszembe jutott, hogy ez a kanizsai vezetőség ha egy kicsit is előrelátó lett volna, ott nem bírt volna falu épülni. Azért annyi joguk nem volt a régi Jugoszlávia idejében, hogy elvegyenek földet, hacsak valakit nem tartottak háborús bűnösnek, vagy valami ok végett el nem vették a földjét – nem lehetett erőszakkal; a gazdáknak is mindannyinak megvolt a földje. A vezetőség hogyha szétosztotta volna ezeknek a nincstelen embereknek az Ormot, akkor nem bírtak volna ide telepedni, mert el nem vehették volna tőlük a földet, ugyanez fennáll Ilonafalvában (Zimoniçon) is.

Amikor bejöttek a magyarok 1941-ben, én 12 éves voltam. Tudta a nép a faluban, hogy valami ilyen változás lesz. Egyszer csak feltűnt egy szakasz katonaság. Akkor már folyt a mise, és mi hangosan elkezdtek mondani, hogy gyűnnek a magyarok. Akik a szentmisét hallgatták, otthagyták a papot – ahogy szokták mondani csapot-papot –, osztán ki az állomásra. Hogy honnan, de akkor már zászlók is voltak, meg minden... Emezek elmentek, de utána már folyamatosan

gyűttek. Így éltük mi akkor meg ezt. Azok is felszabadítottak bennünket, azután pedig emezek is fölszabadítottak bennünket. (nevet) Úgyhogy azóta már sokszor föl lettünk szabadítva.

Volt itt egy falu, Dávidfalunak hítták, egy-két ház most is van még a faluból, az ott nagyon székes, lapályos volt. Az egész falu összedőlt, mind vert falú házak voltak, némely részén nem volt még téglá sem, egyáltalán. Összedőltek a házak. Ezek az oromi földek ott fönt a parton mind szerb kézen voltak, közvetlen a falu háta mögött az mind a szerbeké volt. Persze a szerbeket, aki nem bennszülött szerb volt, azokat elvitték, a földeket is biztosan elvették tőlük a magyarok 1943-ban. Ott kiosztottak portát ezeknek a szerencsétleneknek, akiknek a házuk összedőlt. Építettek nekik házakat. Azonnal csináltak itt egy téglagyárat. Megcsinálták a kövesutat, bevezették a telefont – a villanyt még nem. Elkezdtem én is kubikolni. Csinálták ezeket a kanálisokat itt a magyar időben úgy, hogy háború volt. Azért itt 20 évig a Szerb Királyság alatt, itt még ebben a faluban semmi sem volt. Amikor a magyarok bejöttek, elkezdték a kanálisokat, elkezdték levezetni a vizeket. Mi sokféleképpen látjuk ezt a helyzetet, de a magyarok mégis itt építettek egy téglagyárat is, tehát az sem volt azelőtt, sohasem. Bevezették a telefont, itt megcsinálták az állomásra az utat, igaz, hogy csak macskaköves út volt, de kövesút volt. Építkeztek, jól csinálták – de tudhatták volna, hogy abból nem lesz semmi. De mindegy, mégis így volt. Nem tudom pontosan, hogy 1942-ben vagy 1943-ban csángó magyarokat telepítettek ide. Velebit tiszta szerb falu volt. Ezek biztosan lícsányok voltak, mert soha nem kérdeztem, de úgy tudom, hogy van ott egy hegység, a Velebit, onnan jöhettek Lókából;

gondolom, hogy lícsánok, hogy azért lett a falu Velebitnek elkörösztölve. Ezeket elvitték, úgy tudom, hogy Sárvárra, Magyarországra.

Moldvából meg Bukovinából gyűttek ide székeltek, ezeket csángóknak nevezik, de állítólag székeltek voltak. Őket idetelepítették, kaptak azok is földeket. Mi jól megvótunk velük, magyarok voltak, magyarul beszéltek, de nekik azért meg köllött tanulni a földművesmunkát, mivel nem tudták úgy csinálni, mint az idevalósiak. „Fogadj Isten” volt ennek a falunak a neve, a fiatal legények el-eljárogattak oda is, a csángó lányokhoz. Kérdezték, hogy hol voltál, ők pedig: a „De bíz Isten” faluban – mondták rá. Amikor bejöttek a szerbek ide a faluba, nem bántották a csángókat, én nem tudom, hogy mikor mentek el, de már jó bőven itt voltak a szerbek, még akkor is itt voltak a csángók, aztán mentek el, átmentek Magyarországra.

Azután felszabadítottak... Az nagyon borzasztó volt. Itt volt 8-10 szerb család, akiket elvitték, de azután azok visszajöttek, azok között volt egy olyan (nem mind volt olyan), Oluškinak hívták, tulajdonképpen azt el sem vitték a magyarok, itt maradt. Az volt a helyzet akkor, hogy a bennszülött szerbeket nem bántották, nem vitték el, hanem csak azokat, akiket idetelepítettek, azokat. Ennek lehet, hogy valami őse idevalósi volt, ez itt maradt, ez az Oluški. Ez lett a falu előjárója, őneki volt sok haragosa. Volt olyan, hogy halottak napján, november 1-jén vagy 2-án kinn voltunk a temetőben, híre jött, hogy három gazdát agyonverték az úton. Igaz is volt. A Domonkos Jenő, Bata Józsi meg a Bakota – ezt a hármat. Ez az Oluški ment ki oda, fíjáért is szereztek, és lovakkal kellett vinni erre-arra. Kimentek este, és reggelre megtalálták az országúton ezt a három holttestet...

Vitték el az embereket, vitték a fiatalokat, én már nem emlékszem rá pontosan, de akkorában még ez folyt, én akkor tizenvalahány éves voltam. Itt a faluban tizenvalahány embert agyonverték. Amikor bejöttek a magyarok, felállították a nemzetőrséget, de nem vertek agyon senkit sem. Ez csak azért volt, nehogy valami történjen. Ez a sógorféle nemzetőr volt, őt agyonverték. Minket nem bántottak, nem is volt miért, de a többinek sem volt oka. Itt nem vertek agyon senkit a magyarok, amikor bejöttek. Volt itt egy incidens a

Járáson. Tán, állítólag, én így hallottam, de olyan nagyon nem is mondták ezt, itt volt két szerb, ezeket az adorjániak verték agyon, vagy lötték le őket. Így hallottam. Nem olyan nagyon beszéltek erről az emberek, ezek voltak a Járáson az áldozatok 1941-ben. Ezt úgy bosszulták meg, hogy mondom, a faluból itt (a magyarok) senkit nem vertek agyon, elvinni elvitték, de nem mi, hanem a hatóság vitte el. Itt is 44/45-ben 15-16 áldozatot számoltam akkor, de most már nem tudom megmondani, hogy kik voltak. Adorjánon meg olyant csináltak, hogy összedobolták a falut, kiválogattak 51-52 embert, volt olyan, aki akkor ért haza a magyar katonaságból, a szerencsétlen hazajött. Ahogy doboltak, ő is kiment. Azokat kihajtották a Tisza partjára, belelövöldözték a Tiszába őket. Tóthfaluból elvitték a papot, azt mesélték, hogy rettenetesen megkínózták, és végtére agyonverték. Tóthfaluban nem is volt egy szerb sem, ott hogy mit nem tanáltak jól, nem tudom.

Nekünk volt lovunk – már apámnak –, bírt egy lovat venni, azt is magyar időben vette. Egy nagyon jó járású pejlo volt, gyors is volt, fél futárkeverék volt, rákaptak ezek a szerb suhancok, suhancok voltak, mivel 14-15 évesek voltak, énbelim is: 1929-es volt az is, meg volt még egy zsidó gyerek velük, Kohn Sanyinak hívták, az meg ez a szerb gyerek, akit Čedónak hívtak, rákaptak a mi lovunkra. Nagyon jó menőslő volt, valahonnan loptak, valahonnan elhoztak egy nyeret, mert azt csináltak, amit akartak. És nyergelték éjszaka is, lehajtották szegényt.

Nekünk más ilyen dolog nem volt, de nem is bántottunk senkit sem, se nem volt apám semmi be se benne, csak sokáig ilyen helyzetben voltunk akkoriban.

Én többször felteszem magamban a kérdést, hogy hát ez a Nyugat..., mivel nem létezik, hogy az angolok vagy az amerikaiak ne tudták volna, hogy itt mi megy, nem létezik, hogy nem tudták, és hogy nem léptek egy lépést sem, egyáltalán nem léptek közbe. Aki esetleg megszabadult ezektől, azt nem az angolok vagy amerikaiak szabadították meg, hanem az oroszok. Az itt lévő oroszok, mivel ők ilyen megtorlásban nem vettek részt. Azok is tudták, hogy mi megy végbe, de a Tito is tudta ezt. Sokáig... az a nagy önkényuralom, ami akkor volt, a parasztok sok részét el is vitték, be is csukták. Azt mondják, hogy Kanizsán, Zentán egy Magdolna vagy Magda nevű komenista volt, nagyon gorombán bánt az emberekkel, a bajuszukat rángatta az idős embereknek. Ilyen volt. Meg köllött félemlíteni a népet, hogy ne merjen ellenszegülni. Jól van, azt is átéltük.

A földosztásnál apám nem is kért, nem íratott, de nem is kaptunk ilyen valamit, nem mentünk be a szövetkezetbe se. Beszolgáltatás volt, ezektől a parasztoktól elég jól elvittek, amit csak lehetett, mindent. Nem volt ritka dolog az, hogy dögölt lovat találtunk az úton, éhen elpusztultak. Azért csináltam ennek most ilyen nagy fenekét, mert-hogy éhség volt. Mi nem ettünk soha kukoricakenyeret, sem akkor, sem később, de sokan azt ettek, kukoricakenyeret.

Volt itt idős kubikos, aki eljárt, nem is tudom, valahová Szerbiába, meg más helyre is. Ezek toboroztak bandát, volt több banda. Kanizsáról még többen voltak, ez is hívott engem, de nem csak engem, ilyen fiatalokat, mivel akkoriban szereltünk le, mi jobban bírtuk, mint a 40-50 éves emberek. Többek között nekem is szólt, hát elmentem. Voltam lent Sremska Račában, az Szrémben van, de pontosan már én sem tudom. Csináltuk a Száva-töltést. Nem volt az nagyon megfizetve, de hát többet kaptunk, mintha elmentem volna napszámba.

A vályogverés, ami a főbb munkám volt, azt csináltam elég sokat, az asszonnyal is. Nehéz munka az. Kiástunk egy gödröt a Járáson, a fölső az a humusréteg, termőtalaj, fekete, azt le köllött szedni, ahogy elkezdődik a sárgaföld, azt használtuk föl. Leástunk valamennyit, azt megszórtuk pelyvával, víz volt, mivel ezek az erek még tele

voltak vízzel, víz volt, az nem volt probléma. Azután rászórtuk a pelyvát, azt lábbal megtapostuk. Az nehéz munka volt. Amikor megvolt, a talicska ott állt a gödör szélén, azt teleraktuk, és vittük a sima terepre. Ha az asszony ott volt, ő verte, én meg csináltam a sarat, ha pedig magam voltam, akkor meg kitoltam 3-4 talicskával sarat, utána én csináltam a válykokat. Ez így ment. A legnehezebb volt a taposás. Ugye ha téglából rakja az alapot valaki, azt el köll szigetelni. Nálunk is az a baj, hogy nem nagyon volt elszigetelve, hogy az stimmeljen a téglával. Sokáig megvolt a formám, de ugye már nem nagyon köllött. Amikor megnősültem, az 1955-ben volt, egy darabig még vertük a válykot. Azután már nem is köllött, azután már megszűnt, egy bizonyos idő után az már nincs, nem csinálják, csak téglából. Ezek a házak, amit most csinálnak, ezek századokra vannak. Ezt a házat is, jól van, szegények voltak, ezt is, mindent én csináltam, de meg is látszik (*nevet*), de nem is volt miből. Ez mővába lett felépítve, a móva az, amikor összefogtunk. Virtigli falverő nem voltam, én falverő bandában sem voltam benne. Úgy voltam, hogy akik nekem segítettek, azt nekem vissza köllött dolgozni. Így vertem én a falakat.

Volt földem, vettünk, spóroltunk, bírtunk venni, és azért összeszedtünk 10 hold földet, körülbelül. Először lóval munkáltam, egy lovat vettem, csak az nem volt jó, mert össze köllött valakivel fogni, hogy szántsunk. A többit meg lehet oldani, a takarmányt vagy ami köllött, azt haza bírtam vele hordani, de szántani egy lóval nem lehet. Vettem még egy másik lovat is. Addig úgy dolgoztam, amíg be nem jött a zöldterv. Biztos maga nem tudja, mi az, az állam adta a pénzt a szövetkeze-

teken keresztül. Akkor már tudtam venni traktort. Akkor már a lovaknak vége volt, abban az időszakban szinte mindenki átállt. 71-72 éves koromig csináltam, én csináltam a földeket, az mellett néha volt 10 tehenünk is, tehen és borjú, meg minden, itt voltak az istállóban. Onnan lett meg mind a két fiamnak a ház ára – azokat is én meg az asszony raktuk föl.

2011-ben ért el az infarkt, azt mondták az orvosok, hogy infarkt, az utcán...

Én a Teremtőben hiszek. Nem az a vallás lényege, hogy imádkozom-e, hanem az, hogy hogyan él az ember. Vetettük a mákot, az egy rettentően parányi szemecske, de abban a szemben benne van minden, ami köll. Hogyan tudja az a kis csíra, hogy annak ki köll jönni a földből, hogy a napenergiát is fel köll, hogy hasznosítsa, mert anélkül nem tud élni. Ezek olyan dolgok, amelyet én nem tudok elképzelni, hogy ez véletlen lett volna. Hogyan jöhetett ez véletlenül össze?

*

Nincsen utánpótlás, de nem is lesz, mindenben a Nyugatot majmoljuk, mindenben, ez a családtalanság is onnan jött ide. Harminc éven alul nem is igen nősznek meg, ha akkor is egyáltalán megnősül. Akkor is egy gyerek, ha van... Két iskolánk volt, azok tele voltak gyerekekkel, most egy van, egy hatalmas iskola, ez meg üres. Megváltozott gyökerestül ez az egész. Nemcsak a magyaroknak, hanem mindenkinek... Megszűnünk egy bizonyos idő múlva... Én így gondolom.

* A Bicskei Zoltán portréfilmjében elhangzott vallomás szerkesztett változata.

A SÁR ARANY

DOKUMENTUMFILM
A 92 ÉVES KANYÓ PÁL KUBIKUSRÓL

operatőr: IVÁN ATTILA, CSÜERLO ZOLTÁN, APCZI JENŐ

vágó, fénnyelő: APCZI JENŐ

zene: MEZEI SZILÁRD TÚL A TISZÁN INNEN ENSEMBLE

rendezte: BICSKEI ZOLTÁN

producer: CINEMA FILMMŰHELY, Magyarkanizsa

ŐSBEMUTATÓ: A REGIONÁLIS KREATÍV MŰHELY próbatermében, április 16., péntek 19,00 h
szervező: Regionális Kreatív Műhely és Cinema Filmműhely A belépés díjtalán, a korlátozott hely miatt a helyfoglalás ajánlott. (024-4879-200, rka@skcs.co.rs)

Utcabeliek

(második rész)

Kovácsné Bodor Amália gyakran betegeskedett, vagy legalábbis úgy tett, mintha beteg volna. Ilyenkor reggel csak nehezen kelt föl ágyából, mely nemcsak az övé volt, bár elég keskeny, hanem Ferencé, az uráé is, így ketten szorongtak rajta, de mit tegyenek, hiszen télen csak egyetlen szobát tudtak fűteni, akkor is csupán nappal, amikor Amália a reggelit, az ebédet és a vacsorát főzte a régóta bevált takaréktűzhelyen, vagyis a sparheton, ahogy általában nevezték. Ebben a keskeny, szűk és alacsony mennyezetű szobában, melyet csak egy vasrácsos kis ablak világított meg, s melyben csupán még egy ágy fért meg a másik oldalon, ahol a két fiú aludt: Feri és Karcsi egymás mellett, olykor egymást rugdosva hideg lábukkal, hogy nekik több hely jusson. Mindössze egy csupasz asztal és négy karosszék fért meg még itt. Este lefekvéskor a levetett felsőruhákat egy fogásra, a falba vert szögekre akasztották, vagy a szék karfájára helyezték. A szoba deszkapadlózatát Amália hetente egyszer súrolta föl, tisztította meg a ráragadt sártól és egyéb szeméttől. Ilyenkor a fiúkat kizavarta az udvarra:

– Menjetek kint játszani! – ripakodott rájuk mérgesen, ha rögtön nem indultak.

Egyszer megtörtént, hogy mikor Amália nem érezte jól magát, és tovább szeretett volna pihenni az ágyban, a Jóska gyerek, az inas, akit Ferenc a két segéd elbocsátása után is megtartott, mert szükség volt rá a kisebb munkákhoz, a fűrészeléshez, és különben is rokonfélének számított, akivel illető jól bánni, kopogtatás nélkül beosont a szobába – úgymond azért, hogy a szomját oltsa, de valójában azért, hogy elemeljen egy-két apró tárgyat, amely a keze ügyébe került –, s Amáliát még mindig az ágyban találta.

Visszatérve a műhelybe, lelkendezve mondta, hogy előbb mit látott. Ferenc erre hirtelen támadt haragjában berontott a szobába, és ráförmedt a feleségére:

– Mire nézed a napot! Nem látod, hogy már fényes nappal van?

Amália nyögdécselve föltápáskodott az ágyból, és hozzáfogott a főzéshez. Korán el kellett kezdenie, mert a hozzávalókat is neki magának kellett összeszednie a kertjükből. Jól tudta, mi hol van, mert maga termelte meg őket.

Ha nem sütött be a nap a szobába, ott elég homályosan lehetett látni, s meg kellett gyújtania a petróleumlámpát, hogy jobban lásson. De Amáliának akadt más gondja is a főzésen kívül: a kenyérsütés, melyre hetente legalább egyszer sort kellett kerítenie, kora hajnalban el kellett kezdenie a dagasztást; aztán a nagymosás, melyhez Amália a szappant is maga főzte ki.

Ferenc csak étkezéskor és éjszaka tartózkodott otthon. Szótlanul evett, éjszaka horkolt. Sosem látták sem nevetni, sem szomorkodni. Csak a műhelyben érezte jól magát, s ha csak tehetett, reggeltől estig ott dolgozott. Vacsora után aztán fogta magát, és elment a nénjéhez. Ott estelten mindig vidám társaság gyűlt össze a szomszédokból, mindenki jól érezte magát. Etel néne gondoskodott róla, hogy így legyen. A tűzhelyen mindig ott melegedett egy bögre ital és egy nagy fazék főtt kukorica. Ha elegen gyűltek össze, elkezdődött a kártyacsata. Ha nem, akkor elkezdtek a nótázást. Az első szóval mindig Etel kezdte. Jó hangú asszony volt, így természetesen mindig ő választotta meg a nótát. Eleinte hazafias, majd szerelmi dalok következtek, míg késő este nem lett. A ház gazdáját Kőfaragó Bélának hívták, aki rendszerint a sarokban gubbasztott, mert ette

a méreg, gyomorbajos lévén. Ő is vasutasként szolgált a MÁV-nál, de a hatalomváltáskor őt is elbocsátották állásából, s így privát kőművesként kellett dolgoznia.

Kőfaragóéknak két gyermekük született: egy fiú és egy lány. A fiú polgáriba járt, és szorgalmasan tanult, de a szíve nem bírta az iskolával és a versenyszerű kerékpározással járó túlzott megterhelést, és korán meghalt. Szülei a lányt is szeretnék volna továbbtaníttatni, csak hogy Ica-nak – így hívta mindenki, aki ismerte – kisebb gondja is nagyobb volt a tanulásnál, és már az első polgáriból is kimaradt. Önszántából-e, vagy az apáca tanárainak a jóvoltából? Nem lehet tudni. Mindenesetre, már akkor is a legényeken járt az esze, és ilyen nóták érdekelték: *János, legyen fenn a János-hegyen / Estére odavárom. / János, nekem nehogy álmos legyen, / Mert én azt ki nem állom! / Jaj, Jani, szeretném hallani, / Szerelmet vallani, / Csak ez a kívánságom!* Szülei hát nem bánták, hogy Ica abbahagyta a tanulást. Gondolták, úgyis hamarosan férjhez fog menni. Így is történt, ugyanis már tizenhét éves korában eljegyezte egy atlétatermetű fiatalember, akivel nem lehetett packázni; fényes lakodalmat rendeztek, és oda Kovácsék is meghívták.

A táncmulatságra az udvaron került sor a nagy létszámú meghívottak miatt, de jó idő is volt késő estig. Amália kissé szégyenkezve mesélte később, hogy akadt olyan táncos, aki még az asztal tetején is ropta a csárdást.

Etelről Amália azt is tudta, hogy közvetlenül még a szülés előtt is együtt kártyázott a férfiakkal, s mikor már érezte, hogy közeledik az ideje, bement a belső szobába, s egyedül világra hozta a gyereket. Érdekes szokása volt, hogy hétfői napokon nem végzett semmilyen munkát, csak szótlanul ült a székében, és iddogált. Kovácsék eleinte teljes létszámban ellátogattak esténként Kőfaragóékhoz, később azonban Amália otthon maradt, mert úgy érezte, őt ott nem szívesen látják, lenézik külseje miatt. Neki ugyanis sem fülbevalója, sem nyakláncja nem volt, de a ruházata is kivetnivalónak tűnhetett az eléggé nagyzási hóbortban szenvedő vagy büszkélkedő Kőfaragóék szemében. Amáliának ruházkodásra alig tellett pénze. Ami jószágot nevelt, azt nem piacra szánta, hanem vasárnapi ebédre; és még a disznóólat is neki kellett kitakarítania. Így estére úgy

elfáradt, hogy legszívesebben lepihent, nemhogy vendégségbe járjon. Vele maradt otthon Feri fia is, aki még az esti órákat is kihasználta a tanulásra, olvasásra. Ferencsel így csak kisebbik fia tartott esténként vendégeskedésbe. Ott ő is jobban érezte magát, mint otthon. Alig töltötte idejét tanulással, az alatt a rövid idő alatt is felületesen végezte feladatait, és ugyancsak kedvetlenül, mégis elég jó bizonyítványt hozott haza a tanév végén. Érezte, tudta, hogy úgysem versenyezhet a bátyjával.

Kőfaragóékhoz ő is szeretett járni, mint az apja. Megállt a széke mögött, és figyelte a kártyacsatát. Természetesen apjának szurkolt, amikor pedig nótázásra került a sor, ő is többiekkel tartott a visítozásával. Észrevette ugyan, hogy Béla sógor rosszállással tekinget feléje a sarokból, de nem zavartatta magát, ettől még nem hallgatott el, és tovább visítozott a felnőttek dörögő kórusában. Hozzászólt már ahhoz, hogy órá rosszállóan tekintenek. Meg különben is vidám természetűnek született. Szerencséjére!

Éretlen kora ellenére gyorsan fölfogta, mi a helyzet, hogy Béla sógor nem sok vizet zavar itt.

Rendszerint ezekre az Etel választotta kedvelt nótákra került sor: *Esik eső karikára, / Kossuth Lajos kalapjára. / Valahány csepp is esik rája, / Annyi áldás szálljon rája...; Lent a délibábos Hortobágyon...; Haragszom a tőködre, / rámászott a kukoricaföldemre...; Én Istenem, tégy egy csodát...*

Amáliának nehéz sorsa volt, talán ezért nem látta őt senki nevetni. Sérelmeit viszont gyakran emlegette. Egyszer, amikor szülei és egyik nénye elkocsiztak a piacra, a tanyát Ilka nénjére és órá hagyták, Ilka bezárkózott a konyhába, és kintről az ajtó előtt leselkedő Amália hallhatta, érezhette, hogy bent palacsinta sül.

– Ilka, adjál nekem is palacsintát! – könyörgött Amália, de az ajtó nem nyílt ki. Amália azt is hallotta az anyjától, hogy amikor még szopós gyerek volt, anyjának elapadt a teje, s tehéntejbe aprított sós kenyérdarabokkal etették. Talán emiatt is vált kákabélűvé és rossz alvóvá. Gyakori éjszakai sírása miatt aztán mákhajból főzött teát itattak vele. Ettől aztán három napig sem ébredt föl. Már azt hitték, hogy sose fog felkelni, végül azonban mégis csak fölébredt. Neki új ruhát nem vettek, mint néneinek, neki csak nénei kinőtt és viseletes ru-

hái jutottak. Most ő lett a háziasszony, s igyekezett gyerekeinek a kedvébe járni. Olyan ételeket főzött, melyekre a városban tanították. Még krémeszt is süttött, és palacsintát, nemcsak vaníliás cukorral, mint az anyja, hanem mákosat és baracklekvárossal, valamint tejföllel leöntött túrósat is.

Kovácsék jobb oldali szomszédja Horváth István volt, aki feleségével és egyetlen leányával lakott anyja házában. Horváth vagy fél fejjel magasodott Kovács Ferenc fölé, ha egymás mellett álltak, és felesége is termetre hozzá illett. István úgy foglalta el a házat nősülése után, hogy özvegy anyja, aki férjét még a nagy háborúban elvesztette, és szűkösen éldegélt kiskorú fiával a kis vályogházban, férjhez ment egy jól kereső és saját házzal rendelkező özvegyemberhez, így a házat átengedte nősülendő fiának. István felesége néhány hold földet kapott hozományul a szüleitől. István ezt művelte, s olykor még napszámba is eljárt. Mindketten fogukhoz verték a garast, hogy lovat vehessenek, meg mindent, ami a földműveléshez kell. Ennek meglett az eredménye, mert egyévi kuporgatás után már szekér állt a fészerükben, és ló nyerített az istállójukban. Gyerekük csak egy született. Őt nagyon féltették és kényeztették. István még hintát is szerkesztett neki a ház végében magasodó diófa oldalt kiálló vastag ágára, télen pedig elvitték a lányukat a nagyszüleihez, ahol meleg szoba várta, meg a kemence padkája a vendég unokát, s ahol enni is kapott, míg szülei otthon fagyoskodtak a sokszor hideg és fűtetlen házban.

Horváthnéval Amália jobban tudott társalogni, mint Szűcsnével, mert Horváthné beszédesebb és barátságosabb volt, mint Szűcsné, és némileg szórakoztatta Horváthné beszédmodora is, majd minden harmadik szava ez volt: Úgymondván. Ezt a kifejezést nyilván apjától hallhatta, aki bibliás ember volt. Egyszer Amália tőle is elhidegült, mert István anyjától azt hallotta, hogy amikor elment hozzájuk látogatóba, menyé idegenként fogadta, ugyanis kelletlenül szólt lányához:

– Hozzá ki egy széket a nagyszobából a nének!

István szerencsére épp akkor kint dolgozott a földjükön, s nem hallhatta ezt a sértő megjegyzést, a *néni* szót. Nem nehéz elképzelni, hogyan érezte magát szegény öregasszony, ha még másoknak is elpanaszolta sérelmét, hiszen őt ide-

genként kezelték a saját házában. Lám, a szegénységben mivé válik az ember! Ferenc István szomszédjával igyekezett jó viszonyban lenni, s Szent István napján föl akarta köszönteni szomszédját, de az elhárította a felköszöntést:

– Én nem ezen a napon ünnepelem a névnapot, hanem a másik István-napkor.

Ferenc megütődve nézett rá, de megértette, miről van szó. István nyilván okos és óvatos emberként tartott tőle, hogy még nemcsak a falnak, de a kerítésnek is füle van... Olykor előfordult, kivált, ha nagyon hidegnek találták a lakásukat, hogy Horváthék átmentek a szomszédba, Kovácsékhoz egy kicsit megmelegedni, és krumplit is vittek magukkal, s betették a lernibe sülni. Ferenc ilyenkor otthon maradt – nem kis keserűségére, de azért elbeszélgetett a szomszédal, habár nem sok újat hallott tőle, Horváthék ugyanis nem jártak újságot, mint Kovácsék. Ebben az utcában, úgy rémlik, enyeltésre, a szeretet nyílt kifejezésére nem igen került sor, és a szerelemnek talán még a fogalmával sem voltak tisztában a magyarok, mert fő gondjukat a megélhetés okozta. Ez a magatartás nemcsak Horváthékat, hanem Szűcséket is jellemezte, télire való tüzelőt alig tudtak beszerezni. Ahol volt kemence, ott szárízékkal, kukoricacsutkával és szalmával fűtöttek be naponta kétszer is.

A harmincas évek végéhez közeledve a világhelyzet politikailag is egyre zavarosabbá kezdett válni, s bár Ferenc jövedelme akkorra eléggé megcsappant, az újságot mégis megrendelte, s ebben mindig talált izgalmas híreket. Egyszer azt olvasta, hogy az újság nyereménypályázatot hirdet előfizetőinek egy vadonatúj kerékpárra. Nagy szó volt ez még akkor, mert az utcában csak Ica büszkélkedhetett kerékpárral. Ferenc pályázott, és egy későbbi újságszámban azt olvashatta, hogy a biciklit ő nyerte meg. Ettől a jó hírtől az egész család fölbolydult, s izgatottan várták a nyereményt, a kerékpár azonban csak nem akart megérkezni. Már egy hét is elmúlt, s biciklinek se híre, se hamva. Ferenc nem tudta mire vélni a dolgot. Becsapás lett volna az egész? Fogta magát, és elment a vasútállomásra, hogy megtudja a késedelem okát, de az állomásfőnökkel csak nehezen tudta megértetni, miről van szó, hiszen ő alig tudott egy-két szót szerbül, az állomásfőnök pedig még annyit sem magyarul. Végül akadt valaki, aki tolmácsként segített, s az állomásfő-

nők készségesen átadta Ferencnek a telefont. Ő pedig nagy nehezen fölhívta az újság szerkesztőségét, s az egyik újságíró azzal biztatta, hogy a bicikli már útban van. S valóban így is történt, mert a kerékpár hamarosan megérkezett a vasútállomásra. Nagy lett az öröm Kovácséknál. A két fiú mindjárt rá szeretett volna ülni, de erre majd csak hosszas gyakorlás után kerülhetett sor.

Kovácsékkal szemben az utca másik, napfényes oldalán egy horvát család lakott Somogyiék házában, amely üressé vált, miután Somogyi átköltözött Szegedre, ahol lakást és jó állást kapott a vasútnál. Horváckiék mindjárt a beköltözés után vigadozni kezdtek esténként, ugyanis az egész család órák hosszat vidám horvát dalokkal szórakoztatta a szomszédokat. Ez a vigalom azonban nem tartott sokáig, noha Horvácki az új államtól is megkapta a nyugdíját.

Előttük az utcán három eperfa magasodott. Az egyik fekete epret hozott, a másik, a középső, rózsaszínűt, a harmadik pedig fehérét. A Kovács fiúk élvezettel mászták meg ezeket a fákat, s lakmároztak az eperből. Horvácki jól tudott magyarul, mert régebben a MÁV alkalmazottja volt, s nem bánta az eper megdézsmálását.

A csendőrök bal oldali szomszédságában egy takaros külsejű ház gazdájának Masa Mihály tudhatta magát, az épületben feleségével, fiával és két lányával együtt lakott. Mihály nem köszönt előre senkinek az utcabeliek közül, kivéve a csendőröket. Őket már szívélyesen köszöntötte, ha találkozott velük, mégpedig szerbül: Dobar dan, dobro jutro! (Jó napot, jó reggelt!), habár csak ennyiből állt a szerbnyelv-tudása. Szálfaegyeses természetével és peckes járásával tűnt ki a többi utcabeli magyar ember közül. Felesége is rátarti asszony volt, aki ha olyan emberrel váltott szót, aki megnyerte a tetszését, csupasz, erős karját keresztbe fonva a mellére szorította. Cséplés előtt már hatalmas búzaasztag tornyosult az udvarukban, magasabb, mint másutt az utca két során, így náluk zakatolt legtovább a cséplőgép. Ilyenkor a nyitott kapunál és az eltávolított deszkakerítés helyén gyerekek és asszonyok bámészkodtak. Köztük volt Szűcsné is, akinek a hosszadalmas csépléstől elment a kedve, és ezt mormogta magában:

– A kólika essen beléjük!

Azt azonban elismerően szemlélte, hogy Masa Mihály fia milyen könnyedén emelgeti a nehéz búzászsákokat.

A többi utcabeli asszony közül még mindig akadt olyan, aki keserűen emlegette, hogy amikor megalakult az új állam, a nem itt született magyarokat kitoloncolták innen, habár saját házuk és egyéb vagyonuk is volt. Az egyik asszony akkor azt találta mondani a kitoloncolást végző rendőröknek, hogy miért nekik kell innen elmenniük, mikor ők jöttek ide előbb, és miért nem azoknak, akik később jöttek ide. Az egyik felbőszült rendőr ekkor fölpofozta a szegény asszonyt. Ez a rendőr nyilván tudott magyarul, mert Szeged környékéről települt át a lakosságcsere alkalmával.

Az utcabeli magyar asszonyok is jól ismerték Bodorék esetét. Bodor Istvánról az a hír járta, hogy szavazáskor egyedül ő ment el az utcabeli magyarok közül szavazni. A szavazást nyíltan kellett végezni, hangosan bemondani, hogy ki kire adja le a voksát. Bodor István a horvát jelöltet nevezte meg. Ekkor megkérdezték tőle, miért teszi ezt, hiszen a szerb jelölt ismertebb ember, mint a horvát.

– Azért – mondta István bátran –, mert az nekünk, magyaroknak jobban megfelel.

A rendőrök közül ekkor többen is előkapták a gumibotjukat, és éktelen káromkodás közepette agyba-főbe verték Bodor Istvánt, a férfi ezek után csak nehezen vánszorgott haza. Otthon aztán olyan furcsán kezdett el viselkedni, hogy alig ismert rá a családja, és félni kezdtek tőle, mert kiirtással fenyegette őket. Bodorné végül addig rimázkodott a községházán, hogy a rendőrök Bodor Istvánt elszállították egy zágrábi elmegyógyintézetbe. Bodorné azonban nem esett kétségbe, lányait sorban férjhez adta, mégpedig igen jól, ő maga pedig hetente egy alkalommal vendégül látott egy még jó erőben lévő, módos és tehetős özvegyembert, akivel bezárkózott a tisztaszobába, ahová gyerekei nem mehettek be.

Úgy tűnik, az idők változásai azt is magukkal hozzák, hogy a nők gondoskodására, szeretetére, odafigyelésére, talpraesettségére, találékonyságára és szorgalmára egyre nagyobb szükség lesz ezután, míg a férfiak munkaerejére egyre kevésbé; a női igény tehát előbbre való a férfiigénynél. Ugyanakkor viszont az élet maga sokkal fontosabb, mint a nők valahány igénye együttesen.

Kodolányi János nemzetképe és helye a népi mozgalomban

Rövid írásomban Kodolányi János munkásságának egy kevésbé fókuszba állított szeletét, nemzetről és magyarságról vallott nézeteit vizsgálom, amelyek rendkívüli aktualitással bírnak ma is. A magyar irodalomtudomány nagy tévedésének és adósságának tartom, hogy Kodolányi életműve a mai napig sem része a hivatalos kánon(ok)nak, noha regényei – például a tatárjárás kori trilógiája¹ vagy önéletrajzi írása, a *Süllyedő világ*² – a 20. századi magyar irodalom csúcsteljesítményei közé sorolhatók. Nemzetről és magyarságról vallott nézeteinek esszenciáját nyújtó publicisztikai írásait pedig rendkívüli jelentőségük okán a közoktatásban kellene tanítani és megismertetni fiataljainkkal.

Írásomban a következő kérdésekre próbálok feleletet adni: Hogyan ragadható meg a népi mozgalom eszmeisége, mi az a kohéziós erő, amely alapján egyáltalán van értelme népi mozgalomról beszélni? Kik voltak e mozgalom meghatározó alakjai, és hogyan illeszthető be képviselőinek sorába Kodolányi? Mik Kodolányi nemzetkonceptiójának legfontosabb alkotóelemei releváns publicisztikai írásai alapján? A kérdések megválaszolásához a szakirodalom feldolgozásán túl forrásszövegekként Kodolányi főként az 1930-as, 1940-es években megjelent, kifejezetten publicisztikai írásait fogom kritikai összehasonlító elemzésem tárgyává tenni. Mondanivalóm alátámasztásául kulcsszövegként Kodolányi 1941-ben megjelent *Kelet népe*³ című írását fogom használni.

Elsőként magáról a népi mozgalomról érdemes néhány gondolatot lejegyezni.⁴ Az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején kibontakozó népi mozgalom a 20. századi magyar történelem egyik meghatározó, arculatformáló erejévé vált, amelynek hullámai napjainkig is elérnek. Elsősorban olyan fiatal értelmiségiek alkották, akik szakítottak a bethleni konszolidáció Magyarországaival, szembefordultak a világi és egyházi nagybirtokrendszerrel, valamint a nagytőke uralmával. Általánosságban elmondható, hogy a mozgalom alapvetően elkülönült a korban ismét megerősödő szélsőjobb oldali irányzatoktól, csakúgy, mint a hagyományos baloldaltól. A mozgalom egyik programadó alakja, Féja Géza friss erővel bíró szabadcsapatnak látta a népieket. Gulyás Pál szerint a mozgalom az ifjú magyarság új orientációját jelentette. Illyés Gyula ezzel szemben a folytonosságot és a tradíciót hangsúlyozta, ugyanis nézete szerint a népi mozgalom folytatta azt a Zrínyitől és Berzsenyitől Ady Endréig húzódó irodalmi hagyományt, amely a magyarság sorskérdéseit állította fókuszba. A mozgalom egészen végighúzódtott egyfajta ketősség: egyrészt elhatárolódás a hivatalos liberális konzervatív ideológiától, másrészt legalább ugyanilyen elhatárolódás a polgári radikálisoktól, szociáldemokratáktól és az urbánusoktól.

Ahogy Féja Géza fogalmaz programadó cikkében: „*Nem teszünk mást: csak vállaljuk azokat a természetes kötelességeket, melyeket semmiféle fiatal csoportosulás sem mert vagy akart*

¹ Kodolányi János: *Julianus barát*. Athenaeum, Budapest, 1938; Kodolányi János: *A vas fia I–II*. Athenaeum, Budapest, 1936; Kodolányi János: *Boldog Margit*. Athenaeum, Budapest, 1937

² Kodolányi János: *Süllyedő világ I–II*. Athenaeum, Budapest, 1940

³ Kodolányi János: *Kelet népe*. Sorsunk 1941/3. 163–178.

⁴ Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok – A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 389–461.

eddig a maguk egészében vállalni, csak bátran nekivágunk a magyar tennivalók erdejének. [...] Egyetemes magyar célokat tűztünk ki [...]”⁵ A Féja szavaiból áradó optimizmus, ifjonti lelkesedés alapvetően határozta meg az egész mozgalom szellemiségét. Értelmiségi fiatalok egy jelentékeny csoportjában fogalmazódott meg egy új Magyarország létrehozásának igénye és a szakítás vágya a Trianonban végleg elvesztett régi magyar identitással. Bár vágyaik és elképzeléseik illuzórikus volta lehetetlenné tette céljaik elérését, törekvéseik mégsem mondhatók hiábavalóknak. Kivívták ugyanis, hogy egy addig figyelemre alig méltatott, embertelen körülmények között élő, sokszor nemzet alatti létre kényszerített társadalmi csoport, nevezetesen a magyar parasztság milliós tábora végre felkerüljön a nemzeti politika térképére.

Egy új nemzedék lépett tehát a magyar szellemi élet színpadára, akik mozgalmukra szabadságharcként tekintettek – mint a ’48-as márciusi ifjak –, amelyet nekik kellett megvívniuk. Kik voltak ennek az új nemzedéknek a legjelesebb képviselői? A teljesség igénye nélkül: Bibó István, Darvas József, Erdei Ferenc, Erdélyi József, Féja Géza, Gulyás Pál, Illyés Gyula, Juhász Géza, Kodolányi János, Kovács Imre, Nagy Imre, Sértő Kálmán, Sinka István, Szabó Pál, Szabó Zoltán, Tamási Áron és nem utolsósorban Veres Péter.

A népi mozgalom lényegét egyáltalán nem lehet politikai irányvonalak mentén megragadni. Nem véletlen, hogy az urbánusok egyik fő ideológusának, Ignó Pálnak sem sikerült megértenie annak valódi lényegét. Nem értette, hogy egy mozgalmon belül hogy férnek meg azok, akik a szélsőjobb politikai irányvonalához álltak közel, mint Erdélyi, Sértő és Matolcsy, illetve olyanok, akik egyértelműen a szélsőbal politikai irányvonalát érezték magukénak, mint Darvas vagy Erdei. Veres Péterhez a szociáldemokrata irány állt közel, Szabó Pálhoz a kiskazda vonulat. Kodolányi János és Féja Géza pedig a fajvédelem programjától balra tartó Bajcsy-Zsilinszkyhez húzott. A népi mozgalom nemzedéki lázadásként indult, és ez a nemzedéki szolidaritás erősebbnek bizonyult az ideológiai ellentéteknél. Sinka Istvántól

idézek, akinek nézetem szerint leginkább sikerült megfognia e szolidaritás mibenlétét: „Veszekedtem én Veres Péterrel, Kodolányival, Németh Lászlóval, Illyés Gyulával – szinte valamennyi népi íróval is. [...] Veszekedtem ugyan velük, de mások nem bánthatták előttem őket. Összevesznek néha az oroszok is, de azért az mind oroszok.”⁶

Általánosságban elmondható, hogy a népi mozgalom képviselői közül többé-kevésbé kiérlelt és átgondolt, átfogó nemzetkoncepcióval csupán Veres Péter, Szabó Zoltán és Németh László rendelkezett, még ha ezek a teóriák nagymértékben különböztek is egymástól. Ennek ellenére a nemzeti problematika a többi népi író életművében is tematizálódott valamilyen formában.

Kodolányi regényeiben közvetett módon ugyanazok a nemzetről vallott gondolatok érhetőek tetten, amelyek publicisztikai írásaiban expressis verbis megjelennek. Bár Kodolányi élesen tiltakozott az ellen, hogy rá mint publicistára tekintsenek – mindig is írónak tartotta magát –, mégis úgy gondolom, hogy nem mehetünk el szó nélkül az *Esti beszélgetés*⁷ című kötetben összegyűjtött publicisztikai írások mellett. Ezen írások közül is kiemelendő a *Kelet népe* című cikk 1941 januárjából. Ebben Kodolányi amellett érvel, hogy Janus-arcú nép a magyar: van egy nyugati és egy keleti ábrázata, de a magyarság lelke alapvetően „eurázsiai” és örök. Megkülönbözteti az igazi magyar irodalmat és politikát az asszimiláció irodalmától, és megfogalmazása szerint az előbbieken „a keleti alkatú lelkek uralkodtak és uralkodnak ma is”. Ez az originális keleti lélek legtisztább formájában a parasztságban található meg, elsősorban a gondolkodásban és a népzeneben. Kodolányi ezt a keleti lelket önmagában is felfedezte. Kodolányi beállításában a magyarság célja, hivatása és küldetése nem a nyugati világ által hangoztatott szövegekben rejlik. A magyarságnak nem a keresztény kultúra védelme a küldetése, annak ellenére sem, hogy a történelem zivataros századai során számos alkalommal kényszerültünk e szerepet magunkra vállalni. Még kevésbé küldetése a nyugati kultúra dicsőítése, másolása, szolgálai átültetése. A ma-

⁵ Féja Géza: *Mit akarnak a Márciusi Fiatalok?* Előörs, 1932. március 20. 3.

⁶ Csák Gyula: *Az Élet és Irodalom látogatóban Sinka Istvánnál.* Élet és Irodalom, 1967. október 7. 12.

⁷ Kodolányi János: *Esti beszélgetés.* Püski, Budapest, 1998

gyarságnak egyetlen küldetése van: a megmaradás bármilyen áron. Amennyiben a megmaradásnak az az ára, hogy a Nyugat által ránk kiszabott szerepeket vagyunk kénytelenek magunkra venni, úgy ezt kell tennünk. Azonban ha a megmaradásunk zálogát a nyugati kultúrával való szembefordulás jelenti, a cél érdekében gondolkodás nélkül meg kell tennünk azt. Nemzetünk számára az egyetlen igazi feladat a fent említett magyar lelkiségnek megfelelő társadalmi szerkezetet, nevelést és kultúrát létrehozni.

Balatonszárszón 1943-ban tartott előadásában mindezt azzal egészítette ki, hogy erre a tudatos kultúrateremtésre elsősorban azért van szükség, mert számos más néptől eltérően a magyar nem burjánzó, vegetatív nép. A gyarságnak nap mint nap szembe kell néznie a fenyegető nemzethalállal.

Kodolányi szerint a kis népek megmaradásának legalapvetőbb feltétele történelmi múltjuk és fajtájuk jellegének ismerete. Éppen ezért a gyarságnak is ezek feltárására és megismerésére kell törekednie, és tekintetét örök tulajdonságai felé kell fordítania.

Fel kell ismernünk, hogy a hagyományos történelmi szerepet: a nyugati keresztény kultúra úgynevezett megvédelmezését, a nyugati világ saját, önös érdekei folytán tűzte ki számunkra, miközben valójában cserben hagyott bennünket valamennyi sorsdöntő történelmi szituációban. Magunkra hagyott a tatárjárás idején, a török hódítás időszakában, szabadságharcaink során csakúgy, mint a 20. század egymást követő nemzeti tragédiáiban.

Kodolányi kijózanító interpretációja szerint az úgynevezett nyugati kultúra sohasem volt egységes, mint ahogyan sohasem volt ténylegesen keresztény. Bár időről időre hol jobban, hol kevésbé törekedett arra, hogy kereszténnyé legyen, csupán megközelítenie sikerült imitt-amott a keresztény eszményeket. A Nyugat évszázadról évszázadra más kultúrképet mutatott, de valóban egységessé csupán a kapitalizmusban vált, amely kíméletlenül leszámolt az összes ősi, szilárd és harmonikus kultúrával ott, ahol sikerült a lábát megvetnie. Fel kell tennünk magunknak a kérdést: vajon tényleg ennek a sem nem kereszt-

tény, sem nem magasabb rendű Nyugatnak a védelme lenne a gyarság küldetése?

Őseink a nagy eurázsiai sztyeppkultúra képviselőiként érkeztek a Kárpát-medencébe. Lehetőséges-e – teszi fel a kérdést Kodolányi –, hogy egy nép, mint a gúnyját, levesse több évezreden át szervesen kialakult lelkiségét? A keresztvíz kereszténnyé teszi a pogányt, de meg tudja változtatni a lelki alkatot is? Kodolányi válasza a kérdésre egyértelműen nemleges. A gyarságot meghatározó „eurázsiai lélek” nyugati kereszténnyé lett ugyan, de a maga „eurázsiai” módján lett azzá. Az „eurázsiai lélek” mélyen beleivódott a társadalom alsóbb rétegeibe, és időről időre fellázadt a rátelepült idegen kultúrhatások ellen. Kodály és Bartók munkássága egyértelműen bizonyítja, hogy ez a lelkiség leginkább a népzenében érhető tetten, és maradt meg változatlan formában. Kodály például a *Magyarság a zenében*⁸ című írásában konkrétan kimutatja a magyar népzenének a honfoglalás korával való kapcsolatait. A Heves megyei parasztasszony siratóéneke azonos az osztjákéval és a *Fehér László balladájának* dallama a burját-mongolével. De Kodolányi arra is rámutat, hogy nemcsak a zene nyelve, hanem szavaink is kifejezői az „eurázsiai léleknek”. Nyelvünk az ómagyar kortól egyetlen szerves egész. A *Halotti beszéd* nyelve mai nyelvé. Ez a tény ékes bizonyítéka annak, hogy évezredek távolában gyökerező lelki sajátosságaink nem változnak meg varázsűtésre, és nincsenek oly mértékben kiszolgáltatva a történelem szeszélyeinek, mint ahogy azt számosan vélik.

Ady Endrét némelyek a kor haláltáncra kifejezőjének vagy „viharmadárnak” szokták titulálni. Pedig Ady hangja nem volt más, mint átkozódó, vádló és esdeklő hangja az „eurázsiai léleknek”. Az a magyar lélek kiáltott költészetében, mely Vereckénél jött, és nem Dévénynél. Ady pontosan látta, hogy pusztulunk és pusztulni fogunk, és a Nyugat ellen Nyugatra ment orvosságért. Legnagyobb versében, az *Őskájában* azonban csontig hatolóan idézi meg Keletet. Ellenlábasa Babits Mihály, mint igazi európeér nem vergődött Kelet és Nyugat között. Egyértelműen választott. Adynak fájt a Kelet, Babits elhárította magától, miközben nem vette észre, hogy az az Európa,

⁸ Kodály Zoltán: *Magyarság a zenében*. In: Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1939. 379–418.

amelynek ormáról letekinteni vélt, már akkor rég-es-régen nem létezett.

E sorok írójának meggyőződése szerint nem lehet mindkét szellemiséget egyszerre választani. Tertium non datur. Egyértelműen állást kell foglalnunk valamelyik mellett. Nincs kiskapu, nincs harmadik út, és választásunk konzekvenciái mindegyik esetben súlyosak és maradandók lesznek.

Végezetül Kodolányi szavait idézem a *Kelet népéből*: „Az euráziai lélek azonban nem megy

száműzetésbe ma sem. Készen érkezett erre a földre, készen várja sorsdöntő óráit. Az euráziai lélek, amelyet Németh László mélymagyarságnak nevez, olyan, mint a mesebeli legkisebb, legszegényebb fiú: erdő elrejtí, csalit befogadja, folyó felveszi, madár táplálja, hegy megnyílik előtte, madarak szárnyukra veszik, tűz kettéválik előtte. Ne féltsük őt! Fogjuk kézen, ha találkozunk vele. Nézzünk magunkba: a szívünkben lakik.”⁹

Kaposvár, 2021. április 13.

⁹ Kodolányi János: *Kelet népe*. Sorsunk, 1941/3. 178.

Hivatkozott irodalom

Csák Gyula: *Az Élet és Irodalom látogatóban Sinka Istvánnál*. Élet és Irodalom, 1967. október 7. 12.

Féja Géza: *Mit akarnak a Márciusi Fiatalok?* Előörs, 1932. március 20. 3.

Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok – A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 389–461.

Kodály Zoltán: *Magyarság a zenében*. In: Szekfű Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1939. 379–418.

Kodolányi János: *A vas fiai I–II*. Athenaeum, Budapest, 1936

Kodolányi János: *Boldog Margit*. Athenaeum, Budapest, 1937

Kodolányi János: *Esti beszélgetés*. Püski, Budapest, 1998

Kodolányi János: *Julianus barát*. Athenaeum, Budapest, 1938

Kodolányi János: *Kelet népe*. Sorsunk 1941/3. 163–178.

Kodolányi János: *Süllyedő világ I–II*. Athenaeum, Budapest, 1940

Attila

Árpád vezér

Hagyások II.

Szép Laji rosszabbul járt otthon, még imára sem kulcsolhatta kezét, a frissen kinevezett fiatal rendőr hátrafeszítette mindkét karját, és bilincsbe verve a központ elhanyagolt díszparkjába vezette, majd az átkosból maradt málló vakolatú szégyenfal rozsdás ablakrácsához kötötte. A megroggyant építmény ablakába az '50-es években a kulákok fényképét ragasztották, a '60-as évektől 1989-ig pedig azokat, akik nem teljesítették a rájuk kiszabott normát a téeszben.

Emberemlékezet óta kedden piaci napot tartanak a faluban, ahol a muroktól a tulipános csizmaig minden kapható. Laji éppen két kismalacot akart venni, de a Nagypatak mellett elkerített disznópiacon csak kés alá érett hízókat kínált egy öreg pakulár. „Jó lenne ezek közül egy kövérségtől guruló, fényes szőrűt hazahajtani! Ezek a jószágok a hegyi esztenán, szabadon voltak tartva, reggel harmatos fűvet legeltek, este szemes kukoricát ropogtattak, és savót ittak rá... A feldolgozott ázalékokból valódi csemegék kerülhetnének asztalunkra, ha minden úgy volna, mint régen, Amál itthon lenne, s nem a nagyvilágban!” Lelkét melengető gondolatai után széles mosoly jelent meg borostás arcán, hirtelen mozdulattal a patak felé fordult, még azt hinnék az emberek, hogy Szép Laji megbolondult, kacag magában... Néhány pillanatig úgy tett, mintha a különböző színnel megjelölt, úszkáló libákban gyönyörködné. Volt közöttük zöld festéssel megjelölt szárnyú is, de már nem kellett attól tartani, hogy a milicista irredentának kiáltja ki a liba gazdaasszonyát. Rövid bábéskodás után becsukta maga mögött a piactér nyikorgó kapuját, haladását egyenesen a központi kocsmá felé irányozva.

A kocsmában többen voltak, mint a piacon, ami régebben, a piacbomlás előtt nem fordulha-

tott elő. Ebben az új világban minden összezavarodott, nem vásárolnak, a férfiak asszony nélkül maradtak, nincs, aki megfőzzön. A tehénpásztor is kikötötte, csak úgy szegődik el, ha a délutáni tévésorozatok kezdési idejére hazaterelheti a marhát a legelőről...

Laji szemrevételezte a két összetolt asztalnál iszogató cimboráit, majd a pudlihoz ment, magának egy deci pálinkát és egy korsó sört rendelt, cimboráinak, amit ittak. Ezek után többé már nem kellett felállnia, ahány italt rendelt az asztalhoz, a későbbiekben annyit vittek neki is. Ha nem tudta meginni, adhatta másnak is. A pudli végében ivó bukott besúgóra az íratlan kocsmai szabály nem vonatkozott, ő többé már nem ülhetett le az emberek közé.

Kapatos hangulatban lévő cimborái, a gyorsabb feloldódást elősegítendő, arról faggatták, álmodott-e már Amálról, s ha igen, tán csak nem azt, hogy egy pesti pacákkal sétálgat a Ligetben, aki nehezen találja meg boldogságát a ropogós pendely, ráncos szoknya, pliszírozott fersing és kötény rejtekében? „Ne sajnálkozzatok rajta! Asszonyaitok révén már könnyen veszi az akadályokat!” Laji válasza célba ért, nagy hahotázás kíséretében koccintottak, és kiitták italukat. Üres poharaikat maguk elől eltolva letették, rövid ideig hallgattak, aztán Laji komája az új fiatal rendőrré terelte a szót. Elég izgága ember, mondta, járja a falu utcáit, gyakran megáll egy-egy porta előtt, és hosszasan figyel, az úton jövőket igazoltatja. Személyazonosságát kér a kapálásból jövőtől, megállítja a szénával megrakott szekeret, és leparancsolja a széna tetején ülő fáradt öregembert, hogy igazolja magát. Annak ellenére, hogy a kocsmá faláról a forradalom kitörésekor leszedték az éneklést tiltó táblát, figyelmeztette

a kocsmárost, hogy nem akar danolást hallani a helyiségben. E hír hallatára csak azért nem gurultak dűhbe, mert az örökké mosolygós lcsán, a primás lépett be a kocsmába. Azonnal asztalukhoz hívták, italt nyomtak a kezébe, és szinte egyszerre kezdtek bele egy keserves éneklésébe. Talán az első strófa végéig sem jutottak, amikor rájuk nyitott a rendőr. Csendet parancsolva igazoltatta, majd figyelmeztette a jókedvű férfiakat, hogy a továbbiakban, ha jót akarnak maguknak, ne fakadjanak dalra, mert csúnyán megjárhatják. Szép Lajinak kitüzesedett az arca, kirúgta maga alól a széket, és szinte a rendőr arcába ordította, hogy már eltemettük azt az időt, amikor egy magyar énekért verés és meghurcoltatás járt. „Demokrácia van, szabadon énekelhet bárki, még magyarul is, a rendőr sem veheti el ehhez való jogunkat! Az aranykorszaknak nevezett gané világban sárral tapasztották be a szánk, mindenünket elvették, kislányaink fülcimpáiból még a keresztelői aranyfülbevalót is leakasztották! Fia-taljaink csak akkor tarthattak táncmulatságot, ha egész évre megrendelték az összes bukaresti román nyelvű szennylapot! Elég volt, ebből nem kérünk többet!” A ráncba szorult homlokú rendőr sem kért többet a panaszáradatból. Gyors mozdulattal Laji magasba emelt csuklójára kattintotta a bilincset, s hogy hatékonyabb legyen, pisztolyát is előkapta, így vezette Lajit a kocsmá elötti díszparkba, ahol a szégyenfal ablakrácsához kötötte. A cimborák Laji melletti heves kiállása is rövidesen alábbhagyott, féltek az olykor rájuk irányzott fegyvertől. Az egyre feszültebbé vált rendőr azzal fenyegette őket, ha nem mennek haza, segítséget hív, és mindannyian Laji mellé kerülnek. Aztán cigarettára gyújtott, és várta, hogy mérgükkel együtt mihamarabb, távol a központtól, elnyelje őket valamelyik némán megbúvó sikátor, amikor Lajit a tűző napon hagyva visszamehet a dohszagú, de hús levegőjű őrszobába.

A reformátusok harangja nem sokkal a történetek után kongatta el a delet. Lajit késő délutánig csak Mángálló Pista, a falu félkegyelműje látta kikötve, aki kéretlenül is friss vizet hozott neki a távoli városvégi kútból, és cigarettával is megkínálta. Mángálló Pista nem tanult meg beszélni, úgy próbálta megértetni magát, hogy eljátszotta mondanivalóját. Gondját viselő rokonai minden reggel elküldték egy hát száraz gallyért a közeli

erdőbe, utána mehetett a maga útjára. Ha esett, ha fújt, kora délutántól már a központi buszmegálló és a kocsmá környékén téblábolt. Néha csomagőrzéssel bízták meg, máskor asszonyoknak segített a városból hozott nehéz batyuk hazacipelésében. Szolgálatkészségét általában étellel és cigarettával jutalmazták. Kedvenc helye a munkásokkal zsúfolásig megtelt kocsmá volt. Szórakoztatásukra a falu előljáróit kifaragó jeleneteket adott elő, többnyire különködő úri huncutságait utánozta, amiért pénzt nyomtak a zsebébe, olykor egy fél deci likőrre is vendégük lehetett. Fogytékossága ellenére igyekezett hasznossá tenni magát.

A délutáni nyüzsgést megelőzően egy öreg fenyőfa takarása mögül asszonyi hang szólította meg Szép Lajit. Törékeny termetű, örökké betegeskedő komaasszonya volt, Kisó Ágnis, ebédet hozott, túrós puliszkát, füstöltszalonna-tepertyűvel. Laji kedvenc étke volt, amit egy nagy fej hagyma kíséretében akár hidegen is elfogyasztott. Ha kiürült otthon a puliszkás fazék, viccesen odakiáltotta Amálnak, hogy ne is mosassa ki, kezdje el főzni benne a másikat... A rozoga tákolmányhoz láncolva nem az éhség, hanem a megaláztatás gyötörte. Egy falat sem ment volna le a torkán, bár tudta, hogy Ágnis olyan gondosan etetné őt, akár egy karon ülő gyereket. Ágnis mindent leolvasott Laji szomorú arcáról, nem szólt egyet sem, de hogyan is erőltethetné ilyen helyzetben evésre, csak lehajlott, és lassan maga elé helyezte a zománcos lábost, amelyben éppen megmeredni készült a juhtúró illatát árasztó étel. Mielőtt felegyenesedett volna, alaposan körbejáratta tekintetét, hogy nem hallja-e őket valaki, majd Lajihoz lépett, s miközben hímzett zsebkendőjével végigtörölgette a verejtékben úszó arcot, megkérdezte, hogy az a milicista bilincselte-e meg, aki az utcán kiszedte kicsi Ágnis arany fülbevalóját. Laji, a rendőrörs felé bökve egyet a fejével, elmagyarázta Ágnisnak, hogy a régít elhelyezték a városban, s az újat már nem milicistának, hanem rendőrnek hívják, de nincs közöttük különbség.

„Most sem a védelmünket szolgálják, inkább uralkodnak rajtunk. Ne félj, Ágnis! Ahogy eddig kibírtuk, ezután is kibírjuk!” A szedelőzködő asszonynak búcsúzásképpen a lelkére kötötte, ne haragudjon rá, ő nem olyan, mint akit elkövetett

bűne miatt tartanak fogva, az lassan beletörődik a sorsába, elfogyasztja az elé rakott ételt, és várja szabadulásának óráját. Akit kisebbségi léte miatt aláztak meg, az ha éhen is marad, sorsába beletörödni semmilyen körülmény hatására nem tud és nem is akar. Sorsát vállalta. Megingathatatlan. Kényszerű büntetése nem hajlíthatja bűnhődésbe!

Ágnis a túrós puliszkát nem vitte haza, odakínálta a buszmegállóban ácsorgó Mángálló Pistának, aki igazán rászolgált a finom ebédre.

Az esti harangszóra már érkeztek a városból jövő autóbuszok. A rendőrré is rájött a mehetnékje, s az utasok botránykeltésétől is tartva kilépett barlangjából, eloldozta Lajit, de nem bocsátotta útjára, bekísérte a rendőrőrsre. A sivár szoba sarkában egy színehagyott kincstári pokróccal letakart rozsdás sodronyágy várta a megváltást. A füstös falak eredeti színe ismeretlen volt a forradalom napjáig, akkor tudták meg, hogy sárga, amikor a Kárpátok Géniuszának légyszáros portréját letépték róla, és kihajították a kövesútra. A rendőr helyet foglalt kopott íróasztala mögött, volt még egy szék az asztal mellett, de Lajit nem ültette le. Csordultig töltötte poharát jófajta székelly borvízzel, és elhadart mondatban közölte, hogy nincs szándékában jegyzőkönyvet írni a történekről, pénzbírsággal sem akarja sújtani, ha megígéri, hogy nem tesz feljelentést. Laji előszedte legjobb román tudását, és azt válaszolta, hogy ő eddig sem szokott jelentgetni, megtették helyette mások. Egy nagy levegővétel után arra kérte a rendőrt, hogy hallgassa meg a becsület és tisztesség magasiskolájáról szóló történetét. Erre nem kerülhetett sor, a rendőr azonnal felpattant székéről, és vállánál megragadva kilökte

Lajit az ajtón. A küszöbön állva üvöltötte utána, hogy többé ne merje sovíniszta meséivel traktálni.

Laji befagyasztott története a falu derék embereit akarta piederstálra emelni, és megértetni a hatalmaskodóval, hogy ne ellenségnek tekintse a rendszerető, magyarságukhoz, ősi kultúrájukhoz ragaszkodó falubelijeit. Megvolt rá az oka, ő hívta össze a károsultakat, és figyelmeztette a nép akaratából kinevezett új vezetőket, hogy ne hagyják addig elmenni a szekus milicistát, amíg nem szolgáltatja vissza az elkobzott arany ékszereket jogos tulajdonosaiknak. A kitűzött napon Laji képviselőtében minden érintett ott állt a milícia ajtaja előtt, és nem akarta elhinni, hogy visszakapja gyermeke keresztelői ajándék fülbevalóját vagy a jegygyűrűjét. Amire Lajit beszólták az első megkárosított asszonnyal, a fiatal faluvezető már kiborítottatta a milicistával az egyik szekrény mélyében elrejtett nagy szatyor arany ékszert. Az ezernyi ékszerről nem volt semmiféle írás, szemelgetni kellett, mint főzés előtt a szárazfuszulykát, hogy megtalálja az ember a sajátját. Amire sötétedett, szinte valamennyi ékszer gazdájára talált. Laji már nem volt ott, amikor megérkezett Kisó Ágnis. A megfigyelők utolsónak tudták, de valójában utolsó előtti volt, ki is csapott rajta a hideg veríték, amikor az asztalra pillantott, mert azon már csak egy zöld köves pecsétgyűrű árválkodott. Mondták, hogy vigye el, hiszen ő az utolsó. Ágnis, mintha meg sem hallotta volna, szótlanul térdre ereszkedett, vékony ujjával végigtapogatta a kitüremkedett linóleum széleit, és néhány perc múlva már réklíje bársonyszegélyével fényesítette kicsi Ágnis parányi fülbevalóit.

Kórógyi talpfás házak (aknás és lófejes ház)

A felülemelkedés és az örök távlatok igénye*

Évtizedek óta ismerem Serfőző Simont. Nem tudok róla elfogulatlanul írni, így hát a feladat néhez.

Emlékszem székesfehérvári jelenléteire a nyolcvanas évekből, azokra az irodalmi estekre, amelyeken megismertem a halk szavú, ugyanakkor rendkívül karakterisztikus költőt és felelős magyart, aki keményen perelt a hatalommal, és hűséggel szólt gyökereiről. Tagjaként annak a költői csoportosulásnak, amelyet Heteknek ismer az irodalmi közvélemény. Amikor ezeket a sorokat írom, már csak hárman vannak közöttünk. Serfőző Simon, Ágh István és Buda Ferenc. Bella István, Ratkó József, Kalász László és Raffai Sarolta nincs itt a földi létben. Különböző utakat jártak és járnak, ám összefűzte őket az a hagyomány, amelynek József Attila éppen úgy jelzőoszlopa, mint Illyés Gyula, vagy hogy időben közelebbi példákat mondjak: Juhász Ferenc, Nagy László és Csoóri Sándor.

S az igazság része az is, hogy 1976-ban Serfőző Simon *Ma és mindennap* c. kötetéről jelent meg életem első folyóiratközlése a pécsi Jelenkorban, s emlékszem, hogy Szederkényi Ervin a fiatal recenzens jelenlétében olvasta figyelmesen az írást... Személyes hangom oka aztán az is, hogy a Serfőző Simon vezette miskolci Felsőmagyarország Kiadónál jelent meg számos kötetem az elmúlt években.

Aztán úgy adódott, hogy 2012-ben az Antológia Kiadó gondozásában napvilágot látott egy róla szóló kismonográfiám. Ebben a könyvben nemcsak a költőről, de a próza- és drámaíróról és az irodalmi riportok szerzőjéről is szóltam. S azóta eltelt hét esztendő, mire kiadta a Magyar Napló a költő összegyűjtött verseinek több mint 400 oldalas kötetét, Jánosi Zoltán kiváló, mintegy negyvenoldalas tanulmányával. (Ez a kötet 2019-ben gyorsan elismerést kapott: a Magyar Művészeti Akadémia az év legjobb könyvének

választotta!) Ahogy a jeles irodalomtörténész írja: „...Tudatosító erejével a romboló tapasztalatok, a keserű ítéletek ellenére se csak a kudarcokat és a veszteségeket sorolja, hanem a kimondás fényével az ezeket előidéző erők leküzdésére hív. A nemzet történelemből, sorsból lírává lobbant lelkiismereteként szólal előbb a vidék Magyarországnak, majd a teljesebb hazának a századok óta a lét igazi értékei alá szorított emberi közösségei nevében.” Súlyos szavak, és pontosan mutatják Serfőző lírájának irányait és értékeit.

A költőét, aki mélyről jött, és onnan emelkedett a magyar költészet magasára. Az összegyűjtött versei hűen mutatják föl ezt az utat. Kirajzolódik így a pálya íve, s mindezt könnyebbé teszi a kronológia: egymás után sorjáznak a megjelent kötetek anyagai, bár van kivétel is. Hiszen a gyermekekhez szóló versek nem képeznek külön ciklust, és az *Égig érő nyár* ciklusának művei sem egy időben keletkeztek. S ha már itt tartunk, akkor megemlíthetjük, hogy az égmotívum igen csak meghatározó ebben a szellemiségben. Az *Arcunk az ég* nem véletlenül lett kötet cím. Így jelzi a költő a felülemelkedésnek és az örök távlatoknak az igényét, a pillanatnál fontosabb és maradandóbb értéktartomány fontosságát.

Már korán láthattuk, hogy a származás, az ott-hon, annak elhagyása, az oda vissza-visszatérő ifjú kételyei, a huszonéves férfi szerelmi érzései uralták az induló költő világát. Nem szabadult egykönnyen a gyökerektől, a szülőföld élményeitől. Az elszakadás ellenére a hűség poétája mindvégig. Az is az igazsághoz tartozik, hogy kibocsátó közege, a tanyasi lét egyáltalán nem volt idillinek nevezhető. Kritikai látása is ebből következett, ráadásul finom érzékszerve reagált a társadalmi igazságtalanságokra is. Ebben a környezetben „...rovarok, tetűk birkóznak dudvagallyakkal, petrezselyemszállal / koporsókat ácsolnak, mikor kész van, belefekszenek...” (*Égbe se repül*). Akár

Móricz Zsigmond idilltől mentes parasztábrázolása is eszünkbe juthat, ha ilyen sorokat olvasunk. A sors keménysége jobban látszik, mint szépsége. És Serfőző Simon a későbbiekben is létábrázolást tár elénk. Ritkán látszik nála a távlatok kék ege abban a világban, melynek ezek a jellegzetes szavai: sár, krumpliverem, szalma, dűlőút, odvas akácfa, por, szekér.

Többször is elsiratta a tanyavilágot, amelyről a létezett szocializmusban meglehetősen borúsan nyilatkozott a hatalom. Ma már másként látunk mindent, de a költő szerint mégis kár volt a pusztítás. S ezeket a károkat gyakran összekapcsolja a történelem adta kényszerekkel, a magyarság sorsának keserveivel. Fölmutatja a bűnöket, kibeszéli a fájdalmat. Miként például híres költeményében, a *Feledésből az emlékműben*. A *Veszteségeink gyűlnek* című, 1989-es kötet egyik legfontosabb műve ez. Számonkérés és lelki leltárkészítés, felelős szembenézés a sorssal, a hamis eszmék sugallta elhallgatással. A nemzet sorskérdéseit faggatja az ilyen költő, s egyben segíti a sebek gyógyítását. „...S hogyan sajogna, / hisz naponta szívünkig nyilall, / az idáig, irdatlan kerülővel a szérűk, / kertek aljáig elérő Don-kanyar...” Az itt megnyilvánuló közlések kivetíthetők az egész életműre, s ezt jól mutatja az összegyűjtött versek kötete. Serfőző versei egyszerre mondják az igazat és valódit...

Az is megemlítené, hogy azok a körök, amelyekhez költőnk is tartozott/tartozik, kétségtelenül a rendszerváltozás szellemi előkészítői voltak. A Hetek mellett a Kilenceket is említhetjük, miként nemzedéktársaik közül Csoóri Sándort, Konrád Györgyöt vagy éppen Csurka Istvánt. Más kérdés, hogy 1990 után ezek az erők szétváltak, és évtizedekkel később sokan úgy látták, hogy a változás nem hozott teljes sikert. A csalódottság Serfőző későbbi verseiből is látszik. Pedig ő is (aki korábban megírta a *Sintér időt*) az új világot óhajtok egyike volt abban az időben. A Nyugat felé fordulás miatt is újabb aggályok kerítették hatalmukba, s úgy érezte, hogy ezek a változások a „szegény rokon” szerepéhez juttatják a magyarságot.

Ugyanakkor az is igaz, hogy a kilencvenes években egyre letisztultabb nála a versforma, a költői nyelv. Ahogy a *Véglegben* találjuk: „...A hitványság végleg felsüljön. / Feladadjon nyelven

a hazugság.” A tisztaságvágy a stílusra és a morálra egyaránt vonatkozik. Ezért következett be később is az a helyzet, amelyben a költő egyik dolga változatlanul a perlekedés. S a 2000-es években egyre érettebb a hangja. Benne sok tapasztalattal, sok eredménnyel és persze sok veszteséggel. A *Megfordult égtájak* c. kötet verseivel. Köztük egy kimagasló teljesítménnyel, az apját *Sirató* remekművel. Nagy ívű és gyönyörű költemény, mintegy foglalata addigi életművének. Szintézist teremt általa, példaszerűen látatja, hogy a legszemélyesebb szféra miképpen válik közérdekűvé, a mindenki számára átélhető élmény megjelenésévé. A „Hová az évek, apám?...”-féle kezdéstől érkezünk el a mégiscsak meglevő, transzcendens reményig. „...Jobb nem látnod e magán átgázoló világot. / Sűvölt a világűr hidege. / Míg a magasból távcsövön, / a Holdon át figyel, / figyel az Isten...”

Külön ciklusban találunk rá a 2010 utáni korszak verseire. Alapvetően nincs új irány, a már kitaposott úton megy tovább a költő. Itt is van sorsösszegző és a történelmi érzékenységről tanúskodó, nagy ívű költemény, mint pl. az *Útjában az időnek*. A sok keserűség és az itt maradt „hordalék” ellenére és után azonban: „...itt vagyunk, / maradék magunknak megvagyunk, / akárcsak a fák az Alföldön végig. / Ha ritkulnak is sorban. / Utánuk újak tűnnek föl, / emelik águkat magosra.” Egy újfajta mégis-morál megnyilvánulása lenne ez Ady után egy évszázaddal? Annyi vizsálya után? Túl a feledés emlékművein. S a vers, akár egy emlékmű.

Ám a szűkebb szféra, a magánélet dolgai is tisztulóban. A *Mint minden reggel* és a *Jövőm legyél* harmonikus pillanatai és kívánságai ezt igazolják. S milyen szomorú: amikor e sorokat írom, már tudom, hogy időközben ennek a harmóniának is vége szakadt, a közbeékelődött halállal. És elsiratja Csoórit és Csurkát, és elérkezünk a kötetzáró két szép sorhoz: „...Otthon voltam ezen a földön, / alatta is otthon leszek, azt remélem.” (*Otthon voltam*)

Mi meg azt reméljük, hogy még sokáig itt lesz otthon a költő!

* Serfőző Simon: *Arcunk az ég. Összegyűjtött versek 1959–2019*. Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2019

Borsányi Katinka

Bárban

Ülj le. Ide, velem szemben.
Nézz a szemembe.
Nézz a szívedbe.
Nem kérdezlek,
te mégis válaszolj.
A székek fagyos féme
lehűti agyad,
segít az emlékezésben.
Vizet kérsz? Vagy bort?
Mindegy, csak ne hígítsd fel
a múlt tintáját.
Hogy akarsz nekem megbocsátani,
ha magadnak meg nem bocsátasz?
Csendet igyál, sokat,
az olyan, mint a keserű orvosság,
de amíg velem vagy, ne bámuld
folyton a cipőfűződet, idegesít.
Látni akarom a tekinteted,
azt az egyszerűt és mélyet,
mely mint az őzé,
aki fél, mégis bizakodik.
Ma nem kell fizetni.
A gyónás nem kerül semmibe.
Az élet már benyújtotta a számlát.
A halál is.

2021. 04. 13.

Hópihecsókák

A fájdalom is lehet fehér,
fagy szüli fájón a jégkristályokat:
hatszögű pihecsókák a hideg ölben.

Fújj rám fehér szavakat,
puha pelyhekkkel tarts vissza,
ha szöknék, a fájdalom éltet.

Fehér és tiszta csókokat
hullajts felém, csupa fényben
ragyogót, gyertyaként
égjenek a számon, mint
csendes szirmok lassú éneke –
alámerülök a felhőtlen
nyugalomba.

2021. 04. 13.

Gödörben

Ha mint gödörbe,
beléd hullik kövek súlyos
csöndje, és felfalja ürödet,
tudd, a nap éppen
kioldja fényfonatát,
alászáll poklodba,
kiássa összegyűrt álmaid
és egybeforr hamuvá lett csontod.
Eljön újra, csak hinni kell,
a boldog tánc ideje.

2021. 04. 13.

Leválás

Már most félek, hogy elmész,
 körém szárad feketén a csönd,
 pedig itt ragyogsz még
 pörsenések és borosta közt
 félúton, nevető szikra,
 körmünk feketéje a gazban
 összeér, még együtt gyúrjuk
 a földet, és csodáljuk,
 mint borul zöldbe az élet –,
 de fagyossá dermed
 örömöm lángja,
 mert félek, kisfiam,
 hogy ha elmész, széncsókot
 köp majd arcomba az éjjel.

2021. 05. 07.

Átváltozás

Tárd ki a sebed,
 gátak nélkül fut majd
 ereidben a fény.

Jászollá lesz
 a fájdalom mély tava,
 hogy onnan etesd

a szénné feketült
 virágfejeket:
 ők hagyták,
 hogy úrrá legyen
 rajtuk a sötét.

2021. 03. 28.

Újjáéledés I.

Lélektől lélekig, továbbmenve a Szentlélek vezette úton

Azok, akik a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének szervezésében megtartott XXI. Apáczai Nyári Akadémián, a kéthetes akkreditált továbbképzésen vettek részt 2021. július első felében Újvidéken, sok más nagyszerű előadás mellett dr. Csókay András gondolatait is meghallgathatták. Ezekből jegyeztem föl néhány megszívlelendőt.

„Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.” (2Kor 12,9)

Valamennyiünk hitét erősítette dr. Csókay Andrásnak, a budapesti Honvédkórház Semmelweis-díjas idegsebészének *Jézussal a tudományban* c., Pál apostol szavaival felvezetett előadása. „Csak ha szembesülünk a gondokkal, akkor tudunk megküzdeni velük, és ha a megmaradásunkat szavatoló utat választjuk. A hit a reménnyel, a szeretettel összefonódva világítótorony is lehet a borzalmakkal, rombolásokkal terhes, mindinkább öncélúvá váló világunkban. Mert sohasem szabad feladni. Bizonyára voltak helyzetek, amikor magunk is tapasztalhattuk, hogy a kritikus pillanatainkban azt éreztük: nincs tovább. És akkor bevillant a megoldás lehetősége. Az isteni szikra, Jézus Krisztus jelenlétének bizonyosságául” – emelte ki előadásának bevezetőjében Csókay idegsebész.

A Cselekvés a Kiszolgáltatottakért Alapítvány támogatásával 2018. augusztus 19-én Bangladesben dr. Csókay András, Pataki Gergely plasztikai sebész és Csapody Marcell aneszteziológus, intenzívterápiás szakorvos szétválasztotta a fejüknél összenőtt, akkor hároméves szíami ikerpárt, Rebeyát és Rukayát. A szakorvosok társa volt Császári Zsuzsanna gyermekklinikai pszichológus is. A tudomány szempontjából a világban egyedülálló idegsebészeti vállalkozásnak számít a magyar orvosok eredményes műtétje. A

most ötéves kislányok egészséges felépüléséért imáikban kell/ene összefogniuk a világ keresztneinek/keresztényeinek. Csókay orvos is mindennap ezt teszi a Honvédkórház kápolnájában. Hittel vallja, hogy a Jézus-ima átsegítette a kritikus pillanatokon. Sajnos, ezt a tudományos világ nagy része nem ismeri el.

„Eddig nem jelentették meg egy tudományos cikkben sem, hogy a szíami ikreket azért tudtuk szétválasztani, mert a rózsafüzér imával, Jézus sugallatára hajthattuk végre a műtétek sorozatát. Az erre vonatkozó részt kihagyják a tanulmányaimból. De én nem adom fel. Tudományosan, összefüggéseiben rámutattam, hogy a műtéti innovációkra a Jézus-ima mondása közben jöttem rá. Ezt nem tudják elfogadni, és egyelőre nem jelentetik meg a tudományos cikkünket. Mindenkinek köszönetet mondhatunk nyilvánosan, csak éppen Jézus Krisztusnak nem. Pedig ő valóságos történelmi személy, attól függetlenül, hogy egyben az élő Isten Fia is.

A Sátán kísértését lépten-nyomon érezzük. Mindenütt, ahol Jézus velünk van. Már jóval a műtét előtt hirdettem például, hogy Jézustól származnak azok a sugallatok, amelyekkel véltetően sikeresen végrehajthatjuk az ikrek szétválasztását. A sikeres műtét után, bennünket megkerülve, »világraszóló szenzációról« cikkezett a média. A New York Timesban is megjelent, hogy »sikeresnek nyilvánítottam« a műtétet. Ez nem volt igaz, ezt egy épelméjű idegsebész nem mondhatja közvetlenül egy 26 órás műtét után. Türelmes óvatosságra volt szükség, hiszen számos komplikáció felléphetett, mint ahogy be is következett... Csak laikus mondhatna ilyet, aki azt hiszi, a szétválasztással már minden rendben van. Megpróbáltam a katolikus hírportálokon beszámolni a gyerekek tényleges állapotáról. Ezután még nagyobb lett a vita szűk szakmai körben. Sajnos, filmrendező barátunknál, Szász

Jánosnál a rendőrség házkutatást tartott. A Sátán ez esetben az imahátterünket támadta meg, munkánk tönkretevésének megkísérlésével. A veszekedések elterelték a figyelmet a lényegről – a kislányokról –, ez is közrejátszhatott, hogy 33 nappal később súlyos bevérzés történt az egyik kislánynál. Jézus életben tartotta ugyan, de még mindig viseli ennek a nyomát. Jelenleg is sokan imádkozunk érte, értük.

A tanulságot levontam ismételten. A Sátánnal nem szabad szóba állnunk, mert mindig veszünk, okosabb nálunk. A Gonosz továbbra is kísérteni próbált, de megtanultam a leckét. Lassan helyre állt minden, nem kis áron, emberi kapcsolatok törtek szét. De újra folytatódott az imalánc. Mindszenty bíboros égi közbenjárását is kértük, és a gyerekek életben maradtak. Az egyik kislány viszonylag jól van, a másik fejlődése kielégítő, de még messze elmarad a testvérétől. Az Úr Jézusba vetett hittel követjük hónapról hónapra változásukat. Megértettem, hogy amikor gúnyolnak és üldöznek bennünket az Ő nevéért, óriási hiba vitába bocsátkozni a Sátánnal és magyarázkodni. Szerencsémre az idegsebész-kollégáim és a műtősnőink végig velem voltak. Sok vigaszt kaptam tőlük.”

Az orvos megosztotta a hallgatósággal csatládja tragédiáját, s azt is, hogy hittel, az újratalálkozás reményével teljesíti küldetését továbbra is nap mint nap. Hét évvel ezelőtt kisfiuk, Marci a tizedik születésnapján epilepsziás roham következtében belefutott a medencébe: „Akkor is hallani véltem a Sátán gúnyos nevetését, de akkor Jézus megmentett, és nem álltam szóba vele. Idő múltával az Oltáriszentségben megjelent a kisfiam, amint az Úr Jézus a vállát fogja. Marci hozzám szólva mondta: »Jól látod, apu!« Megnyugodva vallom: az Istent szeretőknek minden a javára válik. Ezért hoztam el ezt a képet is, amelyet a kisfiunk keresztapja készített. Sokat gondolok a történetekre, hiszem azt, hogy oka van annak, hogy Isten megengedi a tragédiákat az életünkben. Van, amikor beavatkozik csoda formájában, van, amikor nem. Ez a misztérium. Nem mindig értjük meg: mi miért történik. Megtudjuk, amikor átlépünk az örökkévalóságba.”

Korunk sokat vitatott témájára, az abortuszra is kitért Csókay doktor: „A tudomány – a teológiától, a filozófiától függetlenül – bebizonyította a

'60-as évek elején, a DNS felfedezésével, hogy az emberi élet kezdete az a pillanat, amikor a petesejt és a hím ivarsejt egyesül. Az akkor létrejött DNS van bennünk halálunkig. A tudomány mégsem hirdeti, hogy az abortusz gyilkosság! Naponta 4000 abortuszt végeznek Európában, 120 ezret a világon. A Covid-áldozatok száma a világban összesen most érte el az egy hónapban elvégzett abortuszok számát. Tehát van miért harcolnunk, de ezt a harcot csak Jézus Krisztussal együtt tudjuk megvívni. Tudnunk kell: ha erről színt vallunk, kinevetnek vagy gyűlölnék bennünket. De nem kell félnünk, Jézus velünk van. Hitünk erősítésére hoztam ezeket a kis ajándékcsomagokat, amelyekbe a napi fohász mellé az anyaméhben formálódó gyermek szobrocskáját és egy mécesst tettem. A lángja mellett imádkozunk minden megfogant gyermekért! Hiszen mindent az imádságban kapunk meg. Az imádság megtisztít, értelmet ad életünknek. Imádságban találunk meg bennünket a kreatív, a tudományos és nem tudományos ötletek. Imádsággal üzzük el a félelmeinket, vívjuk meg a harcunkat a Sátánnal. Imádsággal bocsátunk meg az ellenünk vétkezőknek.”

Dr. Csókay András két idézettel fejezte be nagy érdeklődést kiváltott előadását.

„Minden lélek Isten új teremtménye, melyet az emberi magzatba implantál. A materializmus, mely az egész szellemi világ létezését az idegsejt-tevékenységek modelljével akarja magyarázni, hihetetlenül leértékeli az emberi lét titkát. Az a nézet, amely szerint a gondolkodás fizikai folyamatok eredménye, egyszerűen babona, amelyhez a dogmatikus materialisták ragaszkodnak. Abban reménykedünk, hogy a megszabadult lélek új jövőt talál, összhangban a hagyományos keresztény tanítással.” (Evolution of the Brain, 242. o.)

„Akármennyire komplex terméke is az agy az evolúciónak, nem gondolom, hogy képes kitermelni egy olyan nem anyagi entitást – nevezzük elmének, éntudatnak, szabad akaratnak, léleknek, de leginkább ezek együttesének –, amely irányítóként hat vissza az őt létrehozó idegsejtek hálózatára. Az ateisták hite még nagyobb, mint az enyém, mert ők el tudják hinni, hogy az öntu-

datára ébredt emberi agy az önmagától keletkezett anyagi világ fejlődésének terméke lenne. Én inkább abban hiszek, hogy volt egy teremő lélek, akinek valamiért eszébe jutott, hogy az anyagi világra szükség van. Ahogy a Biblia írja, kezdetben volt az Ige. A teremő szándék. Inkább abban látom a különlegességet, ha egy tudós ateista.

Olyan hiedelemrendszerben kell élnie, aminek én nem látom értelmét. A legnagyobb rejtély a gondolkodó ember, szabad akarattal rendelkező ember keletkezésének küldetése és sorsa. Erre a természettudomány soha nem fog választ adni.” (Dr. Freund Tamás agykutató, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke)

A Szentlélek hatalma

Oltalom

Az 1900-as évek viharos eseményei: a háborúi, politikai, társadalmi, gazdasági stb. változásai meghatározták a kor emberének életét. Ebben a bonyolult században születtem én is, de megadatott az a kegy, hogy felmenőim nemcsak helytálltak, hanem megőrizték emberségüket, hitüket, anyanyelvüket is minden körülmények között, s külön gonddal plántálták belém ezeket az értékeket. Így él, munkálkodik minden sejtemben szorosan összefonódva a nemzet, a családtörténet és Nagybecskerek múltja is.

Anyai nagyapám, Mohaupt Antal német vezetéknéve ellenére ízig-vérig magyar volt. Édesapja, Mohaupt Mihály az écskai grófi család fácánosának gondnoka, saját testével védte a magára maradt grófnőt a faluba érkező részeg katonáktól a II. világháború végén. Még az éjjel a rezsőházi (kničanini) lágerbe hurcolták. Másnap hajnalban az écskaiak a Béga menti töltés alján találtak rá a holttestére. Hátába fúródó golyók végeztek vele.

Anyai nagymamám, Árvay Anna, az I. világháború alatt félárván maradt úrilány, tanítónői diplomája ellenére nem lehetett gyakorló pedagógus, mert Trianon után nem volt hajlandó letenni a hűségesküt, s ezt még nyomatékosította azzal is, hogy sohasem szólalt meg az új állam nyelvén, annak ellenére, hogy még cirillül is hibátlanul írt. Árvay dédanyám, Ana Gillium francia származású volt, aki nem tudott magyarul. Édesanyámmal is csak németül beszélt. Így indult német óvodába a kis Magduska, hogy iskolásként magától értetődően a Zárda diákja legyen, ahol magyar volt a tanítás nyelve. Itt ismerkedett meg és kötött egy életre szóló barátságot a csak németül beszélő Hercivel, azaz az elkobzott németeleméri villanytelep tulajdonosának lányával, Szabó Vil mával.

Édesanyám a keresztvíz alatt a Mária Magdolna nevet kapta, de az anyakönyvvezetői hivatal ezt Magdára rövidítette. 19 éves volt, amikor

megismerte az öt nyelvet (szlovák, szerb, német, magyar, orosz) beszélő, Belgrádban egyetemet végzett, csinos, evangélikus szlovák férfit, majd a nagybecskereki katolikus templomban házasságot kötöttek. Három és fél évre rá Palánkán, a Duna menti kis városkában született meg egyetlen gyermekük. Egy lány. Én.

Palánkán, a katolikus templomban Szabó Vilma tartott a keresztvíz alá. Az egyházi anyakönyvbe akkor bejegyezték, hogy Marčok Mihajlo és Magda lánya a Vilhelmina nevet kapta. Az állami hivatal, ahogy édesanyámat, úgy engem is, megfosztott valós keresztnévemtől. Hát Vilma lettem.

Anyai nagyszüleim családot oltalmazó közegellenállási mechanizmusa ezt a névelkobzást a maga módján megoldotta. Otthon, az utcánkban, lakótelepünkön csak a becenevem tudták, amilyen a rokonok hívtak, ahogy az általános iskolában meg a gimnáziumban is az osztálytársaim.

A nagyszülői oltalom része volt az is, hogy mikor apró gyermekként szüleimmel az újonnan épített nagybecskereki házunkba költöztünk, ómama mesék helyett a nemzeti történelemmel és bibliai történetekkel ismertetett meg. A betűvetéssel egy időben tanított meg kilincset, gyertyatartót szidolozni, gombot felvarrni, gomblyukat varrni, és gyakoroltatta velem a hímzés legkülönbözőbb öltéseit is. A félkörös cakkozás sem maradhatott ki. Bevallom, a tű meg a kötőtű sohasem vált igaz barátommá. Amit egy életre megtanultam és szeretek, az a horgolás.

Ómama történelmi ismertetői közül Attila temetésének a gyermeki fantáziát megmozgató története él bennem. S változatlan meggyőződéssel ma is hiszem, amit számtalanszor ismételt, hogy itt a közelünkben térítették el a Tisza folyását, s a rövid időre szárazon maradt mederbe tették a hármaskoporsót, melybe Attilát helyezték.

Szent László volt a nagyszülői ház egyik kedvenc történelmi hőse. A színhelyek közül a Tor-

dai-hasadék. Ómama megígértette velem, hogy felnőttként elzarándokolok a csodás esemény helyszínére. A mai napig ez nem sikerült.

A nagyszülői és szülői ház, ahol végül csak édesanyám lett a támasz, külön világot teremtett, örökölt hagyva a sokak által rég elfelejtődött múltat. A szockommunizmusban a tiltások, fenyegetések, egyebek ellenére is megőriztük, gyakoroltuk vallásunkat, amelyet fiam vitt és adott tovább. A háborús években gyermekem Kecskeméten végzett a piarista gimnáziumban. Én magam pedig 2001-ben katolikus hitoktató is lettem a magyartanári végzettségem mellett.

Unokáim egyházi általános iskolába, illetve egyházi gimnáziumba járnak, ahogy szépanyjuk, Árvay Anna és dédijük, az édesanyám, Mohaupt Magda a szegény iskolanővérek által vezetett helyi Zárdának volt a diákja. Meg ahogy szépapjuk, Árvay Ferenc Ottó (Árvay Anna édesapja) Magyarország legdélebbi piarista gimnáziumába, a nagybecskerekibe járt.

Árvay Ferenc a vármegyeházán volt hivatalnok, aki szokása szerint 1917-ben is, azon a bizonyos felejthetetlen napon az impozáns épületből a vörösmárvány lépcsőkön indult kifelé, hogy a főtér másik oldalán lévő kellemes hangulatú Rózsa Szállóban uzsonnázzon, olvasson bele az országos lapokba, míg a feketéjét kortyolja. Útközben elhaladt Kiss Ernő aradi vértanúnk egész alakos szobra előtt – a körülötte levő lépcsők is vörös márványból voltak. Hogy miről írtak a frissen érkezett újságok, már nem tudhatta meg, mert kb. a Ferenc József tér közepén a Zsolnay

sárga téglákra rogyva visszaadta lelkét a Teremtőjének.

Árvay Ferenc Ottó utolsó földi nyughelye is vörös piszkei márványból készült, mely az 1970-es években nyomtalanul eltűnt a város katolikus temetőjéből. 1918 óta nincs meg Kiss Ernő szobra sem, sőt a Zsolnay sárga téglákat is felszedték, hogy utána a sok ezer darabnak nyoma vesszen. Igaz, hírmondójuk még akad itt-ott megjelenő díszítőelemként. A 100 éves Zsolnay téglák ma nagyjából 20 000 forintot érnek. Nagybecskerek városának volt annyi pénze, hogy anno a főtér mellett a főutcat is Zsolnay téglával burkolják be. Ha meglenne, hány millió forintot érhetne ma? – töprengnek.

Töprengnek azon is, hogy mi van a pénzben nem mérhető eltűnt nagybecskereki értékekkel. Mint például, amikor a különböző anyanyelvű ismerősök találkoztak, versengtek abban, ki kit fog előbb üdvözölni a másik anyanyelvén. Ma? Ma a szomszéd szomszédnak sem köszön. Vagy a katolikus, protestáns húsvétkor a zsidó meg pravoszláv üzletek tulajdonosai is lehúzták főutcai boltjaikon a redőnyt, tiszteletben tartva a másik ünnepét, és ez fordítva is ugyanígy működött. Erről már csak városunk legidősebbjei tehetnek tanúbizonyságot. Sajnos, az utóbbi két nemes példának régóta nincs már sem tétje, sem mércéje.

Legyünk őrzői, továbbadói a múlt emlékeinek. A jelenben munkálkodjunk erőnkből, lehetőségünkön telően, hisz így fektethetjük le a jövő alapjait. A többi? A többit bízzuk a Teremtőnkre!

Szent László a szentlászlói református templommal

Magyarnak kell lenni!

Tordáné dr. Petneházy Judit (Tann, Németország, 1945–) visszaemlékezése

A bátyám Várpalotán állatorvos, és az ottani református egyházközség gondnoka. Egyszer beszélgetett valakivel a Petneházyakról, aki azt mondta neki, hogy vannak – ha nem is vér szerinti – Petneházy rokonai. Felajánlotta, hogy nevelőanyját (mert ő volt a rokon) összeismerteti a bátyámmal. Ez meg is történt. A bátyám megtudta a megismert hölgytől, hogy Szombathelyen élő nyugdíjas gépészmérnök unokabátyja, Petneházy István foglalkozik a Petneházy család történetével. Végigjárta a levéltárakat, és mérnöki pontossággal feldolgozta a család történetét. A családfa könyv alakban is megjelent.

Elmentünk hozzá, elbeszélgettünk vele, és megkaptuk tőle kutatásainak dokumentumait. Akkor számoltuk ki, hogy körülbelül negyed-, ötödfokú unokatestvérek vagyunk. Ő is Kistarcsáról származott, ahonnan az én felmenőim is. A család egy része ugyanis odakerült az 1700-as évek végén, az 1800-as évek elején. (A korábbiakban Petneháza volt a család lakhelye, birtoka.)

Édesapámtól sokat hallottunk az ősekről. Nálunk a „kettős” nevelés tökéletesen megvalósult. Én a Rákosi-időben voltam elsős elemista. A vasárnapi ebédeknél és a különböző családi összejöveteleken vagy éppen esténként nagyon sokat mesélt a családról. Megtanultuk, hogy amit hallunk, arról nem szabad beszélni az iskolában. Elmondta, hogy kik voltak az őseink, mivel foglalkoztak, hogy hova tartoztak. Beszélt Petneházy Dávidról és más Petneházyakról is. Mesélt a későbbi magyar történelemről is, Trianonról mindent tudnunk kellett.

Édesapám nagy hazafi volt. Mindig arra tanított bennünket, hogy magyarnak kell lenni! És büszkének kell lenni rá. Erős, hazafias nevelésben részesültünk. Állatorvos létére nagyon ismerte a történelmet. Szüleink (édesanyám tanítónő volt) könyveket is adtak a kezünkbe. Olvas-

tuk a történelmi regényeket, a többi közt a Buda hőseit is. Az Egri csillagokból fejezeteket tudtunk kívülről a bátyáimmal, mert annyszor elolvastuk.

Édesapám a háború előtt katonai állatorvos volt Bábólnán, azt folytatta a háború után is. Két-három évenként helyezték ide-oda. Laktunk Örkénytáborban, Kiskunfélegyházán, Pápán... azután költöztünk Pestre. Az idősebb bátyám ezért hét vagy nyolc iskolába járt. Amikor megszűntették a honvédség lóállományát, édesapámat leszerelték. A húsvizsgálónál és az állatkórházban dolgozott, Budapesten, a XIII. kerületben, a Lehel úton.

Az ősök közül elsőként Petneházy Dávidot emelem ki, majd Petneházy Istvánt, aki nádorhelyettes volt, és a Rákóczi-szabadságharcban is részt vett. Ruttkay Pál ükapámat, aki fiatal jogászhallgatóként beállt Klapka seregébe. Gyerekkorunkban mindig megcsodáltuk azt a Haynau által aláírt menlevelet, amit a komáromi várat szabad elvonulás fejében feladó katonák kaptak, így ő is. Be volt keretezve, ott függött egyik unokanővérünk falán. A mai napig fájlaljuk, hogy nem tudjuk, hova került.

A Petneházyak nagy reformátusok voltak, és Habsburg-ellenesek. A keleti végeken, Petneházán volt a kúriájuk. A birtokpereken általában nem a javukra döntöttek. Ezért a család egyike része II. József idején elköltözött Köröstarcsa környékére. Hétszilvafás nemesként sokan tanultak közülük, jogászok, papok lettek; a dédapám református teológus volt. De volt, aki a nemesi oklevele ellenére pásztorokodásból vagy földművesként élt. Sokan hajósok is lettek közülük a Körösökön.

Az embert büszkeséggel tölti el, mennyire segítették egymást a családtagok a nehéz helyzetekben. (Dóra nagymamám hozzánk került, mert elvették az ötvenes években az özvegyi nyug-

díját, mivel nagyapám kúriai bíró volt a háború előtt. Két évre unokanővérem is hozzánk került negyedik gyereknek, mert nagybátyám vezérkari tiszti rangja esélyt sem adott, hogy a gimnáziumba felvegyék, így az ország másik végében, Pápán némi umbuldával ez sikerült. Nagynéném Gyöngyös mellett, Atkáron élt – a Györffy család leszármazottja volt –, és amikor nagybátyám a börtönből végre hazakerült, nem hagyhatta el a falut, és állandóan jelentkeznie kellett.)

Petneházy László nagybátyám (édesapám testvére) vezérkari tiszt volt. Orosz fogságba került. Amikor hazajöhetett, az ÁVH elvitte az Andrássy út 60.-ba, majd Kazincbarcikán raboskodott. Kilenc év után került haza. Az édesanyja (a nagyanyám) nem ismerte meg a saját fiát. A 180 centis embert negyvenvalahány kilóra „lefogyasztották”. Ítélet sohasem született. Egyébként édesapám másik testvére, Petneházy Imre is különleges ember volt. Átképezték a háború elején ejtőernyősnek, jeles sportolóként, öttusásként kijutott a Los Angeles-i olimpiára is. Ludovikát végzett ő is, mint Laci nagybátyám.

A háború után édesapám tartotta össze a nagy családot, és minden családtaggal levelezett. Neki megvoltak ahhoz az adottságai. Negyvenöt után is volt némi egzisztenciája a Jóisten kegyelméből. Ő megúszta azokat az éveket, bár mindig le akart szerelni, mert civil állatorvosként jobb lett volna neki, de nem engedték el, és a katonaságnál ezen azokban az években nem lehetett vitatkozni. Sajnos, nem maradt meg a levelezés, mivel rengeteget költöztünk, mert örökké áthelyezték valahová, újabb helyre az „éberség” jegyében, ez ugye az ötvenes évek.

Én megörököltem ezt a hajlamot édesapámtól. Tőlem kérdezik, ki hogy rokon. Ezeket én szoktam megjegyezni és nyilvántartani.

Nagyapám testvére, Petneházy Boldizsár szintén bíró volt. Egyik fia mérnök, a másik folyamőrtszt lett. Őt Petneházy Zalánnak hívták. Az egész világot bejárta, sok nyelven beszélt. Ő volt az egyik, aki '45 után – mielőtt még lecsukták –, a dunai és a balatoni aknamentesítésben részt vett. Úgy tudom, az '50-es években halálra is ítélték.

Sajnos, a hagyatéka, ha még egyáltalán megvan, Zell am See-ban van, a fiáék házában, fia időközben meghalt. (Az ő, Ausztriában élő gyer-

mekeitől még nem sikerült visszahozni.) A Czinege-esetet magától tőle hallottuk, de tudott volt a családban, mert szegénynek sokkal egyszerűbb lett a sorsa a több nyugdíj és jövedelem miatt.

Egyszer a számítógép előtt ültem, és dolgoztam. A munkát befejezve eszembe jutott és beütöttem: Zombolya, Ruttkay. (Az ükapám, az a bizonyos '48-as honvéd.) Nagy meglepetésemre megjelent a képernyőn egy francia nyelvű szöveg. (Én nem tudok franciául.) Pár fénykép is fel volt téve. Egyiken nagyanyámat, Hofmeister Dórát láttam, meg Lujzi nagynénénket, akit jól ismertem gyerekkoromból! A másik képen nagyapám, Petneházy János ült egy autóban. A harmadik kép is megvan nekem valahol: egy képeslap. Négy férfi ül egy autóban. (Barlanghy István, dédanyám második férje és Neuhold Pál is rajta van.) A képeslapot nagyapámnak írták Kúlára, aki ott volt Trianon előtt bíró.

A szöveget írója automatikus fordítással lefordította magyarra. Az automatikus fordítás azonban nem boldogult a magyar nyelvvel. Semmit sem lehetett érteni, csak azt, hogy őt Jean-Marie Ricolfinak hívják. Percekig ott ültem „lefagyva” a számítógép előtt. Utána kinyomtatam a szöveget, és megkértem egy franciául beszélő ismerőst, fordítsa le. Ez a fordítás megvan. Kiderült, hogy a francia úr is Ruttkay leszármazott! Én szerencsére apai nevét sokszor hallottam édesapámtól: a nagyapa testvéréről, aki Neuhold Pál volt, Dóra nagyanyám unokatestvére, sokszor látta Pesten. Mindig a nagyanyámnál szállt meg, nagyon jó módú ember volt, időközben a vállalkozását – egy viaszárugyárat – áthelyezték Temesvárra. Sokszor idejött Pestre Trianon után anyagot vásárolni. A Neuholdok elmagyarosodott bánsági németek voltak.

Élt a nagyanyámnak egy Neuhold Pál nevű unokatestvére Temesváron. Ennek a francia úrnak ehhez a családhoz van köze: a nagyapja Neuhold Pál testvére volt. Az ő nagyapja belépett az idegenlégióba. Mi soha nem hallottunk erről a francia rokonról. Mivel a háború után már meghalt a dédanyám, nem találkoztunk e családrésszel. Jöttek az '50-es évek, 1957-ben meghalt Dóra nagyanyám is. Egyébként a háborús években, majd utána ő sem találkozott a dédanyámmal, vagyis az édesanyjával, ez a terület nem került vissza Magyarországhoz. Apám va-

lószerűleg azt hitte, hogy meghalt időközben az idegenlégióban. Franciaországban megnősült, Jean-Marie az ő leszármazottja.

Írtam franciául az ismerősömmel egy levelet. Megírtam, hogy az ő dédanyja, Ruttkay Márta testvérének, Ruttkay Fánynak, vagyis Franciskának a leszármazottja vagyok, megadtam a címemet, telefonszámomat. Édesapám és az édesanyja, Petneházy Jánosné, született Hofmeister Dóra sokat mesélt Temesvárról, Zombolyáról. Ő ott nőtt fel. Zombolyán született 1884-ben. Az édesapja, úgy tudom, ott vagy Temesváron dolgozott. Mérnök volt, 1890-ben meghalt. Dédanyám később férjhez ment, férjével Temesváron élt, aki vezető postai tisztviselő volt, Barlanghynak hívták. Nagyanyám, ahogy hallottam, nem nagyon szerette az új apukát, meg a nagyszülők is hívták, így nagyrészt ők nevelték Zombolyán. Aztán az 1900-as évek elején férjhez ment Petneházy Jánoshoz.

A francia rokon könnyekig meghatódott. Évek óta kereste magyar őseit. Kiszámoltuk: harmadfokú unokatestvérek vagyunk! A Ruttkay hatalmas család. Rengetegen vannak, van grófi, kisenemesi ága is.

Jean-Marie küldött egy levélköteget, amiben többnyire magyarul írt levelek voltak. Amiket az ő dédanyja, Ruttkay Márta írt 1903-tól 1926-ig, a haláláig. Neuhold József János az egyik fia, az idegenlégiós, a másik Neuhold Pál.¹

Írja a többi között Ruttkay Márta a fiának Franciaországba, hogy a testvérével, Fánival (a dédanyámmal) semmi másról nem lehet beszélni, csak a politikáról. Társaságokba nem jár, csak tiltakozó gyűlésekre, reggeltől estig Trianonnal foglalkozik.

Tolmács segítségével elkezdtünk levelezni. A feleségével eljöttek Budapestre, aztán elmentünk Zombolyára és Temesvárra. Zombolyán egy német úr kiadatta öt kötetben az egyházi anyakönyveket. A katolikus plébánián megnézhattuk. Megnéztük, nagyjából hol laktak dédanyámék. Ükapám a Csekonits grófok jószágigazgatója volt. Ő azonos a Klapkával harcoló joghallgatóval.

Utána Temesvárra is elvittük a rokont. Ott is megnéztük a régi iratokat, azt a helyet is, ahol a Neuholdok viaszárugyára lehetett a Gyárvárosban.² (Dédanyám '47-ben ott halt meg.)

Szimpatikus a rokon francia felesége, méltányolja férje „örületét”, aki meg akarja találni magyar rokonait, és félig-meddig magyar lett.

Amikor először jártak itt, magyar földet vitt haza. Otthon kiment a temetőbe az egész család, és rászórták a nagyapa sírjára. (Egy idős nagybácsi még él, édesapámék másodfokú unokatestvére, őt is kivitték a sírhoz.)

Jean-Marie elhozta a Paris Match '56-ban megjelent három számát, és elmondta, hogy a nagypapája sírva nézte a televízió az akkori pesti eseményeket. E számokat egyébként együtt átadtuk a Terror Háza Múzeumnak, ahol nagyon örültek, mert nekik sokkal rosszabb állapotú példányaik voltak, Jean-Marie-ék kaptak egy szép köszönőlevelet, és meg lettünk hívva a múzeumba. Meg kell mondanom, nagyon megrendültek, mint minden nyugati, az ott látottaktól. Elmentünk együtt Várpalotára, a Trianon Múzeumba. Megdöbbenetette őket, amikor a térképeken végignézték, hogy mi történt Magyarországgal 1920-ban.

Elvittük őket a Székelyföldre is, Énlakán laktunk. Amikor Udvarhelyen sétáltunk, és hallották, hogy ott is mindenki magyarul beszél, Jean-Marie és a felesége teljesen össze volt zavarodva. A barátnőm az első úton velünk volt, ő jól tudott franciául, sajnos időközben meghalt. Később egyik unokahúgom lett a tolmács, mert ők, vagyis az a családrész Erdélyben élt, és ő még ott járt gimnáziumba, ahol kellett franciából érettségizni. Egy kicsit mindkét lányom is ért franciául, ők is segítenek. Nagypapám egyik testvére, Petneházy Judit egy református paphoz ment feleségül, akit Sófalvy Károlynak hívtak. Náluk volt látogatóban egy unokahúg, aki nagypapám másik testvérének, Petneházy Miklósnak volt a lánya. Megismerkedett egy jó módú erdélyi örmény úrral, Zabulik nevűvel, összeházasodtak, és Besztercebányán éltek. Az ő leszármazottja, unokája ez a tolmácskodó unokahúg, Zabulik Imola.

(A nyugatiak, mint tudjuk, nem nagyon ismerik a történelmet. Nem is érzékelik, hogy ők, különösen a franciák keményen benne voltak az eseményekben.)

Jean-Marie vitt egy Trianon-térképet és egy olyat, amely azt mutatja be, milyen lenne Franciaország, ha úgy megcsonkították volna, mint Magyarországot. Bekereteztette, és fölrakta a

falra, minden francia barátjának meg kell néznie. Kiselőadásokat tart nekik a történekről.

Ő is 1945-ös születésű. Dél-Franciaországban élnek, ott, ahol a nagyapja is élt egy gyönyörű házban. (Aki az idegenlégiót túlélte, abból jól meg lehetett élni.) Az ottani polgármesteri hivatalban dolgozott, magas francia kitüntetés is kapott a háború után, mert a német megszállás alatt sokat segített az ellenállásnak. (Neuhold névvel megbíztak benne a németek, tökéletesen beszélt németül, mint minden temesvári.)

Ő egy észak-afrikai spanyol hölgyet vett el, négy lányuk és egy fiuk született. Az egyik lány a mi rokonunk édesanyja, aki hozzáment egy elfranciásodott olaszhoz. Francia unokatestvérünk szülei dzsesszénekesek voltak. Ezért sok időt töltött a nagyszüleivel, kisiskolás korában hónapokig náluk lakott, nagyon kötődött Neuhold nagypapájához. Azért akarta megkeresni nagyapja szülőhelyét és rokonait.

Testvérbátyáim mind a ketten állatorvosok lettek. Egy időben én is az akartam lenni, de apukám azt mondta, hogy az nem nőnek való szakma. De nagyon érdekelt a történelem is. Hosszasan gondolkodtam azon, hogy régésznek vagy történésznek menjek. A végén úgy döntöttem – egy kicsit édesapám hatására is –, hogy jogász leszek. A jogász '45 után egy kicsit politikai szakma volt. Egyik nagybátyám, édesanyám bátyja, dr. Kerekes Lajos, Székesfehérvár háború előtti utolsó polgármestere például segéd munkásként dolgozott.

Felmenőim mind a két oldalról jogászok voltak. Hatvanháromban érettségiztem, édesapám azt mondta, tudom jól a történelmet, az irodalmat, miért nem megyek jogásznak. Akkor már egy kicsit könnyebb lett, a politikai akadályok még megvoltak ugyan, a felvételin hátrányt jelentett, ha valakinek a szülei értelmiségiek voltak. Jogász lettem, aminek nagyon örülök. Mindig ügyvéd szerettem volna lenni, de az sok esti elfoglaltsággal jár. A férjem, Torda József útépitő mérnök volt; állandóan az országot járta, soha nem ért haza időben, amikor a gyerekekért menni kellett az óvodába. Azért úgy döntöttünk: amíg a gyerekek kicsik, addig állami állásban leszek, ahol fél ótkor le lehet tenni a tollat. Dolgoztam vállalatnál, tanácsnál, minisztériumban... amikor a gyerekek gimnazisták lettek – akkor már

régén megvolt a jogtanácsosi, ügyvédi szakvizsgám –, elmentem ügyvédnek. Nyugdíjasként is ügyvédekem. Már minisztériumi munkatársként is sok alapítvány alakításában részt vettem. Mi még azt tanultuk a hatvanas években, hogy alapítványokra, civil szervezetekre nincs szükség, mert azok kapitalista csökevények. A szocialista állam pedig mindent megold. Csak apró betűkkel említették a tankönyvek a polgári alapítványokat az 1945 előtti időkből. A rendszerváltozás után a Bethlen Alapítvány, a Márton Áron Alapítvány körül nagyon sokat kellett ügyködnöm. A minisztérium részéről, ahol dolgoztam, majd később ügyvédként is megbízással, mert ragaszkodtak hozzám. Nem voltak ugyanis jogszabályok. Beleszerettem ezekbe a civil szervezetekhez kapcsolódó jogi dolgokba. Sok olyan alapítvány, egyesület van, amelyben kuratóriumi tag vagy tanácsadó, esetleg elnökségi tag vagyok.

A testvéreim gyerekeit is érdekli a történelem. Petneházy Gábor és Balázs Csaba bátyám fiai, Petneházy Attila és Csaba pedig Szabolcs bátyám fiai. December 25-én minden évben összejön nálam a család. Mindenki eljön erre a találkozóra, a feleségek, a menyasszonyok, a gyerekek is. Erre az alkalomra kocsonyát „kell” készítenem. Sütők bejglit is, és készítek sültet, salátákat, ők italokat, sütit hoznak. Imádkozunk, énekelünk, meggyújtjuk a gyertyákat, a csillagszórókat, és 10-ig, 11-ig beszélgetünk. Nemrég megegyeztünk, hogy már olyan sokan vagyunk, nem veszünk egymásnak ajándékot. A legutóbbi ünnepre lefotóztattam a családfákat, és minden család kapott belőle. Nemcsak a Petneházyakról, hanem édesanyám famíliájáról is. Ő bajor őssokkal rendelkezik, akik iparosok voltak, üvegesek, és taníttatták a gyerekeiket, nagyon sok orvos, jogász lett közülük. Dr. Kerekes Lajost már említettem.

Édesapám édesanyjának az ősei, a Hofmeisterek Baden-Württembergből jöttek, bábkésztők voltak, és Mohácson, Bólyban és környékén telepedtek le. Ők is taníttatták gyerekeiket, akik között országgyűlési képviselő is volt. (Dédapám, Hofmeister Károly a Műegyetemen tanult, majd Temesváron dolgozott. A családi legenda szerint ott ismerkedett meg a dédanyámmal, Ruttkay Fánival. Ebből a házasságból született édesapám édesanyja. De nagyon korán tragikus

hirtelenséggel elhunyt az édesapja, vagyis dédanyám megözvegyült. Egyik hivatalos útján az Al-Dunán megfázott, és akkor a tüdőgyulladás még gyógyíthatatlan volt.)

De van családfám Petneházy János nagyapám feleségének családjáról is, akik Nyirádyak voltak, és Kecskemét a hazájuk. Gazdag, nemesi papírral rendelkező, félig parasztemberek voltak, akik szintén tanulással sokfelé eljutottak. Dédapám, Petneházy Imre Köröstarcsáról a debreceni kollégium és teológia után oda került gyakornoknak, és ott ismerkedett meg Nyirády Julianna dédanyámmal.

Nagyapám testvérének, Petneházy Miklósnak egy fia volt, három lány mellett. (Az egyik lány ment férjhez Erdélybe egy Zabulik István nevű, örmény származású magyarhoz.) A fiút az oroszok elvitték, és mondvacsinált indokkal kivégezték. Gyógyszerész volt, így lett katona. A fia sohasem tudta meg, hol van elföldelve, illetve mi volt ténylegesen a története.

Büszkék vagyunk arra, hogy magyarok vagyunk, és annak is kell maradnunk. Nálunk a hagyományoknak megfelelően tartjuk a vallásos nevelést, templomba járó emberek vagyunk. Vegyes nálunk a hitbéli összetétel, soha nem tapasztaltam, hogy bármiféle gondot okozott volna, hogy egyikünk református, a másik katolikus vagy evangélikus. Én édesanyám után katolikus lettem. Most is nagyon fontos a tanulás, a művelődés, az olvasás.

Férjem Torda József, akinek a családja a Kisalföldről származik, de a történeti leírások szerint Torda városából szóródtak szét a XVII. századtól az ország területén. Ő szintén fontosnak tartotta ezen értékek átadását az utódoknak. Két lányunk van: a nagyobbik, Torda Eszter jogász lett, a kisebbik, Torda Katalin szociális munkás. Sajnos, férjem már nincs közöttünk.

Margittai Gábor Láthatatlan kastély című legutóbbi könyvét olvasva a napokban újra előjöttek bennem azok az emlékek, amiket akkor éreztem, amikor jó pár éve én is Göcön jártam.

Nagynénemre, édesapám unokatestvérére, Sófalvy Bertára, asszonynevén Kabdebó Gerőnére emlékeztem.

Látogatásom idején a faluban akkor már csak néhány magyar élt, és egy idős asszony mutatta meg a Kabdebók egyik felmenőjének síremlékét

a hegyen – ami tulajdonképpen egy kis kápolna, templom volt –, illetve a könyvben is említett és bemutatott Kabdebó-kúriát, amiben akkor még a román iskola működött.

A kúriát és telket a leszármazottak és különösen egyik unokaöcsém hathatós közreműködésével visszaigényelték, de hogy mit kezdenek majd vele, nem tudom, annál is inkább, mert úgy hallottam, hogy az iskola kiköltözött, és az épület most üresen áll.

Odautazásom oka az volt, hogy a Székelyföldre indulva útba ejtettük e vidéket adózva nagyném, Bertus néni emlékének, aki tulajdonképpen belém oltotta Erdély szeretetét, és érdeklődésemet felkeltette és fokozta e csodálatos országrész és kultúrája iránt.

Bertus néni nagyapám testvérének, Petneházy Juditnak – aki egy Sófalvy nevű református lelkészhez ment feleségül – volt az egyik leánya. Ők, úgy tudom, Rettegen, illetve Désen éltek.

Másik lányukat Idának hívták. Ida néni azon ritka hölgyek közé tartozott, akik egyetemen tanultak, és orvos lett, ami abban az időben – a XIX–XX. század fordulója idején – nem volt olyan egyszerű. Férjhezmenetele után Ida néni Szamosújváron lakott orvos férjével, Lénárd Bálinttal. Állítólag remekül lovagolt (ezt Rózsáné Zabulik Imola unokatestvérem is megemlítette visszaemlékezésében), lóháton járt ki Székere az orvosi teendőket ellátni. A családi hagyomány szerint valamilyen módon kijuttatta a széki asszonyok hímezéseit egy párizsi kiállításra.

Bertus nénihez fűződő emlékeim a nála néhány napos székesfehérvári látogatásaimhoz kapcsolódnak. Amikor én Székesfehérváron, keresztapáméknál (édesanyám testvérénél) nyaraltam, akkor már egy kicsit jobb volt a politikai helyzet. (Bár keresztapám nem dolgozhatott jogászként, hanem igen nehéz állásokban kapott csak munkát, ezt bővebben kifejtettem az édesapám életéről szóló fejezetben.) Ha náluk voltam, pár napra mindig átmentem Bertus nénihez.

Tőle hallottam először a Wass családról és Wass Albert íróról, akitől kötetei is voltak Bertus néninek. A csodálatos halinakötéses könyvek-ből néhányat nála olvashattam. A férjével és két lányukkal a háború után átjöttek, mert félték ott maradni, mivel a magyar idők alatt a férje lett e térség főszolgabírója. Akkor laktak az előbb em-

lített kúriában. Sokat mesélt az ottani társadalmi életéről, és megmutatta Wass Albert leveleit, mert vele és feleségével, aki Németországban élt, haláláig levelezett. A levelek egyik unokahúgómánál, Berta néni unokájánál vannak Fehérváron. Az egyik lánya, Edit egy fehérvári származású katonatiszthez ment feleségül, akivel az erdélyi bevonuláskor ismerkedtek meg, és akinek családját és őt is édesanyám mint tősgyökeres székesfehérvári természetesen jól ismerte.

Bertus néni rendkívül intelligens, olvasott hölgy volt, és lenyűgözően tájékozott az erdélyi, de a magyarországi irodalomban is.

Fantasztikus élmény volt hallgatni történeteit és olvasni az általa odaadott könyveit. Az erdélyi írókról szóló ismertetései alapján nagyon széles

ajtót nyitott ki előttem, és ez az érdeklődésem a mai napig fennmaradt.

E látogatások hatására is sikerült egyszer meglátogatnom Ida nénit is. Első Trabantunkkal jártunk a férjemmel Szatmárban, a Mezőségen, Széken és természetesen Szamosújváron, Kolozsváron azokban a vad Ceaușescu-időkből. Ott megismerhettem a lányát is, Babos Emesét, akivel ott élt.

Ida néninek egy lánya és egy fia van (volt), és mindkettőjüknek két-két gyermeke. Sajnos a Szamosújváron maradottak (a lánya után) a házasságuk okán is már tulajdonképpen nem magyarok, és nem túl biztató híreket is hallottam róluk az ottani barátaimtól, kapcsolataimtól.

Jegyzetek

1. Neuhold Jánosné, született Ruttkay Márta Tordáné dr. Petneházy Judit dédanyjának, Ruttkay Fánynak (Franciskának) a testvére. Idegenlégiós fiának, Neuhold Józsefnek írta többnyire válasz nélkül maradt aggódó leveleit. „Drága jó gyermekem. Már annyi levelem ment el és te még nem írtál...” (1919. július 24.)

1919. október 20-án viszont kimondhatatlan örömről számol be, mert megkapta fia várva várt levelét, aki fényképet is küldött. „...a kis Mártus [ő Neuhold József lánya lehet] egész olyan, mint te... ami a feleségedet illeti szép kis asszonyka, komolynak látszik.”

A boldogság azonban nem tartott sokáig: újra elmaradnak a Franciaországból remélt válaszok. „Fel nem foghatom, hogy nem írsz, nem vagy ránk kíváncsi, mit csinálunk...” (É. n. december 12.) „Úgy látszik, elfelejtetted már anyádat, mert minden levelem válasz nélkül marad...” Neuhold Jánosné azonban töretlen hittel tájékoztatja fiát az otthoni eseményekről, ki beteg, ki hol dolgozik... „Pali

már két hete Bécsben van...” „Meglássa mama, hogy [Józsi] kiment Amerikába”, – így „vigasztalja” Neuhold Pál egyszer az aggódó édesanyját – „meg fog minket lepni...” Neuhold Jánosné 1924. november 9-én a francia konzulátushoz fordult a válaszlevelek elmaradása miatt.

2. Szekernyés János temesvári hely-, irodalom-, művelődéstörténész kalauzolta a felmenői nyomainak a felkutatására a városba érkezett rokontársaságot. Ő kísérte el a társaság tagjait a józsefvárosi plébániára, majd ő mutatta meg az egykori Hunyadi úton az 1846-ban alapított Neuhold-féle gyertyagyár, az első magyar viaszárugyár hajdani telepének helyét. Megkeresték a Batthyány utca 2. szám alatti református bérpalotát, amelynek alagsorában elárusító helyet tartott fenn a cég. „A temesvári-józsefvárosi, a Sági úti temetőben napjainkban is áll a Neuhold család nyughelyét jelző sírkő. Feltételezhető, hogy családnak él leszármazottja, aki megváltja megszabott időszakonként a sírhelyet, és gondozza.” (Szekernyés János levélbeli közlése, 2021. január 4.)

Haraszi templomkazetták

Versmeditációk hitről, hűségről, hazaszeretetről

**Takaró Mihály: Génemlékezet. Válogatott és új versek 1990–2020
(Püski, Budapest, 2021)**

Takaró Mihály költő, író, mi több a megírt és a szóbeli irodalomtörténet markáns személyisége teljes mellszélességgel vállalja olykor ökumenikus keresztény, máskor a kálvinista hagyományokhoz nyakasan hűséges protestáns gondolkodó magatartását alkotóként is, emberként is. Eddigi költői életművének esztétikai szempontból talán legfontosabb sajátossága: **nem öncélú szövegeket, hanem küldetéses verseket ír.** S minden alkotásájában megvillantva eddigi munkáinak egynémelyikét, említeném a *Kánaán felé* (Püski, 2004), *Csönd-parázson szóforgácsok* (Masszi, 2007), *Jeruzsálemi hétvége* (Püski, 2013) című, novellákat is tartalmazó versköteteit. Irodalomtörténészként fokozott figyelemre méltó a *Kárpát medencei magyar irodalom 1920-tól az ezredfordulóig* című *irodalomtörténeti kézikönyve és szöveggyűjteménye* (Méry Ratio, Samorin, 2017), de hiánypótló munkának számít a *Wass Albert igazsága. A gróf emigrált, az író otthon maradt* című, Raffay Ernővel, Vekov Károllyal közös kötete (Szabad Tér – Czegei Wass Foundation, 2004) és a *Wass Albert regényeinek világa. A XX. századi Erdély krónikása a világban* (Masszi, 2007) című könyve is. Emblematicussá váltak Tökéczki László haláláig közösen, azóta változtatott szerzőtársakkal készített televíziós sorozatai is (*Tökéczki és Takaró: Történelem és irodalom mindenkinek*). Ezekben korszerű és újszerű visszatérést valósít meg a nemzeti irodalom klasszikus értékvilágához. S ami még ennél is merészebb és a baloldali liberális kánon szemszögéből ijesztőbb törekvés: nemcsak literátorként, tanárként, hanem a pedagógia meghatározó személyiségeként kívánja

újraanonizálni a magyar irodalom méltatlanul feledtetett alakjait (Szabó Dezső, Tormay Cécile, Nyirő József, Wass Albert, Sinka István, Herczeg Ferenc stb.).

Ám mivel esszém célja elsősorban a költő, jelesül új kötetének, a *Génemlékezet*nek bemutatása, szűkítsük gondolatainkat az új, válogatott verseinek kötetére, amely három nagy egységből áll. Az első, a *Génemlékezet* gyűjti egybe a legújabb opusokat. A *Jeruzsálemi hétvége* (2013), valamint a *Csönd-parázson szóforgácsok* (2007) ciklus a korábbi Takaró-kötetektől válogatott költeményeket rostálja egybe. Tartalmaz még a könyv egy, *Álom* cím alá rendelt, három egységből álló költői elbeszéléscsokrot (*Filmszakadás – Fábri halála, Álom, Pörgettyű*) és két jeles személyiség, Döbrentei Kornél költő *Már megint a fejünk fölött?* és Hegedűs Lóránt református püspök, teológusprofesszor, irodalomtörténész *Előszó* című esszéjét. Magyarán, a kötet a hatvanhat esztendősköltő legelső összegző ígérennyel készült, lírai számvetéseként is felfogható válogatása.

Ó- és újszövetségi ihletés

A kötet vezérszólamát a bibliai, ó- és újszövetségi ihletésű versek képezik. (*Génemlékezet; Halotti beszéd a 21. században; Visszanézve a 20. századra; Stigmák; Fohász a teremtőhöz; Bábszínház az egész világ; Kánaán felé – most indulj, indulj haza; Megtérés; Templom, oltár, kereszt* stb.) A könyvet végigolvasva nyomban két maxima ötlík emlékezetünkbe. 1. Isten egész

életünkön át igyekszik megmenteni bennünket saját döreségünktől. 2. S mi pedig ha hallgatunk rá, életünk második felében próbálunk kivergődni azokból a csapdahelyzetekből, amelyeket életünk első felében mi magunk teremtettünk.

A könyv címadó és egyben nyitó költeményében (*Génemlékezet*) költőnk nyomban felsőfokon teremti meg az alaphangnemet: „hiába / minden / belénk teremtett / génemlékezet /, csillagokra / függesztett / szemekkel / mégiscsak / világot pusztító / saját magunk / által épített / útjainkat / tapossák lábaink.” Magyarán: hiába kódolta a teremő génjeinkbe a makrokozmosz és a mikrokozmosz egyetemes bölcsességét, mi, földi emberek szuicid következetességgel haladunk az apokalipszis ösvényét tapodva a halálunkig: „Így megyünk hát / Isten elé. / elérvén útjaink / vége felé.”

A *Halotti beszéd a 21. században* című költeményben kiteljesedik a nyugat-európai kultúra hanyatlását, alkonyát vizionáló filozófusokra, Spenglerre, Huizingára, Ortegára, Toynbee-re hajazó gondolat, amely szerint világunk satnyulása, hitványulása egyenes arányban növekszik azzal, ahogyan egyre távolabbra kerülünk a Szentháromságtól. „Látjátuk, feleim / már akkor is, miattunk / egy istálló lett isa / a mi Urunk katedrálisa.” A mű gondolati íve magában foglalja a régi magyar irodalom első teljességgel fennmaradt magyar nyelvű alkotásának, a *Halotti beszédnek* archaizáló tónusát és az üdvtörténet kicsúcsosodásának, Jézus Krisztus kereszthalálának és föltámadásának üzenetét, amely szellemi iránytűje a hívő embernek. Az allúzióként is kiváló vers ráadásként szembesít bennünket az új világ, a reklámfejlődés torzulataival és korcsosulásával is, ennek a világnak a fiai egyre süketebbek az ígére, s egyre vakabbak a kálvária látomására. „Ki Istengyermekeként hozzánk szólt / majd halálnek halálául holt / És látja a Világ Világa / Hogy a világ a szemét bezárta / s rájuk már nem világít, heon / néhány hozug reklám neon”. Az egyetemes fényt, a Szentháromság és Szűz Mária, a napba öltözött asszony kisugárzását kiszorítja az új évszázad betegesen sápadt vagy hivalkodóan harsány nagyvárosi műcsillámlása. A transzcendencia eszmei és anyagi világot egyként magában foglaló tágasságát leváltja silány

avatárja, a digitalizáció és az értéktagadó baloldali liberális globalizáció pszeudobirodalma, amely eltérít bennünket az örök élethez vezető szűk ösvényről, s látványosan vezérel minket a tágasabb úton az örök halál pokolbirodalmába: „Előttünk már ezernyi halálut / épült már ezernyi halál-út / általunk világunk terein / Halljátok feleim / Látjátuk feleim?”

Az utolsó két sor figyelmeztető kérdése megálljt parancsol az emberiségnek a világpusztulás, az új apokalipszis útján. Abban is nagyon egyet kell értenünk, hogy az etikus, keresztény elkötelezettséget teljes mellszélességgel vállaló költő csak akkor emelheti hitelesen az ég felé úrfelmutatásként a mégis – csak azért is hitet az Isten-léptékűn emberarcú jövőben, ha a zenit sugárzása mellett a fekete nadír legmélyebb pontját is megvilágítja. S bár sokáig csak reménykedtünk, hogy például a *Visszanézve a 20. századra* című költeményből felénk sugárzó felülmúlhatatlan félelem a „borzadályos, néma hullapanorámától” már végérvényesen tovatűnhet a múltba, sajnos, immár találónak tartjuk, hogy a vers befejező, huszadik századra utaló strófája talán még fokozottabban illik a huszonegyedikre: „Igen, ez a múlt, a / »kifagyott halott« / Az emberiség sírásója / Istent gyalázó / vértől áztatott / huszadik század” Magyarán, a tovatűnt huszadik és velünk élő huszonegyedik évszázad verspannója drámai egybecsengéssel találkozik, s a holnap borzalmi túlszárnyalhatják már a tegnapot is. Ez nálunk még csak lehetőség, Nyugaton már vérvalóság. Erről az egyetemes halál-csönd veszélyéről akkor sem hallgathatunk, ha olykor attól tartunk, hogy ha túl sokat beszélünk róla, megerősödik, mi több megfertőzhet bennünket, sőt, belénk költözhet. Ám megvéd bennünket minden infernális gonoszságkísértéstől, ha tudjuk Kálvin János szellemében, hogy egyedül Isten csepegtethet erőt a világmindenség minden kis porszemébe. A *Megtérésben* költőnk mérlegre teszi a lélek erejét, mely hatalmas súlya, volumene ellenére szállni, száguldanivaló képes. A *Templom, oltár, kereszt* költemény megindító istenszeretet-vallomása kimondja, hogy Isten nélkül: „Lelkem meddőn múlt idő / Lelked nélkül csak test a test – Törzsem, karom üres kereszt.”

A történelmi Magyarország összeszűkülésének fájdalma

A *Génemlékezet* című kötet másik vezető szolamát képezik a feltétel nélküli hazaszeretet költeményei. E horizont egyik emblémája a *Hazám* vers, amely a múltból jelenünkbe ívelve tár föl a jövőbe mutató grandiózus összefüggéseket, s híven mutatja föl a történelmi Magyarország összeszűkülésének fájdalmát. A trianoni sokk nemzettestünk feldarabolásával is demonstrálja a bűnös és barbár Nyugat undorító hálátlanságát az ország iránt, melynek hősei védték Európát is tatártól, töröktől, a bolsevizmustól, később, ameddig lehetett, a totalitárius náci és a bolsevik terrortól, és 1956-ban a szovjet megszállás és a kommunista kór továbbterjedésétől.

„Ma újra végtelen védtelenül állsz / szenvedő, szétszabdalt testeddel / a bankok kamatlábas hernyótalpakon gördülő / pusztítása elé, / hogy megint te, mint 56-ban, hogy megint Te, mint 48-ban, hogy megint Te, / mint sok-sok éve annyiszor, szünni nem akaró / véred hullásával mutasd és bizonyítsd: / VAN MÁSIK ÉLET IS.” E drámai versfinálét úgy kell érteni, hogy a történelem viharaiiban (nem csak Magyarországon) áll szemben örökké egymással háromféle magatartás. Az egyik a kuruc, amely az aktív nemzeti ellenállást is vállalva szegül szembe az ó- és újszövetési alapértékeket és a világot éltető nemzeti kultúrákat tagadó-pusztító sátáni erővel. A másik az örök labanc, amely olykor beáll a pokoli erők, az infernó örvényének sodrásába, máskor, mint itt és most, elő is idézi Mefisztófelesz romboló rondójának új özönvizét. A harmadik, a többség pedig a – Páskándi Géza szavával – „köztes ember”, aki csupán élni akar, ám olykor éppen a passzivitásával, a semlegességével idézi elő saját vesztét. Azzal, hogy megadja magát, mert ugye „szél ellen nem lehet”.

Az írónak tudnia kell, hogy MINDIG VAN MÁSIK ÉLET IS. Takaró Mihály a vers második strófájában ellenpontként mutatja föl azoknak az íróársaknak a példáját, akik immár nem csak tagadják az irodalom és a művészetek két fő küldetését, jelesül: 1. A transzcendens miszsiót: helyünk megelégsését az isteni rendben. 2. Jelenlétünk méltóságának föltérképezését szű-

kebb és tágabb hazánkban. Az „ajróperséget” szajkózó írók, gondolkodók szellemi minősége egyenes arányban satnyul Nyugat-Európa afrikanizálódásával. Ők a vers tanúbizonysága szerint már nemcsak kívülálló akarnak lenni, hanem feneketlenül gyűlölik hazájukat és önmagukat.

„Ma, amikor némely neveden makogó írócska / neved hallatán ajkbiggyesztve mosolyog / szája szegletén a gyűlölet, a megvetés félre / nem érthető torz ráncaival nekik is üzend / VAN MÁSIK ÉLET IS!”

„Népek Krisztusa, Magyarország! / Lehet, holnap újra felfeszítettetel, / Lehet, holnap újra tegnapod jön el”. Itt és most, ahogy a rendszerváltozás előtt és a bolsevista visszarendeződések (1994–1998, 2002–2009) évadján ki kell vonulnunk az írószoba csöndjéből. Mi több vállalnunk kell Petőfi, Arany, Tompa Mihály, Jókai Mór, Dsida Jenő, József Attila, Wass Albert, a márciusi ifjak attitűdjét: „Ezért, magyar írók, megint itt az Idő / Fülebbe, lelkekbe harsogjatok / Rabok legyünk? Nem! Szabadok!”

Megmentő házastársi hűség

A *Génemlékezet* című kötet rész új költeményeiben kiemelkedően fontos szerepe van a hitvesi szerelemnek, a vele szimbiózisban megmutakozó, természetel azonosuló, bukolikusan lágy idillnek (*Alkonyati csend; Tavasz, Nyár, Ősz, Tél; Kettesben; Negyedszázados vallomás; Elfogyó félelem; Megmentő hűség; Testamentum*). Megindító az alanyi költő énjének közvetlen megszólalása a többi között a *Negyedszázados vallomás* című költeményben. A puritán protestáns költő szemérmesen rejti legintimebb, legbensőbb érzéseit olykor önmaga előtt is, mert hirtelen kitörnek, mint a vulkánból a forró láva: „Magamba hiába rejtem / a felgyötrődő szavak, / felrimázkodó mondatok / kibuggyannak lágymelegen / Terólad dalol a lelkem.”

Olykor ráébredünk, hogy hősiességünk, a halállal, a halálfélelemmel, a Sátán földi helytartóival szembeforduló kombattáns erőnk csak úgy élhet tovább velünk, Isten gyarló teremtményeivel együtt, ha van a társunk, a férfi-női kapcsolat

utódokban kicsúcsosodó, Istentől megáldott szerelme meghatványozza a költő erejét. Alludálva Radnóti gondolatára („nem tudok én meghalni se, élni se nélküled immár”), azzal rokon a feleségének, P. Mártának ajánlott *Elfogyó félelem* című versének csattanósan, rímjátékosan megidézett életérzése: „Múlóban már a **félelem** / Lelkemnek lelked **élelem** / Nyugalmad csak benned **lelem** / Az élet vagy, mindenelem! / Társam e földön, égben: **M. S.**”

S csak utalnék a *Testamentum* című költeményre, amelyben a költő a feleségére, Mártára testálja mindazt, amit ezen a világon intellektuális értelemben megteremtett. „*És tiéd / lesz már / az utolsó / pillarebbenés / Véres szívedbe / Ne kőbe / Életem / Szerelme / Márta*”

Azt gondolom, nem önkényesség, ha a *Panegirikusz a Szépség múzsájához* című költeményt is a hitvesi szerelem szublimált emanációjaként értékelem. Ugyanakkor különösen bravúrosnak tartom, hogy a szellemidézésekre, az allúziókra is hajlandó Takaró-költészet megújítja a Kr. e. 4. évszázadban keletkezett, gyönyörködtetési céllal előadott ünnepi szónoklatok, versek, ódák, a panegirikuszok hangnemét. Takaró szerelmes panegirikusza egyszerre szól a múzsához, a hitveshez és az elvont szépséghez: „*Elmémben már elkészül a fénylő, szép bizonyosság: / Istennő vagy, az égből jöttél, földre leszállván*”

Irodalmi szellemidézések

Takaró Mihály kötetének negyedik nagy vezérszólamaként valósággal lubickol a pályatársak, a nagy magyar klasszikusok és a kortársak, valamint néhány sátáni egyéniség szellemiségét megidéző allúziókban. Ezek a költemények, ahogy a többi műfajbéli művek egy része is, áthúzódnak s az olvasót is átlendítik a kötet második passzusába, ahol a korábbi kötetekből kimagaslóan válogatások olvashatóak. Ez a magatartás gazdag hagyományokra tekint vissza, kiemelkedő darabja mások mellett Kölcsey Ferenc *Balassa* című mives Balassi-tónus-idézése, Petőfi *Vadonban* című versének Csokonai-allúziója, persziflált formában és változatban Karinthy Fri-

gyes Így írtok ti, Bárány Tamás Így írunk mi című adaptációja, s persze Weöres Sándor Pszichéje mellett a megannyi szellemes Weöres-szellemidézés. És folytathatnánk...

Megnyitja a sort a *Rövid jelentés a magyar irodalom állásáról* című prózavers ritmusú pamflet, amelyben a költő a „műveltséghiányos versfaragók”, a „megélhetési szenvedők”, „nyelvtörpe írócska ripacsok” tobzódásáról vall. Önmagában természetes, hogy minden nemzeti irodalomnak létezik másod-, harmadvonala. A másodvéri ripacskodásnak, az álmodern epigonizmusnak is voltak, vannak s lesznek is, amíg lesz irodalom, szívós képviselői. Ám nálunk a hetvenes évek óta erősödik az a kádárizmus melléktermékeként kialakult tendencia, amely le akarja cserélni a valódi irodalmat afféle üzenetmentes irodalompótlékkal. „*Ezért aztán mielőtt szokásos, betegesen nézetdiktatúrás, izlésterroros, elitista sikongatásaik újra a fülünkig érnének, zárjuk be ablakainkat, nyissuk meg újra szívünket. És azt javaslom, többé ne törődjünk velük.*”

S hogy kezdjük a negatív portrékkal, megidézi az akasztós (Kádár János) s a gumilövedékes diktátor (Gyurcsány Ferenc) alakjával együtt a két terrorista ördögi életművének fekete vetését, a 2004. december 5-i népszavazás tragédiáját. A napot, amelyben az anyaországi magyarság aktív szavazóinak legjava hitet tett a határon túli magyarok mellett, ám a köztes emberek közönye és az ellehetetlenítőn, értelmetlenül szigorú szabályok miatt a szavazás érvénytelennek minősült. S tizennyolc szóban foglalja össze a besúgók lélektanát, s megadja nekik a választ a pokolból üzenő Kádár Jánossal: „*Az árulásba csak belepusztulni szabad.*” Ám sokkal fölemelőbb, lélekmelegítőbb a megannyi jeles portré: Janus Pannoniusé, ki még tud magyar és európai lenni. „*Költők költője, legtisztább, legnagyobb*” – szólítja meg Arany Jánost, a legnagyobb szókincsű magyar lírikust. Az örök emigráns nemzetközi magányáról készít remek verskarcolatot: Mikes Kelemenről, Zágon csillagáról, a Boszporuszi menti szenvedőről. És sorolhatjuk a nagy elődöket fölélesztő adaptációkat. Fölsejlik Wass Albert utolérhetetlen remeklése, *A funtineli boszorkány*, a kisebb hazáját, Erdélyországot, Székelyföldet kétszer elvesztő Áprily Lajos, a székelyek apos-

tola, Nyirő József, a verseket hitelesen életre hívó előadózseni, Oberfrank Pál alakja. A legkétségbeesettebb szölamot az *Üzenet Nagy Lászlónak, 2013-ból* című költemény zendíti meg. A költő, aki a Kormos István által készített interjúban azt üzeni az utókor magyarjainak, hogy ha emberarcuk lesz, csókoltatom őket, gyönyörű, *Ki viszi át c. versében* rákérdez arra: „*S ki viszi át a fogában tartva / a Szerelmet a túlsó partra?*” Takaró már-már farkasüvöltés-formán elkeseredve folytatja a gondolatmenetet. „*Ezekről várjunk valamit? / Sok szövegszövegető / semmiről író tintbitang / kis rakásszerencsétlenség / versimitátortól, / SE a fogukkal... / se a kezükben... / Á, sehogy se! / Hidd el, ezeknek / Nincs is túlsó part!*”

S hogy Takaró kiváló Haiku sorozatáról is ejtsünk érintőlegesen szót, s hogy ne negatív kicsengéssel zárjam a Takaró-költészetről szóló esszéerészt, idézzük a Magyar Haikukat: „*I: Janicsárságra / született népárulók / nevetek sincs már. II. Jövőnek írtok / Holnapi hű fiaknak / a magyaroknak.*”

Álom a lebukó napról, a pörgettyűről és Fábri Zoltán, a nagybetűs filmrendező haláláról (Fábri Zoltán, Budapest, 1917. október 15. – Budapest, 1994. augusztus 23.)

A LEGMEGINDÍTÓBB MÉGIS ANNAK A FILMKÖLTŐNEK, FILMEPIKUSNAK, FILMDRÁMAÍRÓNAK A HALÁLÁRÓL SZÓLÓ ELBESZÉLÉS, aki kamerájával a szürrealista filmlátomásíró Huszárik Zoltán és a Jókai-adaptációk nagymestere, Várkonyi Zoltán mellett a legnagyobb szolgálatot tette a magyar irodalomnak. Huszárik és Fábri sorsában közös, hogy az irigy szakma életükben is, haláluk után is perifériára szorítja, agyonhallgatja őket. Büszke vagyok rá, hogy Fábrival 1992-ben kolumnás nagyinterjút készítettem a hetvenötödik születésnapjára, két évvel a halála előtt a Pesti Hírlap hasábjaira.

Takaró Mihály a *Filmszakadás – Fábri halála* című elbeszélést Koltay Gábort megidézve írta le. Koltay Gábor, etalonként tisztelt történelmi filmek rendezője maga is, vaskos, imponáló méretű és színvonalú könyvet írt és alkotószervesített

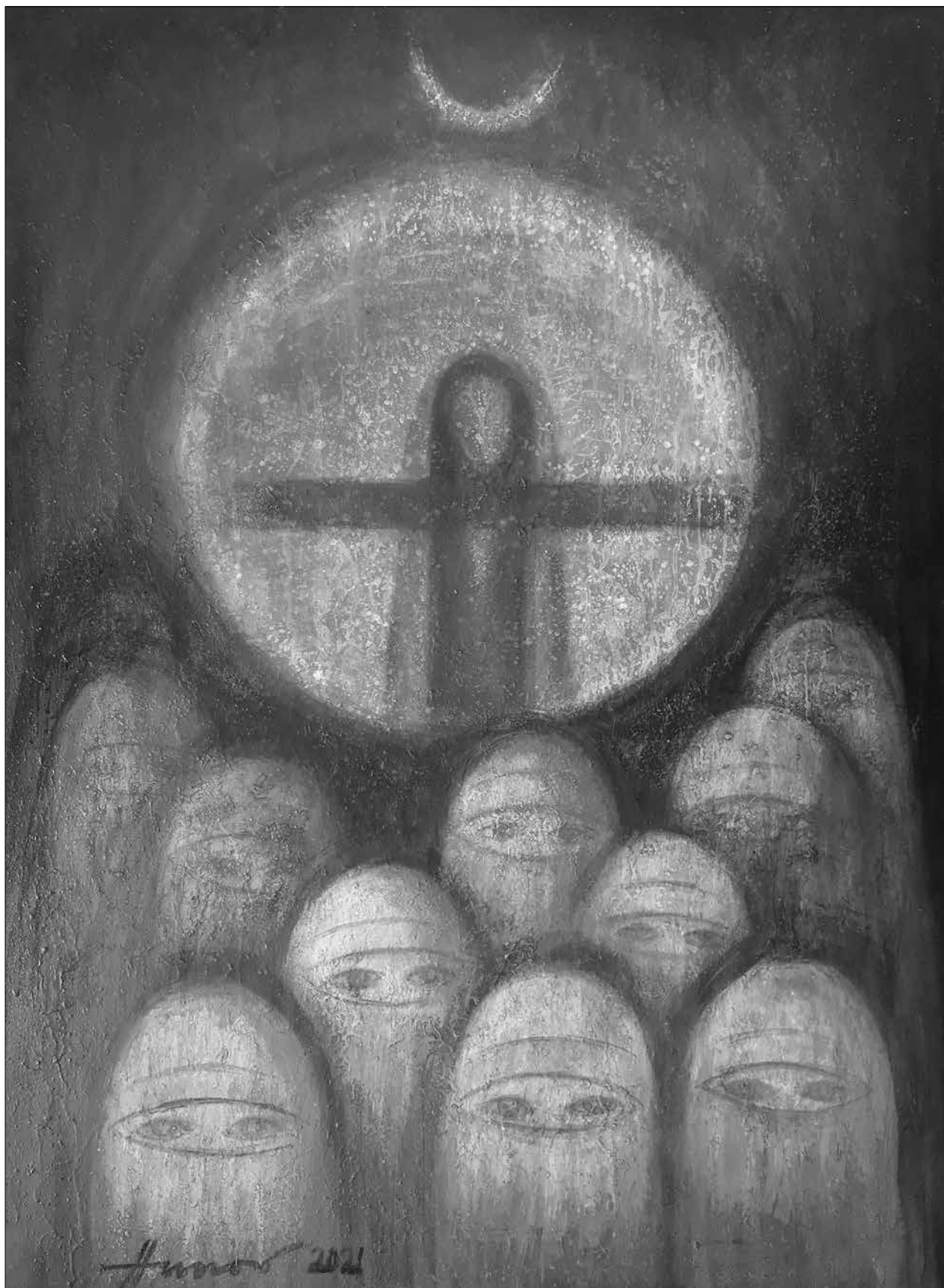
össze Fábri Zoltánról, aki miután a magyar filmművészet legjelentősebb alkotásait, immár örökbecsű irodalmi adaptációit készítette el (*Körhinta; Isten hozta, őrnagy úr!; Húsz óra; Az ötödik pecsét; Magyarok; Fábrián Bálint találkozása Istennel* stb.), mellőzve, agyonhallgatva élte végig életének utolsó tíz esztendőjét, leszólva másodvonalbeli, jelentős részben már azóta feledett, illetve a csúcsról levitézlett talmi figuráktól. A szomorú és nyomasztó 1994. augusztus 23-i napon Koltayt a nagy rendező felesége, Apor Noémi hívta föl a borzalmas halálhírről. Fábri nem élhette már meg az elkészült, általa nagyra becsült, dédelgett Koltay-kézirat megjelenését.

Ma már a talmiság bűvöletéből kiábrándult kétkedők is érzik, talán tudják is, hogy semmi sem mondhatott volna róluk keményebb értékítéletet Fábri Zoltánnál, s a szavait tolmácsoló Apor Noéminál, ki így szólt Koltay Gáborhoz: „*Könnyű, szép halála volt. Legalább ez... kegyelem... mint egy Filmszakadás... Gábor, azt szeretném kérni, hogy ne a filmszakma temesse el Zoltánt, a nevében is kérem. Ő is így akarta. Látja, azt sem érte meg, hogy a könyv megjelenjen róla. Pedig úgy örült neki! Ez volt az utolsó öröme...*”

Nem könnyű pontot tenni egy olyan, nagyon is hangsúlyosan mondjuk ki – eddigi életműről szóló, a műfaj szükségszerű terjedelmi korlátai miatt is csak főtónusokra hangolt esszé végére, melynek alanya és tárgya aktívan alkotó művész és tudós, magyarán az őt értékelő dolgozat többszörösen is „nyitott”, bármikor folytatható írás még. Fejezzük be gondolataimat a kötetzáró négysorossal, amely Bartók Béla szellemét idézi, abban a reményben, hogy a versnek nem az utolsó, hanem az első sora tükrözi a valóságot.

B. B. Cantata profana

Most kell énekelni újra!
A fáklák már mind meggyújtva!
Éjszaka van, észrevétlen
Temetésre viszik népem!

Az utolsó keresztény

Covidba zártan

Versválogatás, Szeged, 2021. 03. 22. – 05. 01.; 1–6.

1. Szun Vu Kung* öreg és éhes (in memoriam Szabó Lőrinc)

Ma arra ébresztett hajnali álmom,
 hogy megint én vagyok az alfa-hím,
 majmok fél ezredéves bösz királya,
Szun Vu Kung, akin sose' fog a kín.

#

Nyomta vállam a túlzott felelősség.
 Szaporaságom jól már nem esett.
 Köröttem mennyi szolgálalkú nőtény,
 de némely hím is meg-megkeresett.

#

Úgy látszott, nincsen nálam különb őslény;
 még **Pallaszon** is én uralkodom.
 Elkapott férfiúi gerjedelmem;
 s mint okos nő, ő nem vette zokon.

#

Márványból metszett mives tunikáját
 lehullni hagyta bokája köré.
 Még érintetlen öle az enyém lett,
 míg azt gondolta, én lettem övé.

#

Ó igen, nyár volt, tökrepesztő hőség.
 Nyárutóra, majd őszre, télre fordult.
 Előttem rács. Az állatkert ki sem nyit.
 Nincs étel. Gondozóm hiába koldul.

##

* Szun Vu-kung (Szabó Lőrinc versében: Szun Vu Kung) majomkirály a Nyugati utazás című kb. 500 éves kínai regény figurája.

2. Húsvéti fantázia pillangóval (hendekaszillabuszok*)

Fájdalmának a csúcsa elközelgett.
 Minden mozdulatára újra szúrt az
 érzékeny tenyerekbe vert kovácsszeg
 és két lába fejét mely összezúzta
 kíméletlen, a rőfnyi ácskapocs vas.
 Csüngő helyzete légcsovét lezárta.
 Mint gyermekkori képzelet világát,
 hernyó módra bebábozódva várta,
 hogy háromnapi sírmagány után majd
 csáprágó harapásra tokja tárul,
 s lepkés álmain át az égbe szállhat.
 Röptét volt, aki látta; kézbe fogta,
 kábította szeszes szagú halálba,
 s gombostűvel a gyűjteménybe bökte.

##

* Tizenegy szótagos sorok; Catullus kedvelt prozódíaja.

3. Új vallás a láthatáron (szapphói strófák)

Mennyi szépség vesz körül itt a parkban!
 Sárga bimbók és kibomlott virágok.
 Szöszke szélben hajladozó hibiszkusz.
 Kék-lila jácint.

#

Mennyi csúfság kelt riadalmat itten!
 Szinte nem győzünk menekülni tőle.
 Bukszus ágvillákban a pók lesekszik;
 gyilkos a mérge.

#

Lávaömlés gerjed a kráterekben,
 hogy magáévá tegye Föld anyácskát.
 Élvezettel felnyög a vén szipirtyó;
 szégyene rajta.

#

Olvadó jégsapka csorog le arcán,
 s vízőzönnel rejti a rút barázdát.
 ... **Vírus Isten** vágyik-e templomában
 emberi húsrá?

##

4. Ez nem vitás. Itt Villon* sem mondhatna mást.

A körorvosi rendelő előtt
vén betegeknek tömött sora áll.
Előbbre jut, ki tettet több erőt,
vagy elpanaszol még több nyavalyát.
Akár a mutatványos tűznyelők,
a gyomruk ég, garatjuk benzinbűzös.
Mindegy nekik, hogy húsvét, avagy pünkösd,
karácsony est, vagy új év hajnala.
Egymásra hágnak, mint kit össze bűn köt
rabsétán, vagy örök parancsszava.

#

Hadd menjen! – hagyják a többet merőt.
– Biztosan lázas felesége vár
otthon reá, hogy kerüljön elő,
s a szomszéd boltba őt zargassa át,
mert göthös nőnek úgy előkelő.
De azért helyed te se add fel! Küszködj!
Ha tüzet kértek, ne kínáljál tűzkőt!
Ha kérdeznék, hol van itt szálloda,
te nehogya válaszolj! Szaftosan trüszkölj!
Neked parancs a rendőrök szava. –

#

Ajánlás

Ködmönöd helyett fojtogat a matt köd.
Te, maszk nélkül sorálló, mégse köpködj!
A sarki lány hiába hívogat,
és mondhat néked bármit rabbi, püspök...
– Oltást! – ez itt az új Parancsolat.
##

* Balladáiban Francois Villon ezt a formát használta.

5. ...Héon tilutoá út az pedikűrös asszonyoktól...

(petrarcai szonett)

Kihalt az utca és az egész város.
Bekuckózik az ország mindenestül;
a járvány előtt térdre rogy és felsül.
Egyedül magam vagyok várományos

#

nagylányos randevúra, mely talányos.
Iparkodom úttesteken keresztül.

Hölgyecske vár, riadva minden nesztől,
mert köztünk tilalom és szabály számos

#

állja útját a beteljesülésnek.

Ajtaja nyílik, zárul. Setét rejtek.

Boldogság! A gyávák mindig lekésnek!

#

Légyottra hívni vajh kicsoda merhet
ily vészterhes időkben? Ollók, kések....
Körmöm az, nem kéjvágy, mi hozzá kerget.
##

6. Járvány miatt a fodrászok is bezártak (shakespeare-i szonett)

Petyhüdt pofán szürke szakállkeret.
Nyírni, borotválni fölösleges,
mert útra kelnem tilos; nem merek.
Évszakok múlnak. Hajam is deres.
Már nem bújócskás tóparti berek.
A bőr alatta ráncos és eres.
Kusza indák (mint kanyargó belek.)
Aki eltévedt, hiába keres
kijáratot, csapást. E sorscsapás
liánt növeszt a boltos koponyán,
sőt egyre sűrűbb őserdőt kíván.
Tövét nem tetve lakja, bodobács.*

Harkály kopácsol rajta, fakopáncs.
Lesz-e itt járvány vége? Jaj, anyám!
###

* Poloskára emlékeztető piros-fekete bogár. Nevezik tűzbogárnak is.

VÉGE

Naplójegyzetek XIV.

Tartsunk képernyőmentes napot!

Még a hatvanas években is falun a napi pihenés jellemző módja volt, hogy jó időben a ház lakói kiültek a kapu melletti kispadra. Nyáron, késő délután, ha végeztek a munkával, és még nem jött haza a legelőről a tehénke, tehát volt egy kis idő még a jószág esti ellátásáig, fejésig, vacsora készítéséig. Ha ilyenkor valaki – a vasútról, az iskolából vagy a mezőről jövet – elment a ház előtt, a köszöntés nem az egyébként illendő: „Jó napot, adjon Isten!” volt.

– Kiültek? – kérdezte az arra járó.

– Kiültünk – volt rá a válasz.

– Nem esik, nem fúj – nyugtázta megértően az elhaladó.

Régebben nem a képernyőkön át, nem is ablakon keresztül nézték az emberek a világot, hanem a maguk eleven környezetében tapasztalták meg a mindig adódó közös történeteket. A családoknak egymásról többgenerációnyi ismeretük volt, nem tegnap vagy tegnapelőtt óta éltek, dolgoztak, házasodtak, kereszteltek és temettek együtt. A közös sors, a közös emlékek megerősítették vagy éppen megpecsételték a kapcsolatokat, az egymás iránti megbecsülést vagy ellenszenvet. Született is ezekből számtalan vicc, anekdota, csúfolódás, nóta, jó bemondás, akár ballada is, amelynek a lényegét esetleg csak az egy településről valók értették. A közös folklórnak az is funkciója volt, hogy a közös történetek révén mindenki mástól megkülönböztesse az összetartozókat.

De ha nem gondolják, nem őrzik az együvé tartozás tudatát, könnyen kiéleződnek az ellentétek a kisebb közösségek tagjai közt is, és egymással harcoló családok, csoportok színtere lesz a falu vagy kisváros. Ahol nem a jó szándékról, segítőkészségről, nem az egymás bajában

való osztozásról, nem a közös munkáról, életről, halálról szólnak a történetek, hanem az ellenségeskedésről, egymás megkárosításáról, ott nehezzé válik az élet, talán még nehezebbé, mint a nagyvárosok névtelen közegében.

Az elmúlt év járvány okozta új szokásrendjéhez tartozik, hogy a közös terek, a cukrászdák, kocsmák, kávézók, éttermek, mozik, színházak, de még a múzeumok, könyvtárak is bezártak, még az utcán sem lehetett szabadon elidőzni az összetalálkozóknak. Ez a helyzet különös szakítópróbát jelent minden közösség számára. 2020 első felében még gyakran elhangzott, hogy segítsünk egymásnak, az idősebbeknek, hogy próbáljuk átvenni egymástól a már elviselhetetlen terheket. Később elhalkultak ezek a jóindulatra, figyelmességre ösztönző szavak, inkább csak a fertőzésveszély elkerülését, például a maszkviselés és az oltás fontosságát hangsúlyozták a nyilvánosan megszólalók.

Pedig tudnunk kellene, hogy a járványt, de más nehézségeket, megpróbáltatásokat is csak akkor éljük valóban túl egyénenként és közösségként is, ha nem szűkül be a horizontunk, ha nem csak magunkra figyelünk, nem csak az egyéni túlélésünkkel törődünk. Ha keressük és meg is találjuk a módját emberi kapcsolataink életben tartásának. Ne tegyen minket lustává, kényelmessé, önzővé, szeretetlenné a személyes találkozások hiánya. Álljunk fel a képernyők elől, és legalább hetente egyszer tartsunk tévé és világháló nélküli napot! Ilyenkor szánjunk a megszokottnál több időt szeretteinkre, kicsikre és nagyokra, ismerősökre, szomszédokra, a távolabb élő rokonainkra is. Ha igénylik, menjünk el helyettük bevásárolni vagy a postára, kísérjük el őket egy sétára vagy valami fontos ügyüket elintézni! Legalább telefonon hívjuk fel régen látott családtagjainkat és barátainkat!

Tegnap és mai hírnökök

Egész apró kislánként még én is láttam kisbíró, aki körbejárta a községet, ha valami fontos tudnivalót kellett az ott élőknek hírül adnia. A derekán dob billegett, kezében dobverők peregtek. A dobszó messzire elhallatszott a vidék csöndjében, amelyet akkoriban még csak nagyritkán zavart meg valamely teherautó zúgása, esetleg szerkényörgés, lónyerítés, kukorékolás vagy kutyaugatás. A dobpergésre kikukkantottak házukból az otthon tartózkodók, a kerítéskapukhoz gyűltek, és várták, hogy megállapodjék a kisbíró, és elmondja a tudnivalókat. A 20. század elég aggodalmassá tette az embereket az új hírekkel szemben. – Jót nem dobolnak! – ez volt az általános vélemény. Meggyűltek hát a ráncok a homlokokon ilyenkor. Pedig a kisbíró – abban az alföldi falucskában legalábbis, amelyben találkoztam vele – piros arcú, élénk tekintetű, vidám ember volt, térdig érő csizmát, fekete pricseszt és nyitott gallérú, fehér inget viselt. Elhaladtában mindenfelé köszönetet, a kisebbeknek egy-egy kacsintással, a nagyobbaknak homlokára csúszó fekete, zergetollas kalapja megbillentésével. Valamely utcasarkon aztán megállt, nagy záródobajjal befejezte a dobolást, elővett a tarisznyájából egy félbehajtott papírt, a dobon komótosan kisimította, és harsogva olvasni kezdte a nap legfontosabb tudnivalóját.

Amikor én hallottam, épp a beszolgáltatással kapcsolatos információkat közölte, amelyeket általános felmordulás kísért, nem egy, kiskapuban könyöklő gazda mérgesen a földhöz vágta a kalapját is. Gyerek voltam, nem értettem, miért harszanak. Pedig volt rá okuk, mert a beszolgáltatás a természetbeni adózásnak egy, az 1950-es években szokásos, méltatlan és aránytalan módja volt. Nem térnék ki rá hosszabban, elég annyi, hogy ezzel készítették elő a gazdálkodóknak a beléptetését a szovjet mintájú termelőszövetkezetekbe, kolhozokba. Annyi terményt kellett ugyanis ingyenesen beszolgáltatniuk, hogy ami megmaradt, az a családok megélhetésére nem volt elég. Így akarták kikényszeríteni a kispaszti gazdálkodás feladását, a földek bevitelét a szövetkezetekbe. A hirdetményt hallva szidták a falusiak a kisbíró, a foguk között:

– Jól berúgott, azért olyan vidám. Ilyen híreket józanul nem volna képe kidobolni.

A kisbírókat csakhamar felváltották a rádiókészülékek, a kisvárosokban, falvakban pedig a vezetékes rádiók. Ezek a villanypóznákra szerelt mikrofonok egész nap ontották magukból az akkor divatos orosz népdalokat, szovjet katonanótákat, slágereket, kommunista csasztuskákat és a párthatározatokat meg a legújabb szabotázsokról, politikai perekről szóló tudósításokat.

A városi lakásokba hamarabb beköltöztek a hírforrások: a rádiók, televíziók, majd később a számítógépek, de idővel megjelentek a falusi otthonokban is. És máig ott vannak. Ma már nem csak a szobákban: ott vannak a zsebekben is az újabbnál újabb ketyerék. Már nem kell kényszer ahhoz, hogy az emberek meghallgassák, sőt, csatornáról csatornára, hírportálról Facebookra ugrálva vadásszák az információkat. Kisiskolás, nagyiskolás, felnőtt, fiatal és öreg, szinte mindenki egész nap a tévén, a mobilján vagy a tabletjén csüng, és lesi, hogy hol mi az újság. Utcán, villamoson, autóban, iskolában, otthon és vendégségben szinte mindenkinek állandóan valamilyen képernyőre mered a tekintete, vagy fürgén futnak az ujjai a klaviatúrán, mert föltétlenül meg akar találni valamilyen érdekes hírt, esetleg közölni akar valami újdonságot az ismerőseivel. Hiába, információs társadalomban élünk – mondják –, ahol mindenkinek tájékozottnak kell lennie. Ha az, ami körülötte történik, a mai embert nem is érdekli, de arról mindenképpen tudni akar, ami a távoli nagyvilágban megy. Mindenről tudni akar, amiről a divatos hírközpontok tudósítanak: az ő szemüvegükön át látja, amit lát.

Így szervezik a hírek a mai világot.

Miért nem nézek krimet?

Ritkán nézek tévét.

Ezt a kijelentést hallva előfordul, hogy valaki cinkosan rám kacsint, és megkérdi:

- De azért néha egy-egy jó krimet megnézel?
- Azt a legkevésbé.
- És miért nem?

Miért nem szeretem a krimet, thrillert, a horrort és az ezekhez hasonló műfajokat?

Mert például a krimi esetében már a film első kockájától kezdve mindenki tudja, hogy a képen feltűnő szereplők közül valaki áldozat, másva-

laki pedig gyilkos. Csakhogy én nem szeretnék megismerkedni sem egy áldozattal, sem egy gyilkossal. Áldozattal azért nem, mert sajnálom szegényt, de nem tudok rajta segíteni, gyilkossal pedig nem csak én, senki sem szeret találkozni. A krimi pedig ez a két szereplő és a bűncselekményt leleplezni, a gyilkost elkapni igyekvő nyomozó mozgatója. Utóbbi a krimi nézőközönségét személyesíti meg, mintegy az ő felhatalmazásából nyomoz, neki kell megfejtenie a történetet, akár egy rejtvényt. Sokan ezért állítják, hogy egy jó krimi megfejtése komoly szellemi tevékenység, amelyhez logika kell, tehát akár az elménk pallérozására is használhatjuk. De én a valóságtól idegennek, hazugnak tartom ezt a szereposztást. Nem szeretem, ha gyilkosokra, áldozatokra és nyomozókra osztják az emberiséget, mert nem ezek az alapvető, a legfontosabb emberi szerepek. Ezekben a filmekben valaki mindig erőszakos módon oldja meg az életben óhatatlanul felmerülő problémákat: az anyagi javakat rablógyilkossággal vagy az örökös társ elpusztításával szerzi meg, a vetélytárs vagy a hűtlen partner megölésével áll bosszút a szerelemben, stb. Az életet kioltó erőszak életmintaként jelenik meg ezekben a filmekben, nem csupán egy „rejtvény” kiindulópontja. Pedig az erőszak soha semmilyen helyzetben nem megoldás, és nem is szabad, hogy az legyen, ezért nem szabad életmintaként bemutatni. Nyilván előfordul a mindennapi életben is, hogy valaki erőszakot alkalmaz, és előre megfontolt szándékkal vagy indulattól, alkoholtól, drogtól vezérelve gyilkol. De hála istennek, a valóságban hazánkban például az élet kioltására nagyon ritkán kerül sor: az Országos Rendőr-főkapitányság adatai szerint 2009 és 2019 között a kezdeti, évi 158-ról a felére, évi 76-ra csökkent a gyilkosságok száma. A járvány

sajnos megfordította ezt a kedvező folyamatot. A 2020-as év első felében 56 gyilkosság történt, ami az előző évihez képest igen jelentős növekedés.

A szakemberek a családok karantén által korlátozott élet- és mozgáslehetőségeiben és a kényszerű összezártságban látják ennek okait. Én biztosra veszem, hogy ezen túlmenően az otthonok nagy hányadában a járvány idején éjjel-nappal működő tévékből, számítógépekből ömlő erőszakos életminta, a rengeteg erőszakot bemutató film is szerepet játszott a gyilkosságok számának ilyen gyors növekedésében. Régi tapasztalat, hogy az emberekre a látott életmintáknak van a legnagyobb hatásuk. A virtuális példáknek épp úgy, mint a valóságos életből vetteknek. Egy folyamatosan sugárzó tévé a belőle ömlő erőszakos történetek révén bizony megsokszorozza a megismert rossz életminták számát.

Senki se higgye el, hogy ennek nincs jelentősége és nincs következménye. Ha a tévén, filmen, videón látottak nem hatnának a tudatunkra, miért reklámoznák termékeiket a nagy cégek a filmek segítségével? A marketingszakemberek rendszeresen mérik a reklámfilmek hatását a vásárlókra. Ugyanígy, mérhető – bár sajnos, nyilvánosan nem ismertetett – hatást gyakorolnak a tudatunkra az erőszakos életmintákat sugárzó filmek is. A gyermekek, a kamaszok tudatára is.

Hát ezért sem szeretem és ezért nem nézem a – még álságosan logikai játéknak nevezett – legszolidabb erőszakfilmeket, a krimiket sem. És ezért javaslok mindenkinek, hogy kímélje meg magát és családját az ilyen élményektől, zárja ki az otthonából az erőszakot. Még a legszórakoztatóbbat is.

Haraszi templomkazetták

Cédulák XXX.

– mint emlékezel, Jónást az Úr arra kérte, bízta meg, küldte: – Kelj fel, és menj Ninivébe, prédikálj a város ellen! Ám Jónás szeretett volna elszökni feladata elől, kibújni a hurokból. Miután rájött, ez lehetetlen – elment Ninivébe, s több napon keresztül prédikált a bűnben tobzódó városban. A város lakói azonban már fölismerték, egy oszlop tetejére állították, dőzsölő gazdagok közé, és biztatták: – Nosza, innen mondd, szórjad átkaid! Jónás iszonyú dühe közepette végét jövendölte Ninivének, miképpen az Úr meghagyta, majd levette magát az oszlopról, kiharzott a városból. A sivatagban várta hajnalról hajnalra, miképpen lobban lángra a bűn fészke, és ég végre vörös lánggal Ninive. Ám ez – bár múltak a napok – egyre csak elmaradt. Hogy egyre csak együtt ébredt a várossal, s nem annak üszkös gödreivel – nagyon rosszul esett Jónásnak, igen megharagudott. Így imádkozott az Úrhoz: – Ó, Uram! Gondoltam én ezt már akkor, amikor még hazámban voltam! Azért akartam először Tarsísba menekülni, mert tudtam, hogy te kegyelmes és irgalmas Isten vagy, türelmed hosszú, nagy a szereteted, és még a rosszat is megbánod. Most azért, Uram, vedd el az én életemet, mert jobb meghalnom, mint élnem! Az Úr azonban ezt kérdezte: – Igazad van-e, hogy haragszol?! Azután kiment Jónás a városból, letelepedett a várostól keletre, készített ott magának egy kunyhót, és odaült az árnyékába, hogy lássa, mi történik majd a várossal. Az Úristen pedig úgy intézte, hogy egy bokor nőjön Jónás fölé, árnyékot tartva a feje fölött, megvédve a rosszuléttől. Jónás nagyon örült a bokornak. Isten azonban úgy rendezte, hogy másnap hajnalhasadáskor egy féreg megszúrja a bokrot, és az elszáradjon. Amikor kisütött a nap, Isten úgy intézte, hogy tikkasztó keleti szél támadjon. Jónás napszúrást kapott, ájultozott, a halált kívánta magának, és azt mondta: – Jobb meghalnom, mint élnem! Akkor Isten ezt kérdezte Jónástól:

– Igazad van-e, amikor haragszol e miatt a bokor miatt? Ő így felelt: – Igazam van! Haragszom mindhalálig! Az Úr ezt mondta: – Te szánod ezt a bokrot, amelyért nem fáradtál, és amelyet nem te neveltél; amely egy éjjel felnőtt, másik éjjelre pedig elpusztult. Én meg ne szánjam meg Ninivét, a nagy várost, amelyben több mint tizenkétszer tízezer ember van, akik nem tudnak különbséget tenni jobb és bal kezük között? És ott a sok állat is! Így magyarázta kegyelmét az Úr, amitől Jónás elszontyolodott. A szörnyű város, mint zihálva roppant eleven állat, nyúlt el a homokban... s te most tudsz többet szólalni?

– Gustav Aschenbach velencei nyaralása, mint Thomas Mann elmeséli, a megváltó halálba torkollott. A kiváló, mi több világhírű író fáradtsága váratlanul megakadályozta, hogy folytassa a feszített tempójú munkát – pihenni kényszerült. Velence, lagúnák, tenger – pihenés. Az elme persze nem indul be vagy nem áll le parancsszóra. Éppen Ciceró szavain gondolkodott, a lélek szüntelen mozgásán, melynek olykor világos törekvései vannak, máskor meg céltalan... de nem ritkán álmainkat is elbirtokolja. Ilyenkor aztán fuccs a boldogító ellazulásnak. Sőt feszültségbe torkollik minden. Pedig egy fennkölt mű alkotója emelkedett örömhöz szokott. Alacsonyrendű örömek, közönséges vonzások az ily magas röptű lelkeket nem jellemzik. Ezért is fogadta értetlenül egy fűtös hajú, rejtélyes tekintetű tizenéves fürdőző fiú iránt föllobbant érdeklődését. Mit érdeklődést, a szemét nem bírta levenni róla! Erővel fordult el tőle, és méltóságát megőrizve – kényszerűen viselte a világhír kötelezettségét. De nem belül – lelkében tombolt a vágy, látni, érinteni, dédelgetni kívánta azt a fiút – érthetetlen! Volt asszony az életében, de már régtől fogva odaát, így magányos, sivár évtizedek mögötte. És most ez a nyomasztó vágy! Már-már odáig jutott, hogy leplezetlen érdeklődésének dadogva

hangot adott, mert nem bírt ellenállni! S folyvást szűkülő vágyakozása felemésztette erejét. Talán a végtelen ideje magára kényszerített önfegyelmzés vitte sírba, de ott a vízparton vágyakozástól bódultan érte a halál. Távozását kegyeletteljes tisztelttel fogadta a világ...

– Jézus Pilátus előtt – Bulgakov leírásában: „Nos, teszerinted tehát Marcus, a Patkányölő, a hidegvérű és lelketlen gyilkos, mindazok, akik mint látom – s a prokurátor Jesua véraláfutásos arcára mutatott – összeverték téged a beszédedért, Dismas és Gestas, a latrok, akik cimboráikkal négy katonát megöltek, végül Júdás, az alias áruló... szerinted ezek mind jó emberek? – Igen – felelte a rab. – És eljő az igazság országa? – Eljő, hégemón – felelte határozottan Jesua. – Sose jön el! – üvöltött fel Pilátus olyan félelmetes erővel, hogy Jesua hátrahőkölt. [...] még jobban fölemelte vezénylestől berekedt hangját, hogy odakint a kertben is meghallják: – Bűnös vagy! Bűnös! Bűnös! – Majd halkan megkérdezte: – Jesua Ha-Nocri, hiszel te valamiféle istenekben? – Egy az Isten, felelte Jesua. Őbenne hiszek.”

Pilátus félt. Jesua is megrettent (emberből volt), megérezte, megölnék. De nézeteiben nem ingott meg soha, hirdette a népnek. A Sátán sem volt képes semmilyen ígérettel elcsábítani. Kövessétek Őt, legyetek rendíthetetlenek! Uram, mifelénk a sokat próbáltak is azt mondják – csak akkor kell hősnek lenni, ha muszáj. Mifelénk a világ forgandó. Gyarló módon csak élni akarunk, nézeteinket gyakran megtartjuk magunknak. Az Igazság országa? Ahhoz az út rendre gyilkolásba torkolt. Nélküled nem jutunk semmire, esendők vagyunk, elfogultak. Mégis, haragod ne sújtson, mert elvész mindenünk. Légy hozzánk kegyes!

– a héber mítoszok egyike szerint: ...kezdetben Isten számos világot teremtett, de egymás után összerombolta őket, mivel egyik sem elégítette ki. Mindegyiket emberek lakták, ezernyi nemzedék, de ezeket Isten mind kiirtotta, emléküket sem hagyván meg. E teremtsi kísérletek után Isten egyedül maradt az Ő nagy nevével, s végül felismerte: csak olyan világ elégítheti ki, mely bűnbánati lehetőséget nyújt az embernek. Ezért Isten, mielőtt újrakezdte volna, hét dolgot teremtett: a törvényt, a gyehennát, az édenkertet, az

isteni trónust, az égi sátrat, a Messiás nevét és a bűnbánatot... ennyi az idézett szöveg, amely érdemes figyelmünkre. Hivatalos értékelésre természetesen a rabbik méltóak, de mégis... Isten e leírásban emberi tulajdonságokat mutat. Alkot és rombol, hogy írmagja sem maradjon előző építményének. Értékeli önnön munkáját, megítéli, amit tett, de csak Ő választja széjjel – mit tett jobb s mit bal kezével... Mielőtt sokadjára megteremti az embert, törvényt alkot, amely az Ő tanácsadója. Egyben a rend, a világ és az ember rendjének foglalata. S a legfőbb, az ember bűne bocsánatot nyerhet, nem kell folyvást bűnösként élnie, fohászkodhat Teremtőjéhez – bocsánatot nyerhet. Az ember tévelyeg és vétkezik. Ám ha fölismeri, mit tett – könyörgése meghallgatásra talál. Újrakezdheti, nem kell föltétlenül elbuknia. Ki van számára találva a világ... Bűnét követheti büntetése itt vagy odaát, miként bocsánata. Isten nem hagyja magára az embert – a teremtmény sem Őt. Ha mégis elfordulnak...

– „Ez avégett történik, mondják ők, hogy / Jézus legyen az összekevert dolgok / megkülönböztetésének elsőszülött áldozata.” Bazilidész tana, jelöli forrását C. G. Jung. A dolgok összekeverése rendkívül messzire vezető jelölés. A Teremtés rendjének megbomlására utal. A földi világ egykori állapotához képest, amely mára fölmérhetetlen mértékben elromlott, lásd környezetszennyezéstől az emberi világ erkölcsi rendjének fölbomlásáig. Az ember egyedül, isteni segítség nélkül képtelen az igazra és jóra, szeretetre alapozott világot fölépíteni és megtartani. Mindennapjaink megszokott jellemzője az önérdék mint vezérlő elv, mely alapján rendeződnek céljaink, választjuk az eszközöket. Hisszük, ha én nem segítek magamon, más nem teszi. Tömegtársadalmakban élünk, mind ez ideig nem jött létre harmonikus béke, a javak rendezett elosztása, az általános, békés együttlét. A vagyoni szakadékok, a szabályos életkörülmények békés megteremtése a leszakadtak számára szinte lehetetlen – kínálja magát az erőszak, a csalás, az „ahogy lehet”-érvényesülés. Az eddigiekben minden egyetemes boldogságot ígérő politikai rend kőkemény diktatúrába torkollott. Fasizmus, kommunizmus vagy Észak-Korea, és még mi minden a világban... Jézus az engesztelhetet-

len rendet hirdette, ahol csak az vethet követ a bűnösre, aki nem vétkezett. De akkor büntetlen marad! Az ember közösségi és békétlen teremtmény. Jövönk?

– nálam is idősebb barátommal beszélgetünk (ő kezdte) a rendszerváltás előtti vagy az azt követő egy-két évtized újságíróiról. A Professzor alig tud neveket, tőlem várja a segítséget, valahogy úgy, mint sok évig főnöke, néhai Petri professzor, aki akkor folyvást tőle várta ezt, mondván: tudod, kiről beszélek? Az a német kolléga, volt itt nálunk is vendégségben vagy 5 éve, esetleg 8, nagyon szerette a halat meg persze a pálinkát! Emlékszel, olyan fura fickó, valami Hans... Szóval így keresünk egy újságírónőt, aki könyveket is írt orvosokról, ő látta ezeket a könyveket, de nem olvasta... Később visszahívtam a megfejtéssel. Ismertem, akiket most névtelenül emlegetünk, félig-meddig köztük éltem, röstelkedve nem emlékszem nevükre. Jászai Mari pontos és szomorú mondása jut eszembe, miszerint a színész, ha lelép a világot jelentő deszkákról – olyan lesz, mint a tavalyi felhő... Nem kell mondanom, tavalyi óra emlékeztem, és Fedák Sárira, de utána néztem. És az újságírók is, mint a színészek... a percet szolgáljuk, a jelent. Később? Kivel miről beszéltél tavaly, előtte? Vannak kivételes személyek, arcra, névre, témára emlékezők. De ezt ne kérd számon az olvasótól! Próbára teszem magam: ha megnézem a lap utolsó oldalát, emlékszem rá néhány perc múlva? Lesújtóan kevésre. Tegnap tán: a lódarazsak betörték az USA-ba, de már a maira rá kellett kérdeznem. Így hallom a fölhívást – jógázzon együtt a kecskéjével!

– ó, ha akkor tudtam volna, milyen rendkívül fontos lesz nekem az a régi ház! De eszembe sem ötlött. Ugyan mit jelent egy ház, ha egyszer elköltözől onnan? Nem fogják lebontani, az ott maradó szüleid, testvéreik életében bizonyosan nem, ahhoz túl nagy, különben is a környék egyik legszebb építménye, messziről látszik, és nem csak azért, mert naponta bejárhattad. Más lakásokba nem mehettél, nem is akartál, de a régi, kopott falépcsőn, a tágas, csöndes padláson, ahol a galambjaidat is tartottad, az udvari kis épületben, a teraszon, ezt kellett volna először említeni, sőt a nagy tetőről is kinézhetél! Elláttál a ligetig! És

azok a tavaszi reggelek, amikor csak úgy mezítlábasan beleléptél egy apádtól levetett szandálba, s irány a töltés! Érezted, kezdődik a nap! A belátható világ persze gyönyörű volt. Vagy a kora esti kerékpározások a vastoronyig, olykor legurulni a Bertalan karcsú kőoszlopánál az ártéri erdőbe, a hallgatag, vénséges fűzfák közé... A Tisza túlfelén „brummog a bögő”, te még szeszt sem ittál az érettségi bankettig. De legurulhattál egészen a partig, a Tisza ott nyaldosta a selymes homokot, ismerted jól. A töltés mellett futó járdát is tapostad eleget, töredezett köveit sok helyen moha fedte – eszedbe nem jutott, vigyázz, csúszik! Belenőtél e tájba, egyek voltatok. Újszaged. A töltést néhol sorompó zárta le az autók előtt – fehérre meszelt oszlopán ülve beszélgettetek. Enni legjobban a szürke kőterazon szerettél. És este, sötétedés után néztétek a ház sarkán álló lámpaoszlop ket-tős ágát, olyan békésen süttött... Istenem, mire emlékeznél még, ha alaposan megfigyeled a házat, ahol majd másfél évtizedig éltél...?

– Albert Camus úgy vélte, a háborúk és járványok mindig váratlanul törnek ki, készületlenül találva az embereket. Nem akarjuk elhinni, hogy mindennapi életünk, amelyre pedig annyit panaszkodunk – felborulhat! A mostani járvány kitörésekor is többen úgy vélték, fölfújtt ügy, a médiának kell a szenzáció! De ugyan honnan is sejthetnénk, ki készítené fel bennünket – ami ránk vár, tudható? Ki látja előre? És ha téved – bukta egy életre a jósnak. Régi képeket nézegetek a hajdani Szegedről az egyik portálon. Boldogságos anyuka tolja a babakocsit, szépséges a világ, éppen három évvel a második világháború kirobbanása előtt... Anyuka rátalált új arcára, ismét vonzó, szép asszony, előtte gyermeke, általa az ígéret, neki majd sikerül! A virágzó édesanya számíthatott volna világméretű öldöklésre? Lehetett volna készülni arra, ami történt? Anyák, ne szüljetez gyereket? Amikor anygali tudatlansággal érkezünk erre a világra – lelkünk mélyén minden jót remélünk. Sok év után tanuljuk meg, bármi történhet! Ifjú-, majd felnőttkorunk ereje, életenergiája átsegíthet mindenben... vagy nem. A frontot, hadifogságot is túléltek sokan, ezrek, tízezrek a százazrekből és megnyomorítva tesztileg, lelkileg egy életre... Nekik szólni, mi vár rájuk? Nem lehet, a haza védelme előbbre való ná-

lam. Pár év különbséggel éppen engem is tolhatt volna Édesanyám abban az ismerős formájú kocsiban... Az életben jobbra nincs visszaút. Talán ha olykor esélyt kapsz valamit helyretenni, tisztességgel lezárni. Különben élsz tudatlanul, jobb, ha nem is tudod, milyen szakadékok között. Mégis remélsz? Amíg teheted... és dolgozz, amíg engedik!

– Trianon 100. Mint az afrikai marhapásztorokkal, úgy bántak velünk. Na persze európai jogok meg értékek, netán emberi jogok, ki ne felejtsem! Az anyanyelv használatának joga mindenkit megillet! Egy okos ember, mint mondta, filozófus kifejti: állami létünk köszönhetjük nekik, mert a románok és szerbek már megszállták az országot, ha nincs Trianon – nincs ma Magyarország! Igaz, ezer éve itt voltunk már, de hívott valaki? A művelt Nyugat akadályozta meg a szláv folyosót is, mondjuk, Komárom, Keszthely, Pécs

között! A francia katonák állomásozása Szegeden, különben a szerbeké lett volna, mint ahogy Újszegedről is csak Trianon miatt mentek ki! Na, ugye. És az is bűnünk, hogy a törökök kiűzése után, egészen 1919-ig, mi folyvást és folyvást magyarok akartunk lenni! Ahelyett, hogy európaiak! Igaz, közben osztrák gyarmat voltunk, de akkor is! És „fáziskülönbség” alakult ki a magyarok és a velünk élő nemzetiségek között! Mert mi már 1848-ban besokalltunk Béctől, ők meg csak jó fél századdal később! És egyáltalán, mi Kossuth apánkat éltettük, pedig szegény Széchenyit kellett volna! Ő volt Európa. Csak a baj volt, s mi tagadás, van velünk most is, mondja a sok elnyomott okos – gyerekeink, kivált unokáink már csak a kütyüket nyomkodják. És ebben közősek kortársaikkal a világon – mindenütt ez számít. A múlt elveszett, nincs. Talán övük lesz a jövő, a gyökérteleneké, talán megosztott lesz ez is, ki tudja?

Futótűz

Lovasíjász-hadművészetünk egyetemes jelentősége 896-tól az 1396-os nikápolyi csatáig

Nemzetünk a Kárpát-medencében 1125 esztendővel ezelőtt új világot teremtett Európa történelmében! Lovasíjász-őseink hadművészeti és államszervezői értéktára nagy jelentőségű volt 896-ban, Árpád fejedelmünk korában, és ezen alapult Szent István király országa is. E körben a 907. évi pozsonyi diadal egyetemes voltát külön is indokolt hangsúlyozni, hiszen a lóháton született győzelmeink eredményeként teremtettük és védjük meg magyar nemzetünk államát a Kárpát-medencében. Az évezredekén átívelő szkíta-hun-magyar azonosságunkban gyökerező lovasíjász-hadművészetünk egyetemes jelentőségét indokolt felmutatni a 625. évfordulóra való emlékezés révén az 1396. évi nikápolyi csata magyar hősei méltó emlékezete jegyében, mivel a páncélos lovagok által képviselt nyugati hadviselés itt kudarcot vallott. Az ősi magyar csikós- és gulyásvilág életmódján alapult lovasíjász-nemzetünk csatateri győzelemvilága, hiszen minden csikósban és gulyásban ott rejtett a vitézség összes lehetősége.

I. Lovasíjász-őseink országteremtése 1125 esztendővel ezelőtt

1. Árpád fejedelmünk lovasíjász-világa

Árpád fejedelmünk lovasíjász-világának történelmi megítélése terén a Magyarságkutató Intézetben folyó tudományos műhelyek hatalmas változásokat fognak hozni. Különösen igaz ez az archeogenetikai kutatásokra: ez az a tudományterület, amely a legnagyobb eredményeket fogja elérni abban, hogy visszaálljon a lovasíjász-ősiségünket ismét magas szinten felmutató nemzeti önismeretünk. A köznevelés legalapvetőbb ele-

me, hogy minden magyar tanuló már a történelemtankönyvekből megismerje az ezzel kapcsolatos alapvetéseket. A magyar lovasíjász-haderő történelmi emlékeinek a bemutatása minden nemzedék számára egyszerre feladat és örömforrás is, hiszen olyan értéktár örökösei vagyunk, amely az emberiség közös emlékezetműveltségi kincstárába tartozik. 25 évvel ezelőtt jelent meg az *Őseink nyomában* (Bp., 1996) című könyv Fodor István, valamint az édesapám, Diószegi György (1936–2005) és Legeza László munkájának eredményeként. A szerzőtársak műve kapcsán 1996-ban a következő híradás jelent meg: könyvünkben a „neves régész-történész professzor és két főiskolai tanár arra vállalkoztak”, hogy bemutatják a magyarság „lovassapatainak nyomát követve” az „eleink időben és térben egyaránt hosszú útját az Uráltól a füves pusztaságon át a Kárpát-medencéig”. A „földből előkerült régészeti leleteknek” köszönhetően az „egykorú írott forrásokból, tudósításokból” feltárt történelmi örökség bemutatásával „különleges történelmi útikönyv született”. E könyvújdoncság révén „megelevenedik előttünk az a több ezer éves folyamat, amelynek során a magyarság” megteremtette a „[lovasíjász-] harcosok haditechnikáját, amely oly félelmetes volt a nyugati ellenség előtt”. (1) Édesapám számára Fodor István kimagasló tudományos eredményei és életútja jelentette a kiindulópontot a történelmi látásmód alapvetéseinek a meghatározásakor. Édesapámtól 19 éves koromban kaptam meg László Gyula *Őstörténetünk* (Bp., 1981) címet viselő könyvét, és mind a mai napig e mű játszott a legmeghatározóbb szerepet a művelődéskutatói látásmódom kialakulásában. Ezen alapokból kiindulva kutatom mind a mai napig a szkíta-hun-magyar azonosságot igazoló lovasíjász-őstörténetünk

emlékeit, vizsgálódásaim során a középkori magyar krónikáink mellett a görög írások a legalapvetőbb források. A lovasíjász-ösiségünket jelentő szkíta-hun-magyar azonosság 2 évszázaddal ezelőtt a legáltalánosabb nemzeti történelmi alapvetésünket jelentette: az akkori tudósaink és tankönyveink ezt képviselték a legmagasabb akadémiai műveltségi szinten. Ezen alapokhoz kell visszatérni a nemzeti nevelést jelentő történelmi tankönyveinknek; és erről indokolt ismeretterjesztő műsorokat, filmeket készíteni. Ezen tudományos és művészeti újrateremtés jegyében fontos hivatkoznom a „kettős honfoglalás” értékvilágát nagyszerűen feltáró és bemutató László Gyula egyetemes jelentőségű művelődéstörténeti világképének és műveltségéből fakadó történelemszemléletének a jelentőségére is! László Gyula (1910–1998) Széchenyi-díjas magyar régész-történész, képzőművész, egyetemi tanár emberi és tudósi minőségére mutatnak rá a következő mondatai is: *„Nagyon meggondolkoztató ellenben, amit Fodor István fiatal barátom hoz fel a »kettős honfoglalás« ellen. Érveit még bővebben kifejti másutt, tehát a bővebb ellenvetéseket idézem és vizsgálom meg az ellenvélemény teljes tiszteletben tartásával.”* (2) Bízom abban, hogy a szkíta-hun-magyar azonosság terén más álláspontot képviselők is ennek a László Gyula által képviselt eszménynek a talaján állnak. A görög kapcsolatok jegyében utalok arra, hogy László Gyula 1938-ban megkapta a magyarországi görög Hariseion-ösztöndíjat, ezáltal mintegy fél évig volt lehetősége Görögországban tanulmányokat folytatni. Az egyik történeti írásában rögzítette, hogy ő maga is járt *„a bizánci kultúra egyik szent helyén, a »Szent hegyen«, az Áthosz-hegyen”*. *„Feledhetetlen két hetet tölthettem az Áthosz-hegy szerzeteseinek és kolostorainak világában, a XX. századig megőrzött középkori Bizáncban (1938-ban Bartha Dénessel együtt, Hariseion-ösztöndíjjal). [...] Az Áthosz-hegyi szerzetesek jó szívére és szeretetére vall, hogy bár tudták, hogy nem vagyok ortodox, igazi kedvességgel, készséggel fogadtak, s életem végéig boldog leszek, hogy közöttük lehettem.”* (3) Lovasíjász-őseink régészeti leletei és a görög források jelentették a legfontosabb alapokat László Gyula számára a kutatásainak elemzése során.

2. A 907. évi pozsonyi diadal

Közismert és nagyszerű történelmi örökségünk, hogy a 907. évi pozsonyi csatában *„IV. (Gyermek) Lajos keleti frank királynak Pannónia visszafoglalására indult serege”* a *„magyaroktól megsemmisítő vereséget szenved”*: a *„csatában a had vezére, Luitpold herceg, továbbá Theotmár salzburgi érsek, főkancellár is elesik”*. E csatateri *„győzelem után a magyar sereg az Ensig nyomul”*, amely *„ezt követően 955-ig határfolyó”*. Ennek művelődéstörténeti következményeként indokolt utalnom arra is, hogy 908-ban Regino apát a *Világkrónika* című művében *„a magyarokat a szkítákkal azonosítja”*. (1) Világtörténelmi eseményt jelentő magyar lovasíjász-diadal volt tehát a pozsonyi csata! Kelettől Nyugatig mindenki számára nyilvánvalóvá vált a korabeli magyar lovas had és nyílzáporának ereje; és ezzel összefüggésben fontos a *„szkíta”* szónak a Regino általi korabeli rögzítése, hiszen e görög szó akkor már mintegy másfél ezer éve, azaz Hérodotosz óta a lovas íjászt jelentette! Regino apát *Világkrónikája* mellett a korszak legkiemelkedőbb császárának, Bölc Leónak (886–912) *Taktika* című művére is indokolt hivatkoznom, hiszen ebben igen jelentős részeket szentelt *„a magyarok hadművészetének”* bemutatására. (2) Négyesi Lajos következő sorai kiváló elemzést adnak a magyar lovasíjász-haderő csatateri értékéről: *„Bár a nyugati seregekben is voltak könnyű fegyverzetűek, de ezek rendszerint alulmaradtak a magyar portyázókkal szemben. Így a csata időszakában szinte az egész csatamezőt a magyarok tartották ellenőrzésük alatt. A zárt rendben álló nyugatiak mindenfelé száguldozó lovasíjász csoportokat láttak, és állandó nyílzáport kellett elszenvedniük. Ez a sebesüléseken túl a reménytelenség, körülzárttság érzését is gerjesztette, ami a roham megkezdésére sarkallta őket.”* (3) Remek leírás a fenti: a sebes vágtából zúdított nyílzápor mindig is megsemmisítő erővel hatott az ellenségre! Regino apát a *Világkrónikában* kiváló és érzékletes szavakkal emlékezett meg a *„szaru íjakkal”* harcoló magyar lovasokról, akik a csata során csak *„szinlelik a menekülést”*, majd *„kiszáratva menekülésből támadásba mennek át”*. A nyugati katonák ekkor szembesültek azal az érzéssel, amelyet Regino úgy fogalmazott

meg, hogy „amikor már markunkban érezzük a győzelmet, akkor kerülünk a legnagyobb veszélybe”. (4) E körben érdemes szólni a kiváló magyar lovastudás birtoklásán alapuló hátrafelé nyilazás hadászati eredményességének mindenki által érzékelhető jelenségéről is. Köztudott, hogy a nyugati katona íja sokkal erőtlenebb volt, mint az általa üldözött, valójában menekülést színlelő magyar lovas visszacsapó íja. A hatalmas ménesek léte volt a magyar törzsszövetség lovas hadának legfőbb alapja, amelyet az tett katonai minőséggé, hogy remekül szervezett együttműködés létezett a magyar törzsek vezérei között. Jó példa ez utóbbira, hogy Bíborbanszületett Konstantin görög császár 950 körül *A birodalom kormányzása* című művében a magyar haderő kapcsán a következőket emelte ki: a magyar törzseknek „megegyezésük van arra, hogy a folyóknál, bármely részen üt ki a háború, teljes odaadással és buzgalommal együtt harcolnak”. (5) Lovasíjász-nemzetünk művelődéstörténeti jelentőségű fogalmi körében fontos visszatérnem arra, hogy a fentebb már hivatkozott, latin és görög műveltséggel is rendelkező Regino apát a *Világkrónikában* a magyarokat szkítaként említette, minősítette. Jól is tette, hogy így hívta lovasíjász-őseinket, hiszen magyar őstörténetünk kiemelt jelentőségű önmegnevezést jelentő görög műveltségi alapszava a szkíta szó. Lovasíjász-nemzet voltunk okán fontos kiemelni, hogy nem létezett olyan nép, mely a saját nyelvén önmagát szkítának nevezte volna. Amikor a magyarság középkori művelt tudósai a valóságos történelmi gyökerű emlékezetműveltség jegyében önön népüket szkítának hívták, és a magyarság származási területét Szkítiának nevezték, akkor e görög műveltségi szót azért használták, hogy más európai népek művelt tudósai számára is nyilvánvaló legyen a magyar származástudat ősi valósága. Ennek az áll a hátterében, hogy egészen a XIX. századig az európai műveltség legjelentősebb képviselői a görög és a latin nyelvtudás fogalmi és szóhasználati keretei között értelmezték és elemezték a múltat. A görög szkíta szó egy műveltségi fogalom, melyet legelsőként (Hérodotosz óta, azaz immár két és fél ezer éve) a görögök használtak egy meghatározott életmódot képviselő népesség megjelölésére. Ez a „szkíta” életmód a lovasíjász-műveltségi körre

vonatkozik a görögök szóhasználatában: a szkíta szó valójában íjlesztő értelmű. Ez azt is jelenti, hogy aki nem göröggént a szkíta fogalmat használta, az valójában művelt ember volt. A magyar műveltségi körben a szkíta fogalom azért honosodott meg, mert középkori magyar tudósköreink a diplomáciai és műveltségi kapcsolatrendszeikben szintén e görög szót használták magyar őseink lovasíjász-életmódjára utalva. Európa történelmében egy olyan nemzet van, melynek történelmében a legmagasabb szintű íjásztudás és különösen a lovasíjász-műveltség évezredek óta jelen volt: a középkori nyugati népeknek „*A magyarok nyilaitól ments meg Uram minket!*” szólása ennek máig ható emléke! A pozsonyi diadal kapcsán arra is fontos utalnom, hogy még 6 évszázaddal később, azaz Mátyás királyunk reneszánsz világában is közismert volt magyar lovas íjászaink pozsonyi diadalának hadtörténeti jelentősége az európai tudósok körében. Évszázadokon átívelő jelentősége okán igen fontos Veszprémy László következő értékelése a pozsonyi csatáról: „Közép-Európának e vidéke éppen a magyar előrenyomulásnak köszönheti, hogy belépett az írott források világába: nem véletlen, hogy Bécs és Pozsony első említése is a magyar hadjáratokhoz kapcsolódik. [...] Teljesen indokolt, ha a pozsonyi csatának mind a magyar, mind az egész közép-európai térség sorsának alakulásában meghatározó történeti jelentőséget tulajdonítunk. Egyértelmű, hogy a magyar honfoglalás sikeressége függött az ütközet kimenetelétől, sőt vannak, akik egyenesen a magyar honfoglalás lezárulását kötik az eseményhez.” (6) Lóháton született győzelmeink eredményeként teremtettük meg magyar államunkat a Kárpát-medencében! Az ezt követő 6 évszázadon át a lovasíjász-hadművészetünk révén tudtuk megvédeni hazánkat a külső ellenséges támadásoktól.

II. A székely lovasíjász-haderő diadala a Kárpátokon túli magyar gyepűvidéken 1345-ben

A XIV. században a Lackfiak a legkiemelkedőbb magyar hadvezérek közé tartoztak. E család tagjai számos jelentős tisztséget betöltöttek (pl. nádor, erdélyi vajda, székely ispán, országbí-

ró). Hét évtizeden keresztül, 1326–1395 között a királyi udvarban a Lackfi család tagjai töltötték be a főlovászmesteri tisztséget. Magyar lovasíjász-haderőnk alapját képezte a királyi ménes kiválósága, annak minőségéért volt felelős a mindenkori főlovászmester, aki a zászlósurak kiemelt jelentőségű hatalmi körébe tartozott. A Lackfi család tagjai kimagasló csatatéri diadalok hadvezérei voltak, melynek alapját a magyar lovasíjász-hadművészeti értéktár jelentette. E tárgykör kapcsán fontos arra a csatára emlékezni, melyben Lackfi András (?–1359) a székely lovasíjász-haderővel hatalmas diadalt aratott a Kárpátokon túli magyar gyepűvidéken 1345-ben! E magyar győzelem előzményeként Küküllői János a *Nagy Lajos krónikája* című művének 6. fejezetében a következőket rögzítette: „a tatároknak Magyarországon ellen dühöngő népei az erdélyi rész határait és a székelyeket gyakorta megtámadták, a király Lackfi András erdélyi vajdát, a serény és harcias férfiút a székelyekkel, a nemesekkel és erős hadinéppel e tatárok ellen küldte.” (1) „1345-ben, Lackfi András székely ispán vezetésével jelentős székely had lépte át a Kárpátokat, s a saját földjükon megtámadva, legyőzte a tatárokat.” (2) Az „1345-ös események idején Lackfi András székely, brassói, besztercei és medgyesi ispán volt”. (3) A magyar hadtörténet kiemelkedő öröksége, hogy a „székelyekből álló sereg” 1345-ben „Lackfi András székely ispán vezetésével Moldvában fényes győzelmet arat a tatárok felett”. (4) E csatatéri diadal eredménye lett az is, hogy a „következő években a székelyek sikerrel megismételték a támadást”. (5) E győzelmek révén a „magyar befolyási övezet keleten a Dnyeszter folyóig kitolódott”. E győzelmek az Arany Horda, azaz a „tatárok kiszorulását vonta maga után az Al-Duna és Dnyeszter közötti területről”, és ekként „a Magyar Királyság közvetlen tatár veszélyeztetettsége megszűnt”. (6) Magyarország honvédelme terén ennek az 1345-ös diadalnak a távlati eredményei különleges értékkel bírtak, hiszen másfél évtizeddel később a török hatalom végleg megvetette a lábát a Balkánon akkor, amikor elfoglalta Drinápolyt. E győzelem jelentőségét érdemes a XIII–XV. századi összefüggések mentén is elemezni, hiszen II. András királyunk korától a Hunyadiak századáig a Kárpátokon túli gyepűvidékeink lovasíjász-magyar-

sága jelentette a honvédelem főerejét! E körben fontos utalni arra, hogy 1345-ben a magyar király, „I. (Nagy) Lajos újra megszervezi Dél-Moldvában a tatárjáráskor elpusztult milkói római katolikus püspökséget”. (7) A „milkói püspökség befolyása kiterjedt” a moldvai és a „havaselvi magyarságra is, mely vitalitás szempontjából semmivel sem maradt a moldvai magyarság mögött”. „Moldva és Havaselve között népi összetétel szempontjából nem állott fenn lényeges különbség”. A „Kárpátok külső lejtőin” élő magyarság „a gyepűk előretolt őrségét alkotta”. (8) A XIV. századi magyar–görög kapcsolatok köréből fontos adalék a következő: Az 1359-ben megalapított „havaselvi, másként ungro-vlahiai érsekséget, 1374-ben pedig a moldvai érsekséget” illetően elemzendő történelmi emlék, hogy a „havaselvi metropolita felhatalmazást kapott arra, hogy a Kárpátokon innen, tehát Erdélyben és a Temesközön joghatóságot gyakoroljon”, tehát „szentelhetett és küldhetett ide görögkeleti papokat”. „1391-ben a Drágfiak ősei a máramarosmegyei Körtvélyesen görögkeleti monostort alapítottak s annak apátját a konstantinápolyi pátriárka nagy joghatósággal ruházta fel. A Drágfiak birtokain, Szilágy-, Szatmár-, Ugocsa-, Bereg-, Máramaros- és Szolnok-Doboka megyék területén lakó görög-keletieket mind joghatósága alá rendelte. Hatalmat adott nekik templomok szentelésére, a vallási perekben való bíraskodásra és felszólította a szomszédos püspököket és metropolitákat, hogy a szoros értelemben vett püspöki teendőikben a körtvélyesi apátnak (igumen-nek) legyenek segítségére.” (9) A „Havaselvén letelepedett magyarság száma igen jelentős volt”, hiszen az „egyházi téren elért eredmények tekintélyes létszámú magyar jelenlétét is bizonyítják”. A „Havaselvét megalapító legendás” Fekete Vajda kapcsán fontos az „a hagyomány, mely úgy tudja, hogy a vajda felesége szép templomot építtetett az országban élő katolikusok számára”. Ezen alapvetésre tekintettel a „pásztorvajda” térség és az „ungrovlahiai” megnevezések fontos és elemzendő tárgykört jelentenek. (10) Ezen tudományos megállapítások kapcsán indokolt a fentebb említett Fekete Vajda történelmi jelentőségére is utalni. Havasalföld első vajdája egy „fekete vajda volt, aki magyar nemzetből származott”. (11) Évszázadokon átívelő tudást jelentett ez, hiszen „Giacomo Pi-

etro di Luccari (1551-1615) raguzai történetíró 1605-ben a fekete vajdát „magyar nemzetiségű” személyiségként rögzítette; aki „1310-ben vette birtokba Havasalföldnek” egy részét, és e „fekete vajda” temetésére Argesben került sor. A görög származású Paisziosz Ligaridisz (1610–1678) gázai görögkeleti metropolita szerint a fekete vajda a „magyar király gyermeke” volt, és „Pan-nóniából kivándorolva” ő alapította meg az „országot és a fővárost” Hosszúmezőnél; e magyar hős neve „Vlach” volt, és a magyar király gyermekeként született. (12) A görög vlahosz szóból latinizálódott megnevezés magyar pásztorjogi jelentőségére az alábbiakban majd még kitérek!

III. Görög császár Budán, Nagy Lajos király udvarában (1366)

Nagy Lajos király negyven esztendőn át (1342–1382) tartó uralmának kimagasló minőségét már az is jól mutatja, hogy azonnal fellépett a súlyos jogsértések ellen: augusztus 11-én meghozott első rendeletével kötelezte az ország összes vármegyéjét, hogy tartsanak gyűléseket, és minden hatalmával visszaélő, rabló és tolvaj ellen haladéktalanul lépjenek föl. 1342-ben teljes hatalmat szerzett a Macsói bánság területe felett. A Kárpátokon túli régi magyar gyepűterségek határvédelmi erejét folyamatosan meg kellett erősíteni. E tárgykörben fontos rögzíteni, hogy igen „komoly hadjárat volt a tatárok ellen 1345-ben”, amit „Lackfi András székely ispán vezetett székely harcossai élén”. (1) A csatateri győzelmeket diplomáciai értékkel is kell tenni, melyre kiváló példa, hogy 1366-ban a görög császár Budán járt Nagy Lajos király udvarában. Az 1366. évi magyar–görög diplomáciai kapcsolatrendszer jegyében az alábbi adalékot érdemes kiemelni. Baán István ezt rögzítette: többek szerint a fenti magyar–görög diplomáciai történések kapcsán az volt a legfontosabb eredmény, hogy „a bizánci uralkodó helyeselte a magyar király szándékát, hogy a »sem görög, sem római« keresztségi formákat követő eretnekeket (újra) megkereszteljék”. (2) Nagy Lajos király fenti döntései a kereszténység védelme érdekében a keresztény egység megteremtését célozták: ennek legfontosabb bizonyítéka, hogy a görög császárral Bu-

dán történt ünnepélyes találkozása az uniós törekvéseket szolgálta: ennek keretében mindkét uralkodó fel is lépett a szakadárak ellen a maga országában. Baán István azt is kiemelte, hogy ugyan 1054 óta „a görög és a latin egyház között szakadás volt”, ám mégis elismerték „egymás keresztségét”. A tárgyalások végeztével a magyar király a görög császárt a Vidini bánságig kísérte. (3) A görögség a XIV. század közepétől folyamatosan a végóra fenyegetettségében élt. (4) Egyedül Magyarország járt el a görögök megmentése érdekében! 1359-ben a konstantinápolyi pátriárka Oungrovlachia érsekévé szentelte Hiakinthoszt: a havasalföldi kolostorokból ekkoriban keleti papok kerültek magyar földre, és talán szerepük lehetett a pár évvel későbbi magyar–görög diplomáciai eseményekben. „1366-ban V. Ioannész Palaiologosz császár Budára jött, hogy I. (Nagy) Lajos királytól keresztes hadjárat formájában kérjen segítséget Bizánc részére az oszmán-törökök ellen.” (5) V. Ioannész görög császár 1366. évi (diplomáciailag nyilván jól előkészített) budai útjára azért került sor, hogy a magyar király segítségével „eszközölje ki az uniót és a Nyugat segítségét a török ellen”. A görög császárt Laczkfi Dénes erdélyi vajda kísérte Nagy Lajos udvarába. Megérkezése után megindultak a budai várban a tárgyalások. 1366 tavaszán mind a két uralkodó követeket küldött a pápához, a követek csak július vége felé tértek vissza Avignonból. A görög császár a fél esztendőnél is hosszabb magyarországi látogatása és budavári tárgyalásai során Nagy Lajos király saját palotájában nyert elhelyezést. (6) A tárgyalások lezárását követően Nagy Lajos király maga kísérte el vendégét a Vidini (Bodonyi) bánságig. A Bodonyi bánság, jelesül Bodony (Vidin) városa és környéke a XIV. századi magyar világban a székely Bod/Both/Bud/But nemzetség központi területe lehetett: innen eredhetett e település magyar neve. Bodony XIV. századi magyarságának története Magyarpásztorföld (Oungrovlachia) térségének magyar–görög kapcsolatrendszerével összefüggésben külön is kutatandó kérdéskör. A Magyar Katolikus Lexikon is rögzíti azt, hogy Árgyas (Árgyasudvarhely, Argas, Argen) egykori püspökség volt Havasalföldön: 1330-ban Károly Róbert alapította vagy állította helyre. Árgyasban Nagy Lajos király az egykori milkói püspökség

területét is az árgyasi püspökségre bízta. Havasalföld (Oungrovlachia, Magyarpásztorföld) hatalmi központjának számított Árgyasudvarhely a XIV. század közepén. E tárgykör kapcsán fontos, hogy a görög vlachosz szó pásztort jelent. E görög szóból ered a csak a magyar jogrendben létező „*ius valachicum*”, azaz a pásztorjog, és az ebbéli életmódot kifejező oláh szó is. A XIV. századi Havasalföld görög neve Oungrovlachia, amely Magyarpásztorföld jelentéssel bír: ez volt a Kárpátokon túli magyar lovasíjász-nemzetségek nagy szabadságban élő nagyállattartó pásztorvilága, melynek legszervezettebb határvédelmi katonai erejét a havasalföldi Székely megye biztosította. A XIV. századi Havasalföld (Argyas) magyar alapítású püspöksége szintén alapvetést jelent a magyar Hunyadi ősök székely eredete terén. A fenti adalékok arra mutatnak, hogy Hunyadi János édesapja a havasalföldi székely Örlóc nem Bod/Both/Buth ágából származó Buth-i Vajk volt. A „*Buthi Valachi filius*” azt jelenti, hogy édesapja, Buth-i Vajk magyarsága a görög műveltségi szókincs, fogalmi világa jegyében értelmezendő. 1851-ben gróf Teleki József akadémiai elnök írt arról, hogy a tudós Zágoni Aranka György (1737–1817) volt „*Hunyadi erdélyi magyar nemes származásának legtüzesebb védője*”: álláspontja szerint a „*Hunyadi Székely nemzetség azon székelyektől veszi eredetét, kiket István király Arad vezérlete alatt Hunyad vármegyébe szállíttatott a határok őrzése végett*”. (7) A magyar Hunyadi nemzetség székely eredetének tárgykörében indokolt kiemelten hangsúlyozni, hogy négy nemzedékük vitézi hősiessége kimagasló értéket képvisel a keresztény Európa megvédésének egyetemes jelentőségű történeti értéktárában! A Hunyadi-film történelmi jelentősége abban áll, hogy Buthi Vajk, Hunyadi János, Mátyás király és Corvin János csatateri hősiességének bemutatása által az „*Archiregnum Hungaricum*” egyetemes értékeket felmutató hadtörténeti, diplomáciatörténeti és hatalmas művelődéstörténeti emlékei is végre közismertté lesznek a XV. századi Európa keresztény reneszánszának tükrében! Kárpát-medencei nemzeti értéktáraink tárgykörében rendkívül fontos a Hunyadi-film által bemutatni a XI–XV. századi „*Archiregnum Hungaricum*” határvédelmi rendszerét, különös tekintettel a Kárpátokon túli ősi magyar

lovasíjász-gyepűvidék katonai és jogrendi világára. A középkori Magyarország jogállami minősége Szent István király korától a Hunyadiak századáig Európa legmagasabb szintű törvényi világát jelentette. Ezen magyar alkotmányos jogrend évszázadokon átívelő jelentősége mutatkozik meg abban is, hogy a XV. századig megteremtett magyar joggyakorlat emlékei megőrződtek Werbőczy István *Hármaskönyv* című joggyűjteményében, amely 1514-től egészen 1848-ig meghatározta a magyar nemzeti lét törvényi kereteit. A Hunyadi-filmben rendkívül fontos bemutatni a XIV–XV. századi Erdély és Székelyföld nemzeti értéktárait, ami a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetének a tárgykörében a korabeli lovasíjász-huszáraink határvédelmi jelentőségét is végre nemzetközi szinten tenné ismertté. Különösen fontos célkitűzés ez a Kárpátokon túli magyar lovasíjász-gyepűvidék világának a bemutatása kapcsán, hiszen Erdély, Székelyföld és Havasalföld történelmi elemzése során a magyar államhatalmi, katonai és jogrendi alapvetések jelentik a legfontosabb értelmezési keretet. Magyar Szent Koronánk középkori törvénykezési világának számos emlékét indokolt a korrajz méltó ismertetése céljából a filmben bemutatni, hiszen a nemzeti hadszervezési elveinknek és a nagyállattartó lovasíjász-magyarság pásztorjogának („*ius valachicum*”) együttes bemutatása Erdély, Székelyföld és Havasalföld jogrendi világára is végre méltó módon világítana rá. Méneseink és gulyáink nagy szabadságban élő magyar lovasíjász-pásztorvilágának csikósai és gulyásai jelentették a legfőbb erejét a XIV–XV. századi nemzeti hadszervezésünknek, hiszen a lovasíjász-hadművészetünk alapja a kiváló lóállományunk volt. A XI–XV. századi „*Archiregnum Hungaricum*” törvénykezésében a magyar pásztorjog („*ius valachicum*”) mindvégig a központi elemét jelentette a királyi döntések meghozatalakor. E tárgykörben rendkívül fontos rámutatni arra, hogy a nemzeti határaink védelmében jeles hadművészeti értéktárat teremtő székely világ körében rendkívüli tiszteletben álló Szent László király törvénykezésében a határvidékeinken élő lovasíjász-pásztorvilágunk oltalma igen magas jogrendi szinten valósult meg. Szent László törvénye szerint kizárólag királyi engedély birtokában lehetett lovat vinni kereskedés céljából „a

végekbe”, és e jogi alapvetés megsértőjétől a lovát végérvényesen elvették, és a jogsértőt börtönbe zárták. Szent László király törvénye így szólt: „A végek ispánjai, ha megengedik, hogy valaki a király engedelmé nélkül áruljon lovat vagy ökröt e haza határán túl, akkor fosztassanak meg az ispáni tisztségüktől.” Szent László király törvénye rendelkezett a határőrök eljárásáról is: „a végbeli katonák, akiket közönségesen öröknek neveznek, ha az ispán tudtán kívül művelnek valami efféle dolgot, ha szegények, veszítsék el szabadságukat”; és az előjáróik (parancsnokai) a vétkességük bizonyítása esetén pedig teljes vagyonekbezáras alá estek. Szent László király törvénye a más országokból érkező kereskedőkről is rendelkezett: „Ha más ország tájáról jövevény ember érkezik a végekbe lovat venni, vagy egyéb áruval való kereskedés okáért, menjen azon végbeli ispán követével a király eleibe, és vásároljon a király engedelméből, amit és amennyit engedni fog neki, a király poroszlója előtt.” Könyves Kálmán király törvénykezése is szólt „azon lakosok büntetéséről, akik magyar lovakkal idegenbe kereskednek”, eszerint „Magyarországon lakó ember senki ne merjen” a „végekben magyar lóval kereskedni”. Magyar Szent Koronánk középkori törvénykezési világában rendkívül fontos volt a határvidék gyeputárségeiben élő magyar lovasíjász-világunk védelme a pásztorjog („*ius valachicum*”) királyi szabályozása által. A fenti törvényi hivatkozások a tiltás jegyében születtek meg azok irányába, akik más területekről, az ország belsejéből érkeztek a magyar határvidékre kereskedni. A hivatkozott tiltási törvényhelyek alapján igen fontos a középkori magyar jogrendünk felhatalmazási gyakorlatát is meglátni, hiszen a király engedélye révén már mód nyílt a lókereskedelmi tevékenység folytatására. Ezen engedélyezési gyakorlat vált intézményszerűvé a XII–XIII. századok során, amire tekintettel indokolt kiemelten rögzíteni, hogy az ősiségünkön alapuló királyi törvénykezési gyakorlatból kifejlődött pásztorjog („*ius valachicum*”) a határvédelmet ellátó magyar lovasíjász-pásztorvilág életmódbeli, megélhetési és kereskedelmi érdekeinek védelme céljából született meg. E magyar jogrendi minőségből született meg Havasalföld latinizálódott megnevezése: Vlachia (magyarul Pásztorföld). E tárgykörben egyrészt

a Kárpátokon átnyúló, másrészt az ezzel összefüggésben álló magyar távolsági kereskedelmi tevékenységet is indokolt meglátni. Ezen középkori nemzeti jogrendi alapvetéseink mentén indokolt a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetének a tárgykörében Erdély, Székelyföld és Havasalföld kapcsolatrendszerének történelmi elemzésének a XI–XIV. századra vonatkozó értelmezési kereteit meghatározni. Remek lehetőséget jelent a Hunyadi-film annak az évszázadokon átívelő kapcsolatrendszernek a bemutatására, amely a fenti királyi törvénykezési hivatkozások XI–XII. századi történelmi hátterének a tekintetében a legfontosabb. Szent István király korától III. (Görög) Béla király korszakáig 2 évszázadon át magyar–görög határ létezett a Kárpátokon túli területeken, azaz a határvédelmet jelentő végeken. A keresztény egység örök eszménye jelentőségének tárgykörében egyetemes értéket jelent, hogy egy évezreddel ezelőtt Szent István király megnyitotta a Magyarországon átvezető Szentföldre irányuló zarándokutat, amely a Duna menti ősi hadiút mentén a Kárpátokon túli térségeken át a Fekete-tengerig, majd Konstantinápolyon át vezetett a kereszténység szülőhelyére. E szentföldi zarándokútvonal egyben műveltségi és kereskedelmi kapcsolatokat is jelentett. A XI–XII. századi magyar–görög határ térségeiben élő magyar lovasíjász-pásztorvilág életmódbeli, megélhetési és kereskedelmi érdekei fejeződtek ki a magyar pásztorjog („*ius valachicum*”) királyi szabályozása révén: a jogosultjának a kiváltságos helyzete a latinizálódott „*valachus*” szóban fejeződött ki. A királyi engedély birtokában pásztorjoggal felruházott személy volt a XI–XII. századi „*valachus*”, aki a korabeli magyar–görög határvidék gyeputárségeiben ménessel bíró, lókereskedelmet folytató és határvédelmet ellátó lovasíjászunk volt, akinek védelme érdekében születtek meg a fenti királyi rendelkezések tiltó szabályai a máshonnan „a végekbe” érkezők ellenében. A királyi engedély valójában kiváltságot jelentett a pásztorjoggal („*ius valachicum*”) felruházott határvidéki magyar lovas íjász számára, az aztán mintegy öröklődő lókereskedelmi jogi kiváltsággként nemzedékről nemzedékre szállt, és nemzetségi szervezőerőt is jelentett. A középkori határvidéki lókereskedelmi „*valachus*”-kiváltság jelen volt az Erdélyi Fejedelemség

XVI–XVII. századi világában is, hiszen ez a magyar nemzeti önmeghatározást fejezte ki, amire kiváló példa a művelődéstörténetünk egyetemes jelentőségű személyisége, Kájoni János. A XI–XII. századi történelem elemzésekor indokolt hangsúlyozni, hogy a kiváltságot jelentő pásztorjog („*ius valachicum*”) kizárólag a magyar jogrendben született meg, és vált évszázadokon át ható erővé; ami természetes módon adódik a kiváló ménesekkel rendelkező lovas nemzet mivoltunkból és lovasíjász-hadművészetünkéből. E XI–XII. századi lókereskedelmi kiváltsággal felruházott határvidéki magyar lovasíjász-világ egyetemes szinten is jelen volt Európa műveltségi világképében, hiszen a korabeli magyar–görög határ léte közismert volt a Kárpátokon túli területeken. A kiváltságot jelentő pásztorjog („*ius valachicum*”) történelmi jelentőségét a magyar kenézség világával együtt indokolt értelmezni, e jog az ősi nemzeti társadalmunk életmódbeli és bíráskodási szabályozásával, valamint a hadrendi irányításával összefüggő szervezőerőt jelentett a Kárpátok gyepűvidékein. A magyar–görög kapcsolatok jegyében indokolt arra utalni, hogy a több kenézséget egységes szervezési elvek mentén irányító igazgatási rendszer kizárólag Erdély és Thesszália hatalmi világában honosodott meg. Anonymus krónikájának elemzésekor a legfőbb értelmezési keretet a magyar lovasíjász-pásztorvilág korabeli lókereskedelmét szabályozó és kiváltságot jelentő pásztorjog („*ius valachicum*”) történelmi jelentősége, valamint a korabeli görög kapcsolatrendszer emlékei alapján indokolt meghatározni. Havasalföld megnevezése Konstantinápoly világában Oungrovlachia volt, amely Magyarpásztorföldet jelent: ebben fejeződött ki az „*Archiregnum Hungaricum*” Kárpátokon túli hatalmi és jogrendi jelenléte, valamint ezen gyepűvidékünk magyar lovasíjász-határvédelmi jelentősége. A görög vlachosz szó pásztort jelent, és ez latinizálódott Vlachia megnevezésként, ami már önmagában is rámutat a görög műveltségi alapvetések kiemelt jelentőségére a XIV–XV. századi magyar nemzeti történelmünk egyetemes volta felmutatásának a tárgykörében! A katonai erőként együttműködni tudó lovasíjász-csikósvilágot kell látnunk minden korabeli győzelmünk háttérében! Lovas íjászaink középkori csatatéri győzelmei okán fontos tehát

kiemelten hangsúlyozni, hogy ez a magyar lovasminőség sokkal többet jelentett, mint sok jó íjászt lóra ültetni és jól lovagolni. A minőségi lóállomány megteremtése is komoly szakértelem, odaadás és lószertet révén valósulhatott meg: nemzedékek során átadott olyan hatalmas tudásról van szó, mely a korabeli magyar csikósvilág hétköznapi életmódjában gyökeredzett. A magyar lovas íjász a ménesek és gulyák pásztorvilágából nőtt ki, gyermekkorától kezdve lóháton létezett, és ekként sajátította el minden tudását, beleértve az íjászatot is.

IV. Az 1396-os nikápolyi csata egyetemes jelentősége

A magyar lovasíjász-hadművészetünk egyetemes jelentőséget képviselt a XIV. századi keresztény Európa megvédésekor, amire tekintettel érdemes azon évtizedek harcait felvázolni, melyekben Magyarország hősiek módon állt helyt egészen az 1396-os nikápolyi csatáig. E 625 évvel ezelőtt zajló hatalmas küzdelem kapcsán indokolt hangsúlyozni, hogy a korabeli magyarság legfőbb célja a török hódítás megállítása volt. A fentebb már hivatkozott 1345-ös magyar csatatéri diadal utáni évtizedekben új helyzet állt elő, hiszen nem sokkal később a török hatalom lett a főhatalom a Balkánon. Az „*oszmánok 1354-ben vetették meg a lábukat a Gallipoli-félszigeten*”. „*Fél évszázad sem kellett ahhoz, hogy a Balkán-félsziget egyik jelentős, egykoron erős államát, Bulgáriát meghódítsák, s bulgáriai uralmukra támaszkodva Szerbiát, Makedóniát, Albániát és Boszniát is elfoglalják*.” (1) „*1361-ben I. Murad elfoglalja Drinápolyt és evvel a törökök lábukat megvetik a Balkán félszigeten*”, aminek következtében „*1366-ban már komolyan foglalkozik Lajos király a törököknek Európából való kiűzése eszméjével*”. (2) Valójában két nikápolyi csata is nagy fontossággal bírt a XIV. században, az elsőre 1366-ban került sor. Nagy Lajos király magyar seregének az „*1366-ban a Balkánon megjelent oszmán–török hadak ellen Nikápolynál győztesen megvívott*” csatája hatalmas jelentőségű volt. (3) A nemzetközi összefüggések okán érdemes arra is utalni, hogy a Kárpátokon túli magyar térségek helyzete 1371-től kezdve ismét erősen

romlott, mivel ezen esztendőben a törököktől a szerbek hatalmas vereséget szenvedtek a Marica folyónál, amit 1389-ben Rigómező követett. Ezen török győzelmek után Zsigmond magyar király nagyhatalmi diplomáciai törekvéseinek a legfőbb célja az volt, hogy Európa keresztény lovagjainak egyesített hadereje nézzen szembe a török fegyverekkel, hiszen sorsközösség állt fenn a keresztény egység eszménye jegyében! „1394-ben a török már ismét előre nyomult”, és birtokba vette „Nikápolyt, Sumlát, Bodont és Szilisztriát”. (4) Ekkor is a Kárpátokon túli gyepevidékeink lovasíjász-magyarsága jelentette a határvédelem legfőbb erejét. A székely haderő jelentőségére mutatnak rá a következő adalékok. „1394 őszén Zsigmond király indíttatva érezte magát hadat vezetni István moldvai vajda ellen, aki a lengyel fennhatóságához pártolt, s országát Erdély felől elzárta és megerősítette. [...] A király a székelyek ispánját, Kanizsai Istvánt előre küldötte bandériumával s a székely fölkelő hadakkal, hogy utat nyissanak a hegyi torlaszokon át.” A „székelyek behatoltak Moldvába, ütközeteket vívtak”, és „biztosították a király bevonulását”. „A magyar és székely seregek kevés pihenés után megindultak Havasalföldre”, és Zsigmond „király tavasszal Budáról maga is oda sietett”. „Kíséretében volt a székelyek ispánja, Kanizsai István, aki Kis-Nikápoly ostrománál a törököktől sebet kapott székelyei élén.” (5) A székely lovasíjász-haderő történeti értéktárát is indokolt felmutatni nemzetközi szinten is, hiszen e magyar nemzetrész a legjelentősebb közösségi erőt jelentette a keresztény Európa megvédésében. A nikápolyi csata a Kárpátokon túli lovasíjász-határvédő magyarság történeti világának kapcsán olyan elemzendő tárgykört jelent, melyet az évszázadokon átívelő összefüggések jegyében indokolt elvégezni! Jó példa erre Moldva, hiszen a Fekete-tengerig terjedő déli részét jelentő Besszarábia és ennek a Duna bal partján lévő Kilia városa „felváltva magyar-lengyel uralom alatt” állt „1387-től 1513-ig”. (6) „Bajeid szultán Bulgáriát teljesen alávetvén, az 1394-ik év folyamán a Duna mellékén Bodont, Nikápolyt és Szilisztriát is elfoglalta”, amire tekintettel Zsigmond király „Kanizsai Miklós tárnokmestert, a jeles diplomatát, körútra küldé Németországba, Franciaországba, Burgundba és Olaszországba, hogy a török ellen a nyugati

hatalmak segítségét is megnyerje”. A „nikápolyi hadjárat 1396-ban” azért indulhatott meg, mert „Kanizsai Miklós tárnokmester fáradozása nem volt hiábavaló; kivált Franciaország karolta fel a török elleni háború eszméjét”, és „vezéréül a burgundi herceg fia Nevers János gróf jelöltetett ki”. A legfontosabb eredményt azzal érte el Zsigmond király, hogy „Bajeid szultán, mihelyt a keresztény seregnek a Dunához való megérkezéséről hírt vett, Konstantinápoly ostromával azonnal felhagyott”. A francia lovagok a csata előtti napon, „27-én kijelentették, hogy az első összecsapás dicsőségét maguknak követelik”, pedig „figyelmeztette őket Zsigmond, hogy az első támadásra” a „könnyű lovasság való”, így a keresztény haderő 1396. „szeptember 28-án reggel előleges megállapodás és egységes terv nélkül” vette fel a harcot Nikápolynál. (7) A magyar lovasíjász-hadművészet a lőfegyverek koráig, a XVI. századig a legeredményesebb csatatéri harcászati értéktárat képviselte, de a nyugati páncélos lovagi harcmódor ezt nem ismerte fel, és a súlyos vereség be is következett. „Húszezer keresztény hős holtteste borította a nikápolyi csatateret” 1396-ban. A keresztény haderő keresztény vereségét követően „az oszmán hadsereg pedig gyilkolva, tűzzel-vassal pusztítva, fölhatolt egész a Dráváig”. A magyar király, „Zsigmond hajón menekült Konstantinápolyig”. (8) Igen fontos rámutatni arra, hogy a XIV. századi „Archiregnum Hungaricum” hatalmi ereje és lovasíjász-hadművészete a kor Európájában felülmúlta a lovagi hadviselést! A magyar egyház-, állam- és jogrendszer a Kárpátokon túli határterületeken a legmagasabb minőséget képviselő civilizációs tényezőként volt biztonságot teremtő erő, melynek alapja a magyar lovasíjász-hadművészet volt. Ezen alapvetések mentén szükséges felismerni az 1366. és 1396. évi nikápolyi csaták egyetemes jelentőségét a keresztény Európa megvédésében! A XIV. századi határvédelem legfőbb erejét a Kárpátok mindkét oldalán megteremtett magyar állami, egyházi és katonai rendszerek együttese biztosította, melyben a legfontosabb Havasalföld magyar alapítású püspökségének és Székely megyéjének lovasíjász-határvédelmi jelentőségét felmutatni. E körben indokolt a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetének a történelmi háttérre vonatkozó kutatási szempontrendszeret

is meghatározni, hiszen Hunyadi János édesapja Havasalföldről származott. Indokolt arra is utalni, hogy az 1396-os nikápolyi csata utáni korszakban Zsigmond király udvari vitéze volt Hunyadi János édesapja! A kiváló székely tudós, Ponori Thewrewk József (1793–1870) tanító, királyi táblai jegyző, ügyvéd, író, régiséggyűjtő és nyelvújító a következőket rögzítette 1825-ben: Hunyadi János édesapja, „*Buthi Vojk Hunyadi Nemes Magyar*” kapcsán fontos megemlíteni a magyar lovagkirályunknak, „*Nagy Lajosunknak 1378-ban*

kelt diplomáját, melyben Székely Vojkról, mint Hunyadon Birtokosról emlékezett”, és leginkább azt kell hangsúlyozni, hogy „*Hunyadi Székelyünk tiszta származását*” igazolják a valós történelmi emlékek. (9) Ezen emlékezetműveltségi alapvetéseket indokolt az ifjúság tudását és hazafias nevelését szolgáló tankönyveinkben is rögzíteni, hiszen a magyar Hunyadi-uralkodóház székely eredetű volt, és hatalmas történelmi személyiségek egyetemes szinten képviselték a hazaszereget eszményét!

Források: I. Lovasjász-őseink országteremtése 1125 esztendővel ezelőtt. 1. Árpád fejedelmünk lovasjász-világa. (1) Köznevelés. 52. évfolyam. 35. szám. 1996. november 8. 12. o.; (2) László Gyula: A „kettős honfoglalás”. Bp., 1978. 108. o.; (3) László Gyula: Őseinkről. Bp., 1990. 192., 193. o.; **2. A 907. évi pozsonyi diadal.** (1) Magyarország történeti kronológiája. I. kötet. A kezdetektől 1526-ig. Főszerkesztő Benda Kálmán. Bp., 1981. 320., 325., 326., 327., 328. o.; (2) Zólyomi Zsolt: Magyar harcmodor az Árpád-korban bizánci források alapján. In: Hadmérnök. VI. évfolyam 1. szám – 2011. március. 322. o.; (3) Négyesi Lajos: A magyar hadművészet a 907. évi pozsonyi csata idején. In: Egy elfeledett diadal. A 907. évi pozsonyi csata. Bp., 2008. 172. o.; (4) Veszprémy László: Aventinus híradása a magyarok 907. évi győzelméről. Csata Pozsonynál. In: Történelmi Szemle. XLX. 2007. 1. szám. 7. o.; (5) Kristó Gyula: A honfoglalás korának írott forrásai. Szeged, 1995. 130. o.; (6) Veszprémy László: Aventinus híradása a magyarok 907. évi győzelméről. Csata Pozsonynál. In: Történelmi Szemle. 2007. 1. szám. 11., 12. o. **II. A székely lovasjász-haderő diadala a Kárpátokon túli magyar gyepűvidéken 1345-ben.** (1) Vásáry István: Nagy Lajos tatár hadjáratai. In: Studia Caroliensia. 2006. 3–4. szám. 19. o.; (2) B. Szabó János: Vázlat egy ellenségkép történetéről I. A tatárok emlékezete Erdélyben. 1241–1621. In: Aetas. 1995. 1–2. szám. 11. o.; (3) Vásáry István: Nagy Lajos tatár hadjáratai. In: Studia Caroliensia. 2006. 3–4. szám. 20. o.; (4) Mezey József László: HONISMERET évfordulónaptára, 1995. In: Honismertet. 1994. 5. szám. 87. o.; (5) B. Szabó János: Vázlat egy ellenségkép történetéről I. A tatárok emlékezete Erdélyben. 1241–1621. In: Aetas. 1995. 1–2. szám. 11. o.; (6) Vásáry István: Nagy Lajos tatár hadjáratai. In: Studia Caroliensia. 2006. 3–4. szám. 19., 27. o.; (7) Mezey József László: HONISMERET évfordulónaptára, 1995. In: Honismertet. 1994. 5. szám. 87. o.; (8) Pataki József: Anjou-királyaink és a két román vajdaság. Kolozsvár, 1944. 71., 88. o.; (9) Dr. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig. Veszprém, 1929. 97–98. o.; (10) Pataki József: Anjou-királyaink és a két román vajdaság. Kolozsvár, 1944. 73., 74. o.; (11) Korai magyar történeti lexikon. Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 258. o.; (12) Nagy Levente: A holló és a gyűrű jegyében. In: Irodalomtörténeti Közlemények. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének folyóirata. Főszerkesztő Szörényi László. CXV. évfolyam. 2011. 6. szám. 624., 627–628., 628. o.; **III. Görög császár Budán, Nagy Lajos király udvarában (1366).** (1) Vásáry

István: Nagy Lajos tatár hadjáratai. In: Studia Caroliensia. 2006. 3–4. szám. 27. o.; (2) Baán István: A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai. Összegyűjtötte, fordította és bevezetéssel ellátta Baán István. Bp., 2013. 38. o.; (3) Baán István: A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai. Összegyűjtötte, fordította és bevezetéssel ellátta Baán István. Bp., 2013. 38. o.; (4) Richard William Southern: A nyugati társadalom és egyház a középkorban Bp., 1987. 101. o.; (5) Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Bp., 1994. 112. o.; (6) Kumorovitz L. Bernát: A budai várkapolna és a Szent Zsigmond-prépostság történetéhez. Zur Geschichte der königlichen Burgkapelle und des St. Sigismund-Kollegiatstiftes zu Buda. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 15. 1963. 119. o.; Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig. Szerkesztő Solymosi László. Bp., 1981. 218. o.; (7) Gróf Teleki József: Hunyadi János eredete. Pest, 1851. 30. o.; **IV. Az 1396-os nikápolyi csata egyetemes jelentősége.** (1) Hóvári János: A nikápolyi csata. Fordulópont a balkáni oszmán hódítások történetében. In: Hadtörténelmi közlemények. 111. évfolyam. 1998. 3. szám. 29. o.; (2) Rónai Horváth Jenő alezredes: Magyar hadi krónika. A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története. I. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága. Bp., 1895. 202., 203. o.; (3) Kovács István: Az elfelejtett sorsdöntő győzelem. Szabó Pál: 1440 – Nándorfehérvár első oszmán–török ostroma és előzményei. Szeged, 2015, Areión Könyvek. In: Hitel. 2018. szeptember. 122. o.; (4) Erdélyi Zoltán: Hunyadi János élete és kora. Bp., 1903. 8. o.; (5) Dr. Szádeczky Kardoss Lajos egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja: A Székely Nemzet története és alkotmánya. E kiadás a „*Hargitavárja*” J. Sz. K. a Franklin-Társulat bizománya Budapest, 1927. alapján készült. 42. o.; (6) Albisi Barthos Indár – Dr. Kurucz György: Történelmi atlasz. Közép- és újkor. Bp., 1928. 21. o.; (7) Rónai Horváth Jenő alezredes: Magyar hadi krónika. A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai története. I. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága. Bp., 1895. 221., 222., 224., 225. o.; (8) Erdélyi Zoltán: Hunyadi János élete és kora. Bp., 1903. 11. o.; (9) Ponori Thewrewk József: Három értekezés Hunyadi Székely János Magyarországi Kormányzó, Erdélyi s Havasalföldi Vajda, Tótországi, Temesi s Szörényi Bán, Besztercei örökös Gróf, és Nándor-Fejérvári Kapitány törvényes ágyból lett születésének bebizonyítására. Pozsony, 1825. VII., XIX., XX. o.

IN MEMORIAM AETERNAM
MILLECENTENARIUM
896 – 1996

EMLEKEZETÜL A HONFOGLALÁSRA,
AMELY LEHETŐVÉ TETTE A MAGYARSÁGNAK
VÉGLEGES HAZÁJA ELFOGLALÁSÁT
ÉS A KERESZTÉNY EURÓPÁHOZ VALÓ CSATLAKOZÁST.

ÁLLITTATTÁK PESTSZENTLŐRINCI POLGÁROK
A MAGYAR HONFOGLALÁS
EZEREGYSZÁZÉVES ÉVFORDULÓJÁN.

CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE!
PAX OMNIBUS!

ISTENNEL A HAZÁÉRT ES A SZABADSÁGÉRT!
BEKÉT MINDENKINEK!

1996. OKTÓBER 23.

A történelmi Torontál vármegye Bánlaci járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai – II. rész

III. Az egykori Bánlaci járás ma Romániához tartozó települései – Trianon után

Amint azt már említettük, a történelmi Torontál vármegye Bánlaci járásából hat helység került Romániához: az egykori járási székhely, Bánlak, továbbá Dócz, Karátsonyifalva, Karátsonyiliget, Partos és Tolvád.

Bánlak (Banloc) földesura a Karátsonyi család volt. A név valószínűleg nem cseng ismeretlenül a Délvidék történelme iránt érdeklődő olvasó számára. A török elleni harcokban jelentős katonai érdemeket szerző, Erdélyből származó¹ Karátsonyi Bogdántól – 1781-ben – kezdődött a család története a történelmi Torontál vármegye területén. Nevük is utalt Torontál vármegyei birtokaikra: „*Karátsonyfalvi és beodrai nemes és gróf Karátsonyi család*”. Birtokaik jórészt Beodrán (Ново Милошево/Novo Miloševo), másrészt a vármegye Bánlaci járásában feküdtek. Jelmondatuk a következő volt: „*Pietate, honore et perseverantia!*”, azaz „*Odaadással, tisztelettel és állhatatossággal!*”²

A Karátsonyi család tagjai sokat tettek az ország és Torontál vármegye mezőgazdaságáért, valamint a lótenyésztés fejlesztésért. Emellett jelentős összegeket adományoztak jótékonyági célokra is. A történelmi Torontál vármegye politikai életében egészen az al-, illetve a főispáni tiszttségig vitték. A Karátsonyi család Bánlakon egy pompás kastélyt is építtetett a maga számára.

Reszneki Reiszig Ede történész a bánlaci kastélyról a következőket jegyezte le: „*Karátsonyi Lázár itt 1793-ban kastélyt építtetett, mely jelen-*

leg gróf Karátsonyi Jenőé. E kastély termeiben nagyon sok érdekes és értékes régiség és műkincs van felhalmozva. Remek empire-bútorok, régi japán falszőnyegek, régi híres mesterek festményei, gazdag családi képtár, régi olasz medaillon-reliefképek karrarai márványból, régi családi fegyvergyűjtemény, rokokó bútorok, értékes antik legyezők, miniature-festmények stb. stb. A kastélyhoz tartozó remek parkban pedig, külön e célra emelt épületben, vannak elhelyezve a gróf egyiptomi útjából származó gazdag néprajzi gyűjtemény, egyiptomi bútorok, edények, egy múmia stb. A parkban, emléktáblával megjelölve, áll egy ákácza, ama 100 darab közül, melyeket Mária Terézia uralkodása alatt Amerikából hoztak be, 1740-1780 között. A hatalmas fa még ma is egészséges és virul.”³ Megjegyezzük, hogy mindez már a múlté.

Az első világháború végén, illetve azt követően a terület előbb szerb, majd román megszállás alá került. A Karátsonyi család és annak kastélya is innentől számíthatja a hanyatlást. A Karátsonyiak nem tudták anyagilag fenntartani a kastélyukat, ezért 1935-ben eladták. Ekkor II. Károly román király (1930–1940) nővére, Erzsébet vette meg. A második világháborút követően a kommunista hatalomátvétellel az épület állami tulajdonba került. Addigra azonban vandál módon feldúlták és kifosztották az egykor gazdag kastélyt. A román kommunizmus idején különféle célokra használták, volt például tsz-iroda, illetve szociális intézmény. Az épületegyüttes állaga folyamatosan romlott, az egykor csodás park elvadult, a természet vette birtokba. A kastély pusztulását

¹ A Karátsonyiak eredetileg Örményországból származtak, onnan vándoroltak előbb Moldva, majd pedig Erdély területére. A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsonyi.hu/> (Letöltés ideje: 2021. április 14.)

² A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsonyi.hu/> (Letöltés ideje: 2021. április 14.)

³ Reiszig 1912, 21–22. pp.

az 1991. évi földrengés is jelentősen elősegítette. Az épület hosszú évek óta felújítás alatt áll, ennek ellenére a kastélypark a közelmúltban is szinte áthatolhatatlan dzsindzsás volt, a gloriette és más, különféle parkbeli épületek lepusztultak. Jelenleg a romániai műemlékek jegyzékében a TM-II-a-A-06177 sorszámon szerepel a kastély.⁴ Remélhetőleg a román állam a közeljövőben helyreállítja az egykori Karátsonyi-kastélyt és annak parkját, amely méltó dísz lehetne a továbbra is jobbára román ajkú Bánlaknak, amely 1910 és 2011 között – egy évszázad alatt – népességének 48,6%-át (1379 fő) veszítette el.

Az egykori járási székhelyen – 1910-ben – még a népesség 15,1% volt magyar anyanyelvű. Száz évvel később, a 2011. évi román népszámlálás adatai szerint a magyarság soraiból alig maradt hírmondó is. Mindössze hat fő (0,4%) vallotta magát magyar nemzetiségű személynek a jobbára románok és romák által lakott faluban.⁵

Az egykori kastélypark jobb időket is megélt kerti pavilonja

Forrás: Saját fénykép.

Az egykori bánlaki Karátsonyi-kastély megragadó hátsó díszkapuja

Forrás: Saját fénykép.

Az egykor pompás Karátsonyi-kastély és az elvadult kastélypark

Forrás: Saját fénykép.

⁴ Institutul Național al Patrimoniului: <http://patrimoniul.gov.ro/images/Imi-2015/LMI-TM.pdf> (Letöltés ideje: 2021. április 14.)

⁵ Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai: <http://nepszamlalas.adatbank.ro> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

Mementó – az egykori bánlaki Karátsonyi-uradalom határán álló őrház

Forrás: Saját fénykép.

Amint arról már szoltunk, Dócz (Dolaț) helységet a kincstártól a gróf Draskovich család vásárolta meg, amelynek két tagja, gróf Draskovich János és György 1786 és 1790 között németeket telepített le a faluban. A település következő földesura gróf Karátsonyi Lázár volt, aki 1800-ban vásárolta meg a helységet. Ezt követően Dócz a 19. században végig a Karátsonyi család birtoka volt.

A dóczi németek lélekszámapadása még a történelmi Magyarország fennállása alatt megindult, azonban a fogyás a második világháború végétől gyorsult fel. Csak a katonának besorozottak közül 41 férfi halt meg. Többen hadifogságba kerültek, közülük már nem tért vissza mindenki a szülőföldre. A szovjet Vörös Hadsereg közeledésének hírére a német lakosok egy része elmenekült a faluból, és új hazára főképp Németországban lelt. A szovjetek 1945. január 13–14-

én megkezdtek a dóczi német (17 és 45 éves kor közötti) férfiak és (17 és 35 éves kor közötti) nők deportálását a Szovjetunió munkatáborába. Az éhségtől, a kegyetlen bánásmódtól és a sanyarú körülményektől harminc fő halt meg. Ezt követte – 1951 és 1956 között – a helyi német lakosok román hatóságok általi deportálása a Bărăgan munkatáborába.⁶ Az 1970-es években Románia megállapodást kötött az NSZK-val: „család-egyesítés” címén, „fejpénz” ellenében minden évben meghatározott számú német hagyhatta el Romániát. Emiatt a helyi németek lélekszáma is csökkenésnek indult. Azonban a román kommunizmus bukását (1989) követően a helyben maradt németek zöme is Németországba telepedett át. Dócz ezen „exodus” által – az 1992. évi román népszámlálás szerint – román ajkú településsé vált. A németek szinte teljesen kivesztek a faluból, 2011-ben már csak 28 fő (5,3%) vallotta magát német nemzetiségűnek. A németekre már csak a 2011-ben felújított, Szűz Mária Szent Neve („Heilige Namen Maria”) tiszteletére felszentelt római katolikus templom emlékeztet.⁷

A kisszámú magyarság fogyása – akárcsak a németiség sorvadása – a román kommunizmus idején ment végbe. Az egy évszázad (1910–2011) alatt népességének 55%-át veszítette el Dócz, ahol a 2011. évi román census szerint mindössze a népesség 6,2%-a (33 fő) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Karátsonyifalva – korábbi nevén Ofszenicza – (Ofsenița), ahogyan azt a neve is mutatja, a Karátsonyi család birtoka volt. A grófi család a 19. század elején nyerte el a falut, ahová római katolikus vallású németeket telepítettek a pravoszláv vallású szerbek mellé, az ő népesség-számuk – feltehetően emiatt – idővel jelentősen visszaesett. A helység ezért németek által lakott faluvá vált.

A településen a 19. század elején letelepedett német lakosság „kálváriája” – akárcsak más németek által lakott helységé a környékben – a második világháború végén indult. Az első világháborúban 28 karátsonyifalvi német férfi halt meg, de a második világháborúban már 59 főre

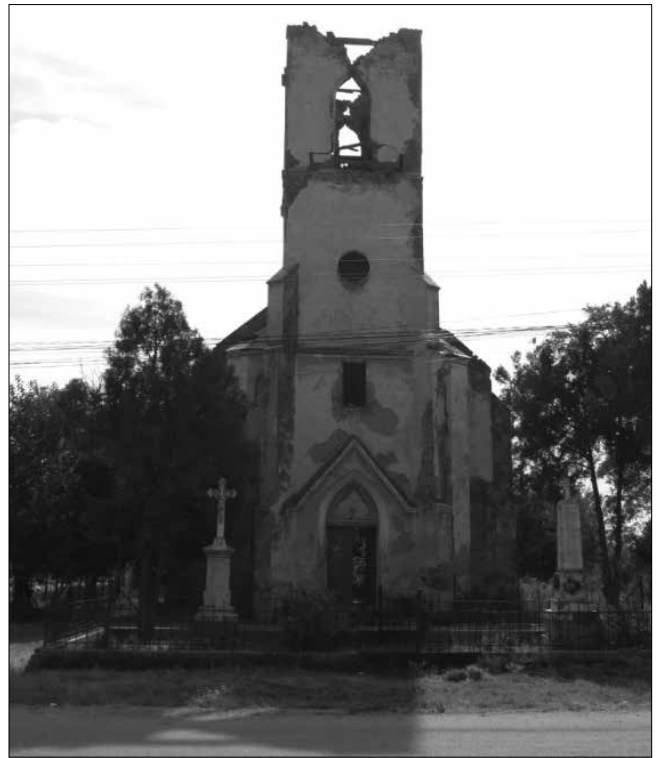
⁶ „So lang die sunne scheint“ (2016), *Die Autobiographie von Hans Niedermayer steht nun frei zum Herunterladen. 180 Jahre deutsche Einwohner in Dolatz.* <http://www.niedermayer-dolatz.de/> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

⁷ VOGEL, HEINZ: *Dolatz. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat.* <http://www.banatergottesheuser.ro/dolatz.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

emelkedett a harcokban elhunyt, illetve eltűnt helyi német férfiak száma.⁸ Ez azonban még csak a kezdet volt, mivel csak ezt követően indultak meg a szovjet hadsereg és a román hatalom deportálásai, majd a román kommunizmus idején a csendes sorvadás évtizedei.⁹ Az 1992. évi román népszámlálás szerint a többségi népcsoport – a német helyett – már a román volt. A 2011. évi román népszámlálás adatvédelmi okok miatt már nem mutatta ki a német nemzetiségűek számát, amely – a rendelkezésre álló statisztikai adatokból következtetve – már a három főt (!) sem érte el. Karátsonyifalva 1910 és 2011 között népességének 63,5%-át veszítette el. A helyi magyarság, amely 1910-ben még jelentősebb kisebbséget (17,6%) képezett, 2011-re mindössze hat főre (1,6%) zuhant vissza.

Karátsonyifalva múltját és jelenét leginkább az egykori, 1882-ben épített és Szent Vencel („Hl. Wendelin”) tiszteletére felszentelt római katolikus templom szimbolizálja. A településen korábban többséget alkotó németység a római katolikus felekezethez tartozott. A liturgikus nyelv akkoriban a német volt. Napjainkban már csak az épület falai állnak, azok is meglehetősen rossz állapotúak. Az 1991. július 12-én pusztító földrengés jelentős károkat okozott a templomban.¹⁰ Németek, illetve hívők már nincsenek; a templom egy német szórvány eltűnésének „mementója”.

Karátsonyiliget (Soca), akárcsak a szomszédos települések zöme a történelmi múltban – a 19. század hajnalától – a Karátsonyi család települése volt. Korábban a helység neve Szoka volt, és jobbára pravoszláv vallású szerbek által lakott falunak számított. A román kommunizmus bukását (1989) követő első román népszámlálás (1992) egyedülálló nemzetiségváltási folyamatot mutatott ki. Az addig többségi népcsoport, a szerb kisebbségbe került, de nem az ortodox hitű románsággal, hanem az ugyancsak ortodox tanítást követő ukránokkal szemben. A nemzetiségváltási folyamat okainak vizsgálata mindenképp egy kutatást igényelne. Röviden csak annyit jegyünk meg, hogy a 2011. évi román

Karátsonyifalva egykori római katolikus temploma

Forrás: Saját fénykép.

Karátsonyifalva egykori római katolikus templomának főhajója

Forrás: Saját fénykép.

⁸ ZOLLNER, ANTON: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats* (75). Hopsenitz: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3hop.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

⁹ ZOLLNER, ANTON: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats* (75). Hopsenitz: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3hop.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

¹⁰ VOGEL, HEINZ: *Ofsenitz. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergottesheuser.ro/ofsenitz.htm> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

Az első világháborús emlékmű

Forrás: Saját fénykép.

népszámlálás szerint az ukránok alkották a település népességének zömét (225 fő/52,4%). Az ukránok ortodox templomát 2002-ben építették fel. A település jelentősebb magyar vonatkozással – régi, magyar néven kívül – nem rendelkezik. A helység egy évszázad alatt (1910–2011) népességének 59,7%-át (636 fő) veszítette el. Az eddigi utolsó román népszámlálás szerint jelenlegi népességéből alig 0,7% (3 fő) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

Partos (Partoș) a 19. század elején a gróf Draskovich család birtoka volt, majd pedig a gróf Karátsonyi család kezébe került a jobbára ortodox hitű románok által lakott falu. A dualizmus (1867–1918) idején a nagyjából római katolikus vallású magyarság egyre jelentősebbé vált a településen, majd – 1910-re – a többségi népcsoporttá lett, a németekkel, a szerbekkel, de főképp a románokkal szemben. A magyarság számbeli csökkenése már az 1920. évi trianoni békeszerződés aláírását követően megindult. A település területe két részre szakadt. Maga a falu Romániáé lett, azonban a település külterületének számító – a 264 főt számláló Rákospusztá – a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került. Mindez azért jelentős, mert az elcsatolt külterület népességének zöme (182 fő) magyar anyanyelvű volt.¹¹ A településen még 1920-ban a román-ság lett a többségi népcsoport, amely pozícióját napjainkig megtartotta. A számszaki adatokat tekintve elmondható, hogy a magyarság a két világháború között még próbált „megkapaszkodni”, azonban a román kommunizmus idején egyre inkább visszaesett a helyi magyarság száma és aránya a teljes népességen belül. A helység népességszáma egy évszázad (1910–2011) alatt 77,4%-kal (1268 fő) esett vissza. Mindez arra enged következtetni, hogy a román–szerb országhatárra szorított Partos minden bizonnyal nem rendelkezett nagy népességmegtartó erővel

Az egykori Bánlaki járás Romániához tartozó településeinek etnikai megoszlása (2011)

Népszámlálás	Nemzetiség						
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Szerb	Egyéb
Bánlak	1457	6	3	–	1169	3	276
Dócz	532	33	28	–	444	Nincs adat.	Nincs adat.
Karátsonyifalva	374	6	Nincs adat.	–	330	Nincs adat.	Nincs adat.
Karátsonyiliget	429	3	Nincs adat.	–	105	82	Nincs adat.
Partos	371	55	–	–	244	Nincs adat.	Nincs adat.
Tolvád	1034	28	12	Nincs adat.	938	22	Nincs adat.
Összesen	4197	131	Nincs adat.	Nincs adat.	3230	Nincs adat.	Nincs adat.

Forrás: Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiegészített adatai: <http://nepszamlalas.adatbank.ro> (Letöltés ideje: 2021. április 26.)

¹¹ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 613. p.; VARGA E. ÁRPÁD (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó. Budapest – Csíkszereda, 2000. 451. p.

egyik népcsoport esetében sem. A magyarság 2011-ben mindössze a népesség 14,8%-át (55 fő) alkotta.

Amint azt már említettük, a járás feltehetően legrégebbi települése Tolvád (Livezile) lehetett. A falut II. József, a „kalapos király” regnálása (1780–1790) idején vásárolta meg a Gyertyánffy család, majd egy kúriát is épített a településen. Tolvád zömében románok által lakott helység volt, de jelentősebb számú német és szerb kisebbség is élt itt. Erről tanúskodik a településen ma is álló három – román ortodox, római katolikus és szerb pravoszláv – templom. A jobbára római katolikus magyarság csak a negyedik legjelentősebb népcsoport volt. Tolvád egy évszázad (1910–2011) alatt népességének közel felét (931 fő/47,4%) veszítette el. Az eddig legutolsó román népszámlálás (2011) szerint a helyi magyarság (28 fő/2,7%) nem képezett jelentősebb kisebbséget.

A magyarság korábban – Partost kivéve – nem alkotott számottevő népcsoportot a térségben. Egy évszázad alatt a németiség jóformán kiveszett, a magyarság és a szerbség visszaszorult. A románok bár többséget képeznek, egyes falvakban stagnál, más településeken csökken a számuk.

IV. Az egykori Bánlaki járás ma Szerbiához tartozó települései – Trianon után

Torontál vármegye Bánlaki járásának másik fele az újonnan megalakult délszláv állam része lett. Számszerűsítve: a trianoni békeszerződés tizenegy települést ítelt a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság javára. Ebből – 1910-ben – négy település volt német, három (Óléc, Torontálújfalva és Ürményháza) magyar, valamint kettő-kettő román és szerb többséggel bíró helység. Sietünk hozzátenni, hogy az előbbi statisztika egy kissé elnagyolt, mivel a községek zömében több nemzetiség is élt, kevés volt a homogén, egy népcsoportnak otthont adó település.

A napjainkban Szerbiához tartozó területhez 1920-ban négy jobbára német ajkú település ke-

rült. Ezek Györgyháza, Istvánvölgy, Szécsenfalva és Zichyfalva.

Györgyháza (Велика Грета/Velika Greda) német többségű falu volt, jelentős magyar kisebbséggel. A két népcsoport a római katolikus felekezethez tartozott. A településen még 1912-ben építettek egy imaházat, azt 1949-ben le kellett bontani. A német népcsoport ekkor már elmenekült a faluból, vagy a jugoszláv partizánok bosszújának esett áldozatul. A magyarság a településen maradhatott, de az imaház lebontása után a magyar hívek Zichyfalvára jártak szentmisére. A mai templomot 2005-ben építették, és Sárlos Boldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját július 2-án tartják. Liturgikus nyelve a magyar. Jelenleg nem önálló plébánia, Zichyfalva leányegyháza.¹² A második világháborút követően a faluba betelepített szerbek kerültek túlsúlyba. Szerb pravoszláv templomukat Nagyboldogasszony („Успение Пресвете Богородице”/„Uspenje Presvete Bogorodice”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját augusztus 28-án tartják.¹³

Györgyháza – amellet, hogy német anyanyelvű közössége kiveszett – azon kevés település közé tartozik, amelynek egy évszázad alatt (1910–2011) valamelyest (24 fő/2,1%) növekedett a népességszáma. A nemzetiségi struktúra viszont kétséget kizáróan egyhangúbbá vált.

Istvánvölgy (Хаджучица/Hajdučica) a történelme folyamán több népcsoportnak is otthont adott, így németeknek, szlovákoknak, magyaroknak és szerbeknek. A sokszínűség a felekezeti életben is megnyilvánult. A domináns vallási közösségek a római katolikus, az ágostai hitvallású evangélikus, valamint a pravoszláv volt. Mivel a németiség a második világháború végóráiban, illetve azt követően ebből a faluból is kiveszett, a szlovákság lett a legjelentősebb népcsoport. A jelenleg is a többséget képező szlovákok az ágostai hitvallású evangélikus templomukat még 1863-ban építették. Tornyát valamivel később, 1895-ben toldották hozzá. A közelmúltban – 2009-ben – új templomot építettek a régi helyére, azonban a régi templom tornyának tetőszer-

¹² Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 2.)

¹³ Velika Greda. A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/velika-greda/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

kezetét az új épületre helyezték rá. A szerbek a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. A településen álló szerb pravoszláv monostor mellett egy zárda is működik, ahol ortodox nővérek élnek.¹⁴ A német és a magyar népesség a római katolikus felekezethez tartozott. Az imaház még az első világháborút megelőzően az iskolában létesült. A jelenlegi imaházat 2006-ban újítták fel. Titulusa a Rózsafüzér Királynője. Ünnepnapiját október 7-én tartják. Nem önálló plébánia, jelenleg Ürményháza leányegyháza, liturgikus nyelve a magyar.¹⁵

Istvánvölgy tipikus bánáti magyar szórványtelepülés. A magyarság népességszáma a trianoni békeszerződés aláírása utáni évtizedekben sorvadásnak indult. Napjainkban a magyar nyelvet már jórészt csak az idősebbek beszélik, a fiatalok jobbra csak nevükben magyarok. A jobb megélhetés miatt nemcsak a fiatalok, már a középkorúak is elvándorolnak a faluból. Az elsődleges célpontok Versec (Вршац/Vršac) és Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) városok. Napjainkban alig maradt néhány magyar család a településen.¹⁶ A magyar nyelv használatát jórészt a római katolikus szentmisék biztosítják. A falu műemlékei közül a Dungyerszky-kastély említésre méltó.

Istvánvölgy egy évszázad (1910–2011) alatt népességének harmadát (569 fő/33,1%), továbbá a német anyanyelvű – többségi – lakosságát veszítette el.

Szécsenfalva (Дужине/Dužine) egykori német lakossága a római katolikus felekezethez tartozott. Kezdetben az iskola látta el az imaház funkcióját is, majd 1900 és 1902 között felépítették a római katolikus templomot, amelyet Szűz Mária, Keresztények Segítsége („Maria, Hilfe der Christen”) tiszteletére szenteltek fel. Ünnepnapiját október 1-jén tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A településen a jugoszláv partizá-

nok a második világháború végén internálótábort hoztak létre, ahol a korábban el nem menekült német lakosságot tartották embertelen körülmények között. A tábor megszüntetése után annak életben maradt lakóit az istvánvölgyi, majd pedig a rezsőházi (Книћанин/Knićanin) táborba vitték. A templomot – miután a németek a településről „kivesztek” – 1952-ben lerombolták.¹⁷ A falu utolsó papja, Eck György plébános (Szárcsa 1882. november 22. – 1945. elején) az itteni gyűjtőtáborban hunyt el.¹⁸ A németek helyére szerbeket telepített az államhatalom.

Szécsenfalva egy évszázad (1910–2011) alatt népességének zömét (514 fő/77,8%) elveszítette. Emellett a nemzetiségi struktúra is jelentősen átalakult. Ahogyan azt már említettük a római katolikus németek helyére szerbeket telepítettek.

Zichyfalva (Планиште/Plandište) – az 1910. évi népszámlálás adatai szerint – ugyancsak német anyanyelvi többségű népességgel rendelkezett. A településen egykor többséget alkotó németek a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot – amely számos bánáti „társával” ellentétben csodával határos módon megmaradt – 1812-ben építették, és 1813. november 28-án szentelték fel a Rózsafüzér Királynője („Rosenkranzfest”) tiszteletére. Ünnepnapiját október 7-én tartják. A liturgikus nyelve egykoron a német volt, jelenleg a magyar. Jelenleg önálló plébánia.¹⁹ Anno, a római katolikus templom körüli téren, az Erzsébet-ligetben állították fel előbb – 1900-ban – Erzsébet királyné, utóbb – 1906-ban – pedig I. Ferenc József osztrák császár (1848–1916) mellsobrát. Ezek az alkotások már rég nincsenek meg.²⁰ A napjainkban többséget alkotó szerbség a szerb ortodox egyházhoz tartozik. Bizánci stílusú, kupolás szerb pravoszláv templomukat 2004-ben szentelték fel – a 17. században élt – Bánáti Szent Rafael („Преподобног Рафаила банатског”/

¹⁴ Hajdučica. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/manastiri/hajducica/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

¹⁵ Ürményháza. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/> (Letöltés ideje: 2017. július 14.)

¹⁶ SZELI BALÁZS: *Istvánvölgy, Ürményháza és Óléc. Munka nélkül végünk van!* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szóránylétben*. I. kötet. Magyar Szó. Újvidék, 2016. 83–86. pp.

¹⁷ ERŐS 1993, 404–405. pp.

¹⁸ BÓKA. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

¹⁹ Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²⁰ REISZIG 1912, 136–137. pp.

„Prepodobnog Rafaila Banatskog”) tiszteletére. Ünnepnapiját augusztus 29-én tartják.²¹

Zichyfalva is azon kevés település közé tartozik, amelynek népességszáma egy évszázad (1910–2011) alatt növekedett (974 fő/25,4%), azonban az etnikai struktúra teljesen megváltozott.

A magyarság – 1910-ben – három településen alkotott többségi népcsoportot, ezek a falvak Óléc, Torontálújfalú és Ürményháza voltak. Az előbbi helységek közül – 2011-ben – már csak Ürményháza tudta a római katolikus magyarság megtartani a pozícióját.

Ólécen (Стари Лец/Stari Lec) számos műemlék tanúskodik a magyarság (egykori) jelenlétéről. Annak ellenére, hogy a magyarok mellett németek, szerbek, de még – kisebb számban – bolgárok is éltek, Ólécen több főúri kastély is található. Az egyiket, idősebb Dániel Pál 1890-ben, a másikat – a falu külterületén fekvőt – Botka Béla 1904-ben építtette. A harmadik, Dániel János kastélya, 1894-ben épült. A negyedik, a falun kívül, ugyancsak egy Dániel-kastély volt.

Óléc jobbára római katolikus magyarok és németek által lakott falu volt. Római katolikus templom nem volt a településen, csak imaház. *„Az imaház alapja már 1855-ben állt. Az iskola termében tartottak szentmiséket 1948-ig. Az Apostoli Kormányzóság 1964-ban megvette azt a lakóházat, amely imaházként szolgált, ezt 1989-ben újjáépítették és tornyot emeltek fölé.”*²² Az imaházat Kisboldogasszony tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját szeptember 8-án tartják. A liturgikus nyelv a magyar és a bolgár. A szerbek bizánci stílusú, kupolás, szerb ortodox templomukat csak 1995-ben kezdték el építeni, és 1997-ben szentelték fel Urunk színeváltozása („Преображења Господњег”/„Preobraženja Gospodinjeg”) tiszteletére. Ünnepnapiját augusztus 19-én tartják.²³

A második világháború idején, illetve azt követően a németek „eltűntek” a faluból. A szerbség – a második világháború utáni betelepítések miatt –

növelte népességszámát. Ugyanakkor a magyarság sorvadása is szemmel látható. Vannak ugyan magukat magyaroknak valló személyek a faluban, de már kevésbé beszélik a magyar nyelvet. Közel hat magyar család él Ólécen, de inkább szerbül beszélnek. Ennek egyik oka az oktatás helyzetében keresendő. Magyar nyelvű oktatás már nincs, ráadásul a szerb oktatás is veszélyben van, mivel kevés a gyermek a településen. A magyarok számára a részben magyar nyelvű szentmisék biztosítják a „megmaradást”. Magyar plébános Bókáról jár át a faluba, de csak ritkán, meghatározott időközönként, illetve eseményekkor.²⁴

Óléc népességszáma is megfogyatkozott (183 fő/16%) egy évszázad (1910–2011) alatt. A legszembetűnőbb változást azonban a nemzetiségi szerkezet mutatja. A németiség eltűnt, a magyarság többségből kisebbséggé változott. A településen – habár népességszámuk csökkent – a szerbség képviseli a többséget.

Torontálújfalut (Марковићево/Markovićevo) 1910-ben jobbára római katolikus magyarok és kisebb részben – ugyancsak katolikus – németek lakták. A felekezeti élet 1839-ben indult meg, amikor a helyi iskola az imaház funkcióját is ellátta. A lakosság felekezeti életét megnehezítette, hogy a második világháború után lerombolták a szomszédos Szécsenfalván a római katolikus templomot, ahová a helyiek átjártak szentmisékre. Torontálújfalú 1940 és 1944 között Szécsenfalva leányegyháza volt, de 1942-től már nem tartottak szentmisét a faluban.²⁵

A szécsenfalvi templom lerombolása után a helyi imaház is romba dőlt, a római katolikus hívők szétszóródtak. Az új imaházat csak 1977-ben alakították ki egy lakóházból, mellette egy haranglábat is építettek. Az imaház védőszentje Alexandriai Szent Katalin. Ünnepnapiját november 25-én tartják. A liturgikus nyelv a magyar. Torontálújfalú jelenleg Zichyfalva leányegyháza.²⁶

²¹ Plandište. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/plandiste/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²² Bóka. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/boka/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²³ Stari Lec. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/stari-lec/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

²⁴ SZELI 2016, 83–86. pp.

²⁵ ERŐS 1993, 317–319. pp.

²⁶ Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.), ERŐS 1993, 317–319. pp.

A felújított, egykori Botka-féle kastély Ólécz határában

Forrás: Saját fénykép.

Az egyik, egykori Dániel-féle kastély Óléczen, ma pszichiátriai intézet

Forrás: Saját fénykép.

A másik, egykori Dániel-féle kastély Óléczen, ma pszichiátriai intézet

Forrás: A Zichyfalvai Község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/turizam-plandiste/foto-galerija/znamenitosti/dvorci-plandiste/> (2018. április 27.)

A túlsúlyba került szerbség 1977-ben egy szerb ortodox imaházat létesített a településen. Erre a célra ugyancsak egy lakóházat építettek át, amelyet Keresztelő Szent János („Светог Јована Крститеља”, Svetog Jovana Krstitelja) tiszteletére szenteltek fel. Ünnepe napját július 7-én tartják.

Torontálújfalut megtizedelte a „fehér pestis”, azaz a népességfogyás. Egy évszázad (1910–2011) alatt népességének 76,1%-át (503 fő) elveszítette, emellett a magyarság is igencsak megfogyott.

A 19. század elején alapított Ürményháza (Јерменовци/Jermenovci) a történelmi Toron-

tál vármegye egyik legdélebbi magyar pontja. Magyar lakossága a római katolikus felekezet-hez tartozik. A községbeli első római katolikus templomot még 1835-ben létesítették. A jelenlegi templomot 1866-ban építették, és a közel-múltban, 2011-ben újjátartták fel. A római katolikus templom védőszentje: Szent Anna, a Boldogságos Szűz Édesanyja. Ünnepe napját július 26-án tartják. A liturgikus nyelv a magyar. Ürményháza jelenleg a Nagybecskereki Egyházmegye egyik önálló plébániája.²⁷

Ürményháza legjelentősebb demográfiai problémái a következők: „A legnagyobb veszély itt is az elnéptelenedés, a helybeliek elvándorlása. Mivel olcsók a házak, Ürményházán sok belgrádi vesz ingatlant, víkendházként használják őket. A szomszéd falvakból, mindenekelőtt a csatorna túloldalán Újsándorfalvából (Janošik) szlovákok is vásárolnak itt, de ők már állandó-ra – ide költöznek. [...] A fiatalok 70 százaléka azonban már elköltözött innen, menekülnek, még akkor is, ha ez nem jelent megoldást! Katasztrófa helyzet! Helyben vágják alattunk a fát, az illetékesek előrehaladásra, fejlődésre nem adnak esélyt, ez a legnagyobb gond. [...] Az állami földet fölvásárolták a mágánok, a fiatalok egyszerűen nem tudnak hol dolgozni. [...] Nincs munka, nincs biztonság, a fiatal emberek elköltöznek. Higgyék el, meg fog szűnni az iskolánk, nincsenek gyerekek, nincs semmi, végünk van! Pedig egy kis, gazdag falu volt ez...” – nyilatko-

²⁷ Ürményháza. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/> (2021. április 27.)

zott szomorúan a Magyar Szó munkatársának Szabó János helyi vállalkozó.²⁸

Habár a jobbára magyarok által lakott Ürményháza egy évszázad (1910–2011) alatt népességének közel felét (701 fő/43,6%) elveszítette, az egyik utolsó, magyar „déli végvárként” küzd a megmaradásért.

A románság – 1910-ben – két településen képezett többséget, Nagymargitán és Szentjánoson.

Nagymargita (Маргита/Margita) románsága, a szerbség javára, elveszette többségét. A településen egykoron többséget képező románság a román ortodox egyházhoz tartozik. Templomukat 1899-ben építették. A településen túlsúlyba került szerbek a barokk stílusú, szerb pravoszláv templomot 1810-ben építették, és a Szentháromság („Света тројица”/„Sveta Trojica”) tiszteletére szentelték fel.²⁹ Ünnepnapiját rendszerint a pünkösd utáni vasárnap tartják.

Nagymargita népességszáma jelentősen „megtizedelődött” egy évszázad (1910–2011) alatt. A lakosság fele (923 fő/50%) „eltűnt” a faluból.

Annak ellenére, hogy az egyik legjelentősebb népességszám-csökkenés Szentjános (Бариче/Barice) településhez kapcsolható, a románság még tartja többségi pozícióját. A falu népessége egy évszázad alatt több mint kétharmadával (1052 fő/67,1%) esett vissza. Az 1830-ban épített, barokk stílusú román ortodox templom minden bizonnyal a helyi románság legjelentősebb mentsvára.

A szerbség, akárcsak a románság – 1910-ben – két településen képezett többséget, Kanakon és Nagygájon. Kanak (Конак/Konak) egykori német lakói, valamint a bolgárok és a magyarok a római katolikus felekezethez tartoztak. A római katolikus templomot 1895-ben építették, korábban csak imaház állt a faluban. A templom védőszentje Keresztelő Szent János. Ünnepnapiját június 24-én tartják. A liturgikus nyelv napjainkban a magyar és a bolgár. Kanak nem önálló

plébánia, jelenleg Bóka leányegyházának minősül. A szerbek a pravoszláv templomot 1753-ban építették, majd 1879-ben újjáépítették. Az ortodox templom 2009. október 22-én a torony felújítása közben összeomlott, ezért jelentős felújításra szorult. A templomot Szent Száva („Свети Сава”/„Sveti Sava”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját január 27-én tartják.³⁰

Kanak magyarsága a Bánát egyik legveszélyeztetettebb szórványának számít. Mivel nincsen munkalehetőség, a megélhetés nem biztosított, ezért sokan elhagyják a falut. Sokan vándoroltak el például Szabadkára (Суботица/Subotica), de többen a külföldi boldogulást választották, és meg sem álltak az Egyesült Államokig vagy Ausztráliáig. A falu sokáig többnemzetiségű volt, azonban a németek a második világháború végén, illetve azt követően „eltűntek” a faluból. A többi népcsoport – szerbek, bolgárok, illetve magyarok – megmaradtak ugyan, de napjainkban inkább csak szerbül beszélnek egymás között. A Magyar Szóban megjelent, a helyi közösség elnökével készült interjú sokat mond, pláne, ha hozzátesszük, hogy az alany szerbül nyilatkozott, mert így könnyebben megérteti magát: *„Szinte mindenki földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkozik, de ettől függetlenül egyik napról a másikra élünk. A magánosítás idején változott meg minden. Ugyan dolgozunk, de a legtöbb polgár a szociális segélyből él. Nemzetiségre való tekintet nélkül, mindannyian nagyon szegények vagyunk. Messze van a város, és mint minden más falu, előregedik a település.”*³¹

A falu magyarságának helyzetéről beszédes adat, hogy a római katolikus templomba szentmisére már csak néhány idősebb asszony jár. A helyi általános iskolában már az 1980-as évek óta szerb nyelven folyik az oktatás. Igaz, lehet magyart tanulni, de csak mint fakultatív nyelvet. Sajnos, a diákok egymás között inkább szerbül beszélnek, és minden tanév elején szinte előlről kell kezdeni a magyar nyelv oktatását, mert nem gyakorolják a nyelvet. Az órák ugyanakkor

²⁸ SZELI 2016, 86. p.

²⁹ Margita. A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/margita/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³⁰ Konak. A Bánati Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/konak/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³¹ TÓMÓ MARGARÉTA: Kanak. Szerbül értik meg egymást. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. I. kötet. Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016. 88. p.

lehetővé teszik a magyar kultúra megismerését. Ami viszont mindenképp pozitív, hogy „a faluban egyáltalán nincs előítélet, elfogadjuk egymást, mindenkit olyannak, amilyen, nemzetiségre, vallásra, szociális helyzetre való tekintet nélkül.”³² Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy „ma, ha két magyar találkozik egymással, szerbül beszél-

getnek.”³³ Ráadásul a településen – már hosszú évek óta – a Magyar Szó című újságot sem lehet beszerezni.³⁴

Kanak népessége is megfogyatkozott egy évszázad (1910–2011) alatt, a népesség több mint felét (1051 fő/57,5%) a „fehér pestis” emésztette fel.

Az egykori Bánlaki járás Szerbiához tartozó településeinek etnikai megoszlása (2011)*

Népszámlálás	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
Györgyháza	1 158	136	4	16	10	5	799	188
Istvánvölgy	1 150	116	5	459	4	Nincs adat.	391	Nincs adat.
Kanak	777	258	6	10	11	13	306	173
Nagygáj	560	12	Nincs adat.	Nincs adat.	4	Nincs adat.	464	Nincs adat.
Nagymargita	924	85	Nincs adat.	6	246	Nincs adat.	383	Nincs adat.
Óléc	963	94	3	8	Nincs adat.	7	201	Nincs adat.
Szécsenfalva	147	8	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	85	Nincs adat.
Szentjános	516	7	Nincs adat.	Nincs adat.	432	Nincs adat.	42	Nincs adat.
Torontálújfalva	160	39	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	102	Nincs adat.
Ürményháza	905	557	Nincs adat.	79	20	4	102	Nincs adat.
Zichyfalva	3 825	213	9	41	64	13	2343	1 142
Balátpuszt	238	6	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	214	Nincs adat.
Biószeg	272	Nincs adat.	Nincs adat.	4	Nincs adat.	Nincs adat.	246	Nincs adat.
Laudontanya	21	–	–	–	3	–	18	–
Rárós	497	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	478	Nincs adat.
Összesen	12 113	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	6174	Nincs adat.

Forrás: A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

* A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak település-soros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők.

³² Tóth 2016, 90. p.

³³ Tóth 2016, 90. p.

³⁴ Tóth 2016, 90. p.

A román határra szorult Nagygájon (Велики Гай/Veliki Gaj) is jelentős változások mentek végbe egy évszázad alatt. A szerbség bár megtartotta a vezető helyét a településen, valamint szinte kizárólagos népcsoporttá vált, népességszáma drámai visszaesést mutat. A pravoszláv szerbek a barokk stílusú, szerb ortodox templomukat 1854-ben építették, és Szent Péter és Szent Pál apostolok („Святых апостола Петра и Павла”/„Svetih apostola Petra i Pavla”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox liturgia szerint – július 12-én tartják.³⁵

A településen egykor jelentősebb számban élő németek a római katolikus felekezethez tartoztak. Templomukat még 1854 és 1855 között építették, és 1856-ban Szűz Mária Szent Neve („Heilige Namen Maria”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját szeptember 12-én tartották. A liturgikus nyelv a német volt. A római katolikus templomot az 1950-es években – romos állapota és a „politikai nyomás” miatt – lebontották. Ekkor pusztultak el az 1832 óta vezetett római katolikus anyakönyvek is.³⁶ A falu „utolsó plébánosát, Kornauth Józsefet (Sopron, 1872. március 7. – Nagymargita, 1945. június 27.) 1944 őszén a szerb partizánok a nagymargitai gyűjtőtáborba hurcolták, ahol először éhhalálra ítélték, majd agyonverték.”³⁷ Nagygáj hivatalosan Zichyfalva plébániájához tartozó, egykoron jelentős, napjainkra azonban már szervezett egyházközség nélküli település.

Az egykori Bánlaki járás települései közül Nagygáj népessége tizedelődött meg leginkább egy évszázad (1910–2011) alatt. Népességének túlnyomó többségét (2370 fő/80,9%) felemésztette a népességfogyás, amelyet nemcsak a német népcsoport „felszívódása”, hanem a periférikus helyzet is elősegített. A település egykoron egy szép, gazdagon berendezett Dániel-kastélynak és csodás kastélyparknak adott otthont. Napja-

inkban csak a park és annak régi fái árulkodnak a múlttól.

Leltárszerű munkánk végére érve érdemes kiemelni, hogy az etnikai térszerkezet megváltozását a túlnyomórészt szerbek által lakott ún. „telepesfalvak” is elősegítették, amelyeket egyes történelmi települések külterületéből alakítottak ki.

Balátpusztá (Купиник/Kupinik) az első világháborút követően lett önálló település, ahová 1921-ben – Bosznia-Hercegovinából, Horvátországból és Montenegróból származó – szerbeket telepítettek le.³⁸ Később macedónok is érkeztek a faluba, ahonnan a magyarság a két világháború között teljesen kiveszett. Népesedéstörténetileg érdekes lehet, hogy a korábban Nagygáj község részét képező Balátpusztá, illetve annak elődje már a török kort megelőzően is létezett. A település a 18. századra elnéptelenedett. Csak a 18. század végén kezdett ismét benépesülni, ekkortól már két részből állt, úgymint Nagybálát- és Kisbálátpusztából. Az 1910. évi magyar népszámlálás mindkét részt mint Nagygáj külterületét említette, népszámlálási adataik Nagygájnál kerültek feltüntetésre.

Nagybálátpusztán 449 fő élt, ebből 427 fő (95,1%) volt magyar, Kisbálátpusztán mindössze 149 fő lakott, ebből 133 fő (89,3%) volt magyar anyanyelvű személy. Nagybálátpusztán a népesség 88,2%-a (396 fő), Kisbálátpusztán pedig a népesség 81,9%-a (122 fő) tartozott a római katolikus felekezethez.³⁹ Az előzőekből kitűnik, hogy az etnikai struktúra jelentős változáson esett át.

A településen élő szerbek pravoszláv templomukat – bizánci-szerb stílusban – 1935 körül építették, és Kisboldogasszony, azaz Szűz Mária születésnapja („Рођење Пресвете Богородице”/„Rođenje Presvete Bogorodice”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – a szerb ortodox liturgia szerint – szeptember 21-én tartják.⁴⁰ Liturgikus nyelv a szerb.

³⁵ Veliki Gaj. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/veliki-gaj/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³⁶ ERős 1993, 704–706. pp.

³⁷ Zichyfalva. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/zichyfalva/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.), ERős 1993, 704–706. pp.

³⁸ Kupinik. Zichyfalva község elektronikus oldala:

<http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/kupinik-balad-aleksandrov-gaj/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

³⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 612–613. pp.

⁴⁰ Kupinik. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala:

<http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/kupinik/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

Rárós (Милетицево/Miletićevo) egykoron Partos része volt. Amint azt már említettük, Partos Románia része lett, viszont Rárós a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság részévé vált. A településre 1921-ben Bosznia-Hercegovinából, Horvátországból és Montenegróból, valamint a délszláv állam más részeiből szerbek érkeztek, és itt leltek új otthonra.⁴¹ A szerbek pravoszláv templomukat 1935 körül építették, és Szent Illés próféta („Пророка Илије”/„Propoka Ilije”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját az ortodox liturgia szerint augusztus 2-án tartják.⁴²

Zichyfalva külterületén két telepesfalut is alapított a délszláv hatalom. Az egyik Biószeg, a másik Laudontanya.

Biószeg (Банатски Соколац / Banatski Sokolac) az első világháború után vált önálló településsé, ahová 1921 és 1926 között – ugyancsak Bosznia-Hercegovinából, Horvátországból és Montenegróból, valamint a délszláv állam más részeiből – szerbeket telepítettek.⁴³ A „hagymakupolás honfoglalás” 2012 környékén vált teljessé. Ekkor építették fel a szerbek pravoszláv templomukat, amelyet Szentéletű Paraszkéva („Свете Петке Папаскеве”/„Svete Petke Paraskeve”) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox liturgia szerint – október 27-én tartják.⁴⁴

Laudontanya (Лаудоноваци/Laudonovac) népesedéstörténete igazi unikumnak számít. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején Zichyfalva külterületeként annak adataiban szerepelt. Ekkor 203 fő élt a településrészen, ebből 131 fő (64,5%) volt német, 46 fő (22,7%) magyar, 24 fő (11,8%) szlovák, valamint 1-1 fő (0,5%-0,5%) román, illetve szerb anyanyelvű személy.⁴⁵

A települést 1883 és 1893 között létesítették, és egy holland mérnökről, gróf Laudonról nevezték el. A mérnököt egy holland cég azért küldte, hogy a mélyben lévő vízkészletek artézi kutakkal történő kiaknázása végett elősegítse a mezőgazdasági termelést, illetve öntözést.⁴⁶ A holland társaság bérbe vette a Zichyfalva közelében fekvő „Nagy-rétet” („Veliki rit”), a mai „Alibunári-rétet” („Alibunarski rit”), és napszámosokat telepített ide.

Laudont a holland cég képviselőjeként a rizstermesztés meghonosításával bízták meg, ezért a mérnök embereket toborzott, és artézi kutak fúrására képezte ki őket. Nevéhez fűződik az első zichyfalvi artézi kút fúrása is (1886). Laudon igyekezett a Delibláti-homokpuszta akácfáiból ecetet is előállítani, azonban ehhez a művelethez nem volt elegendő víz, így az nem valósult meg.⁴⁷

Napjainkban már hihetetlenül hangzik, de 1909-ben a településrészen iskola is nyílt. Az 1960-as évekre már a szerb nyelvű oktatás is megszűnt.⁴⁸ A településre – 1920-tól – a jobbra német lakosság mellé egyre inkább kezdett a szerbség is betelepülni. Azonban a második világháború végóráiban, illetve azt követően a németek kivesztek a faluból, ezért a szerb lett a domináns népcsoport.

A történelmi okok mellett más szempontok is csökkentik a helység népességszámát. A rossz infrastrukturális adottságok, a magas talajvíz szintén nehézségeket okoz a helyieknek. A településen „egyházi élet” sincs, így például nincs (ortodox) templom, haláleset alkalmával a halottat a közeli Nagymargita temetőjében hantolják el. A faluban továbbá nincs bolt, orvosi rendelő, közművesítés, de még telefon sem.

⁴¹ Miletićevo. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/mileticevo/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴² Miletićevo. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/mileticevo/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴³ Banatski Sokolac. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/banatski-sokolac/> (Letöltés ideje: 2017. július 17.)

⁴⁴ Banatski Sokolac. A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/vrsacko-namesnistvo/banatski-sokolac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912, 612–613. pp.

⁴⁶ MILLEKER, FELIX: *Geschichte der Gemeinde Mariolana*. Genealogy.net: <http://ofb.genealogy.net/zichydorf/geschichte.php> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴⁷ Laudonovac. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/laudonovac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

⁴⁸ Laudonovac. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/laudonovac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

Laudontanyát egykoron vasút kötötte össze Zichyfalvával és Versecel, de ez a vonal már nem működik. A helység állomásának is csak a falai, jobban mondva: romjai állnak. Az egyre fogyat-

kozó – jórészt szerb ajkú – népesség főleg állattartással, így például szarvasmarhák tartásával foglalkozik. A jószágokat Zichyfalván és Versecen (Вршац/Vršac) szokták értékesíteni.⁴⁹

⁴⁹ Laudonovac. Zichyfalva község elektronikus oldala: <http://plandiste-opstina.rs/o-plandistu/naselja/laudonovac/> (Letöltés ideje: 2021. április 27.)

V. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A Magyar Korona Országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1882

A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községekenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda. Budapest, 1928

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* LOGOS Kiadó, Tóthfalu, 1993

FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolatos tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben. IV. kötet.* Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. II. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. III. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. IV. kötet.* Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a történelmi Torontál vármegye Bánlaki járásában.* Második kiadás. Históriaantik Könyvkiadó, Budapest, 2018

HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai.* Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999

KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905

NAGY IVÁN: *Magyarország családai. Czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. Hetedik kötet.* Kiadja Ráth Mór, Pest, 1860

REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai.* Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

SEBŐK LÁSZLÓ (szerk.): *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai.* Teleki László Intézet – KSH Levéltár, Budapest, 2005

SZELI BALÁZS: *Istvánvölgy, Ürményháza és Óléc. Munka nélkül végünk van!* In: FODOR ISTVÁN (szerk.): *Szórványlétben. I. kötet.* Magyar Szó. Újvidék, 2016

TÓMÓ MARGARÉTA: *Kanak. Szerbül értik meg egymást.* In: Fodor István (szerk.): *Szórványlétben. I. kötet.* Riportkönyv. Magyar Szó. Újvidék, 2016

VARGA E. ÁRPÁD (szerk.): *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája III. kötet, Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850–2002 között.* Teleki László alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest – Csíkszereda, 2000

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. Első kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. Harmadik kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799

V. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A karátsonyfalvi és beodrai Karátsonyi család történeti honlapja: <http://www.karatsonyi.hu/>

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság elektronikus oldala: <http://www.eparhijabanatska.rs>

A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs>

Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálási adatok alapján, 1852–2011. Varga E. Árpád 2002-től kiégszített adatsorai: <http://nepszamlalas.adatbank.ro>

Institutul Național al Patrimoniului: <http://patrimoniu.gov.ro/images/lmi-2015/LMI-TM.pdf>

Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhonet.com/images_content/vm54.jpg

MILLEKER, FELIX: *Geschichte der Gemeinde Mariolana.* Genealogy.net:

<http://ofb.genealogy.net/zichydorf/geschichte.php>
 Setschanfeld: <http://72.29.73.247/~setschan/anichols/>
 „So lang die sunne scheint“ (2016), *Die Autobiographie von Hans Niedermayer steht nun frei zum Herunterladen. 180 Jahre deutsche Einwohner in Dolatz.* <http://www.niedermayer-dolatz.de/>

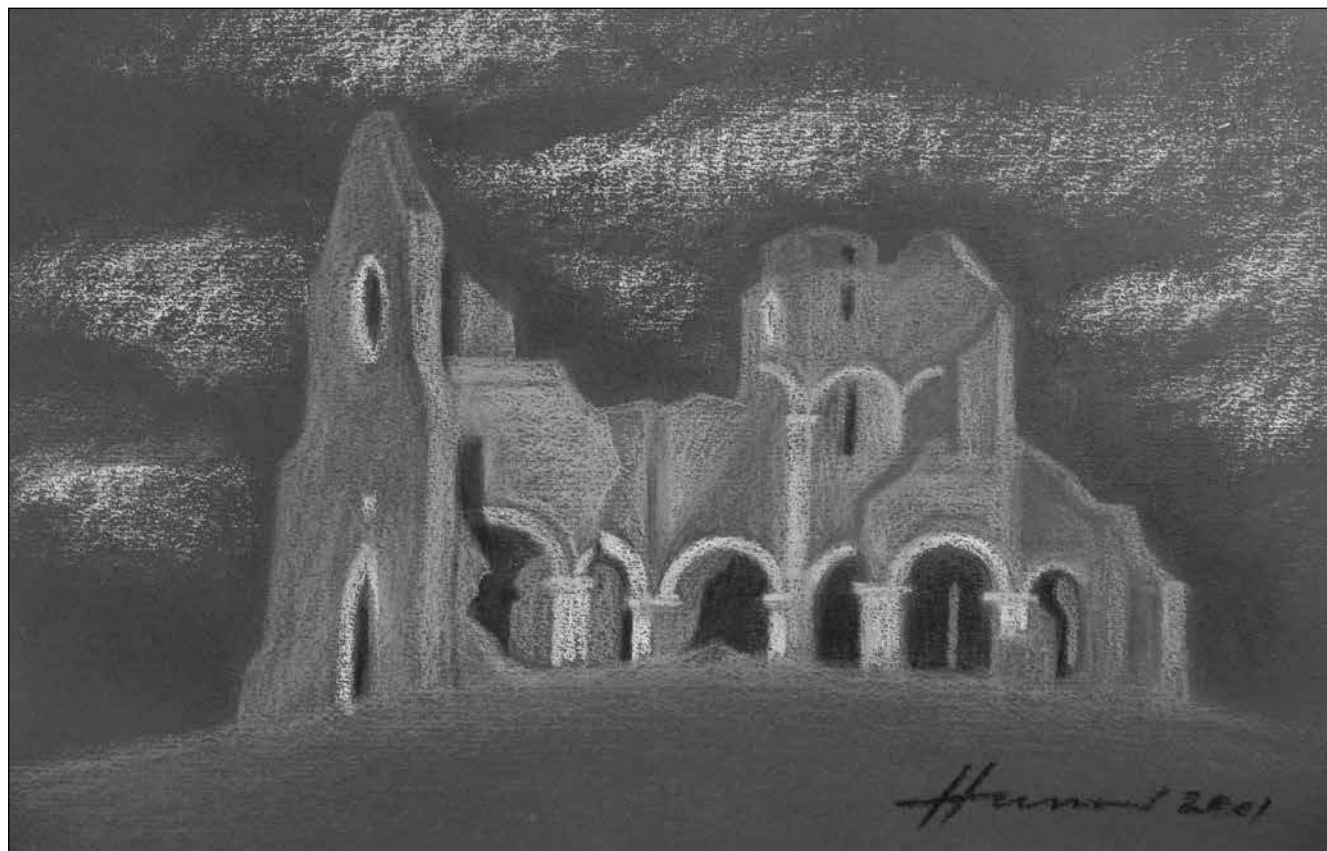
Ürményháza. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus oldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/>

VOGEL, HEINZ: Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro>

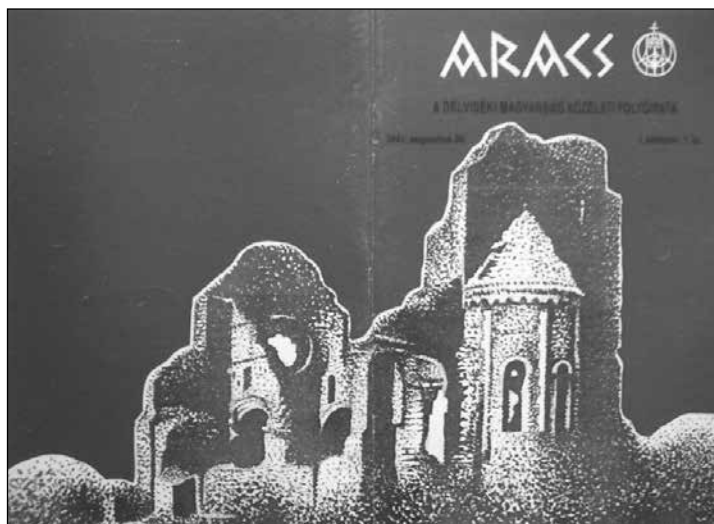
Zichyfalva község elektronikus oldala:

<http://plandiste-opstina.rs>

ZOLLNER, ANTON: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats (75). Hopsenitz:* <http://www.banater-aktualitaet.de/akt3hop.htm>

Az aracs pusztatemplom

Az Aracs első számának fedlapja és a Szent Istvánt ábrázoló logó

Gyurkovics Hunor

festőművész, grafikus

Pécsett született 1941. december 31-én. Az általános iskolát a szlavóniai Harasztiban és a baranyai Vörösmarton, az iparművészeti középiskolát Újvidéken, az Iparművészeti Akadémia reklámgrafikai szakát Belgrádban végezte el, Miloš Ćirić docens csoportjában 1969-ben szerzett oklevelet. Tagja a Formatervezők és Iparművészek Egyesületének. Alapító tagja a baranyai, a bácskossuthfalvi 9+1 csoportnak, a bácsfeketehegyi, a haraszti, a hortobágyi, a makói, a szabadkai Bucka–Gányó, a zentai Tiszakedvelők Nemzetközi Művésztelepnek, valamint a budapesti Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társaságának.

1971-től 2008-ig a szabadkai Óvóképző Főiskola és a Pedagógiai Akadémia képzőművészet és módszertan tanára. 1971 óta állít ki rendszeresen, kollektív és önálló tárlatokon bel- és külföldön: a Vajdaságban, az anyaországban, Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján, Franciaországban, Lengyelországban, Németországban, Olaszországban, Svédországban stb.

Eddig kb. 400 kollektív kiállításon szerepeltek munkái, és kb. 200 önálló tárlata volt.

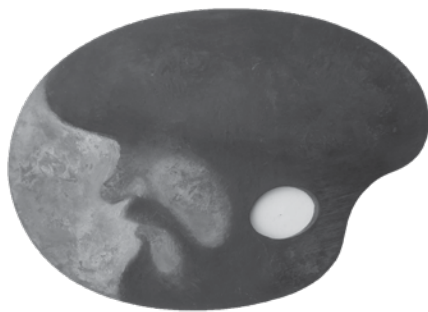
Részt vett számos művésztelep munkájában, bel- és külföldön: Bácsfeketehegy, Bácskossuthfalva, Csurgó, Écska, Szabadka, Topolya, Zenta (Szerbia); Sztrumica (Észak-Macedónia); Abádszalók, Ásotthalom, Baja, Balaton, Balmazújváros, Berekfürdő, Bicsérd, Buják, Felsőörs, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló, Hejce, Hortobágy, Kőszeg,

Makó, Szerencs (Magyarország); Felsőbánya, Gyergyószárhegy, Kézdivásárhely – „Incitato”, Magyarláros, Tibód (Románia); Gyúgy, Dudince, Naszvad (Szlovákia); Munkács, Kamjanka (Ukrajna); Eszék, Grožnjan, Haraszti, Kiskőszeg, Pélmonostor, Siavonski brod (Horvátország); Lendva (Szlovénia); Łęczna (Lengyelország); Bessans, Château de Ligoure, Saint Michel (Franciaország); Salem (Németország).

Gyermekkorától a múlt értékeinek mentésén, gyűjtésén fáradozik. Baranya, Szlavónia területén több helytörténeti, néprajzi gyűjteményt hozott létre, többek között Harasztiban.

Szerteágazó munkásságát kb. 40 díjjal, oklevéllel értékelték, többek közt I. díjat kapott az „Arany forma” védjegyekért 1974-ben és az eszperantó világplakát tervéért Székely Tibor világutazóval 1984-ben. A Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Nívódíja – 1987, a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Káplár Miklós-díja – 1989, 1992, a Makói Nemzetközi Művésztelep – Művelődési Központ munkadíja – 1992, Csongrád megye önkormányzati díja, Makó – 1999, a Makói Művésztelep díja – 2001, a Zentai Művésztelep akvarellfestészetén I. díj – 1996, 2000 és 2005, a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep Örökös Tagja kitüntetés – 2003, a hajdúszoboszlói Nemzetközi Művésztelep Nívódíja – 2004 és Budapesten Szervátiusz Jenő-díj a magyar kultúra ápolásáért – 2005.

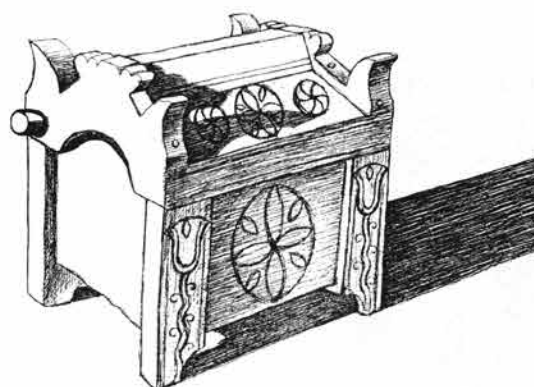
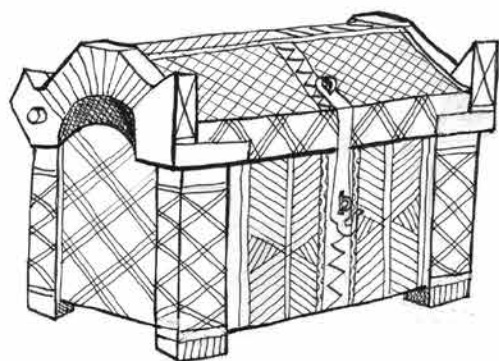
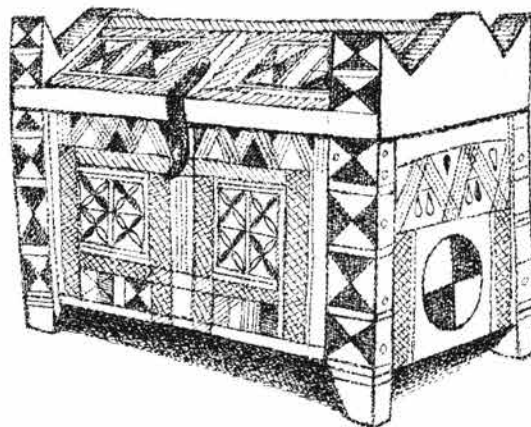
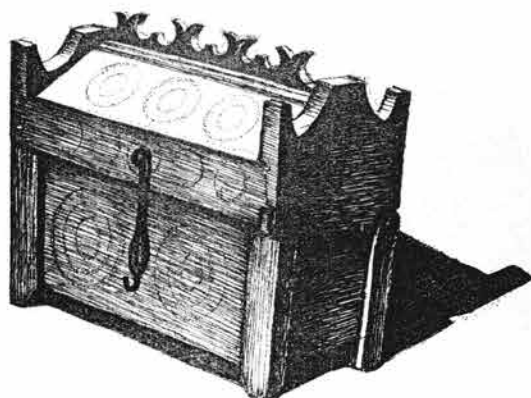
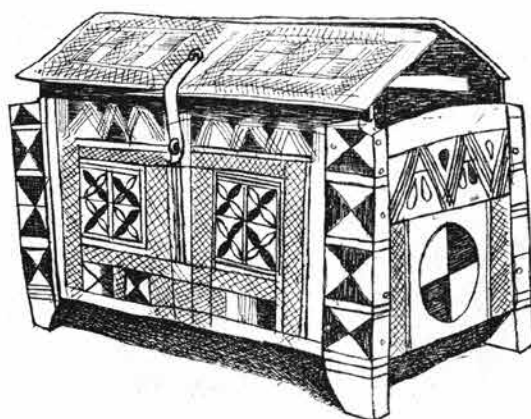
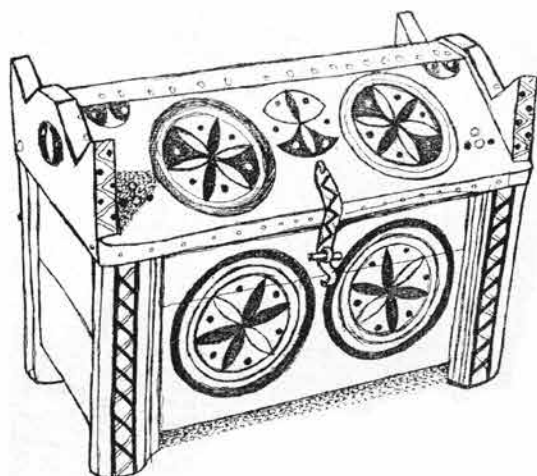
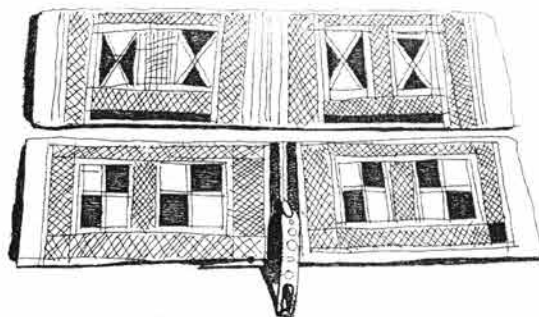
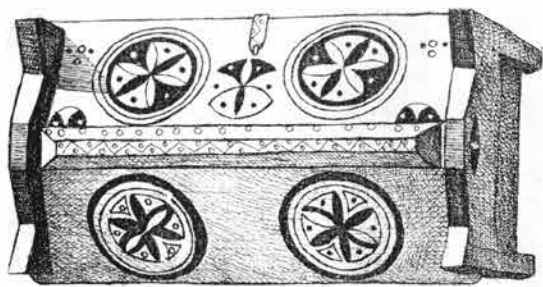
Szabadkán él és dolgozik.

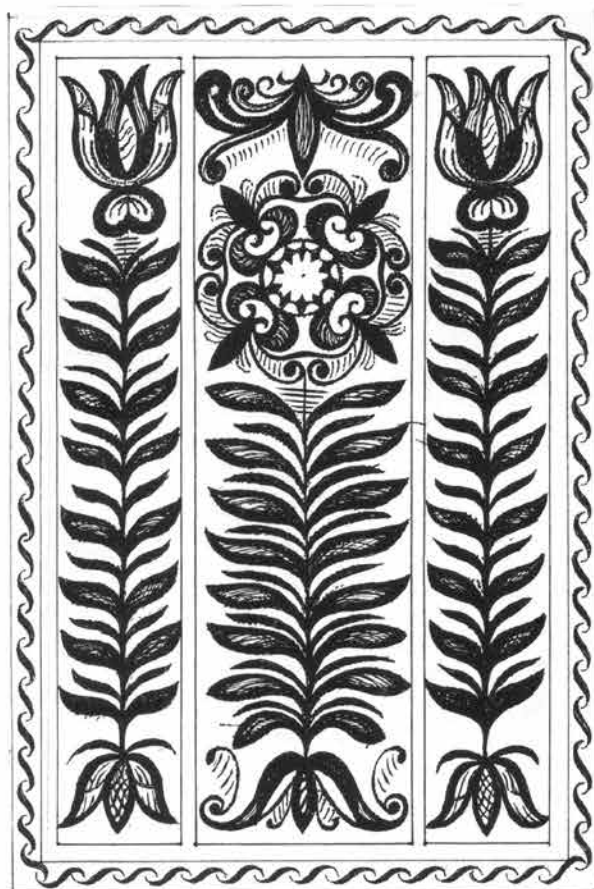
Palettás önarckép

E számunk szerzői

Bakonyi István	irodalomtörténész, Székesfehérvár
Bata János	közíró, szerkesztő, Horgos
Bicskei Zoltán	filmrendező, grafikus, Magyarkanizsa
Bogdán József	költő, teológus, Pancsova
Borsányi Katinka	költő, Veneto
Dancs Rózsa	író, Torontó
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Döbrentei Kornél	költő, Pomáz
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Gyurkovics Hunor	festőművész, grafikus, Szabadka
Hódi Sándor	író, pszichológus, Ada
Huszár Zoltán	közíró, Horgos
Julesz János	költő, belgyógyász, endokrinológus, Szeged
Marcsó Vilma	író, Nagybecskerek
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
P. Maklári Éva	költő, Székesfehérvár
Pósa Zoltán	író, költő, Budapest
Radnai István	költő, Budapest–Szeged
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Sutarski, Konrad	költő, író, műfordító, Budapest
Széki Soós János	író, Budapest
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Vajda Gábor	író, művelődéstörténész
Zóka Péter	író, filozófus, Pécs

Szlavóniai kócsagos ládák

Rétfalusi templomkazetták

Hajdúsági temető

Csónakfák 1.

Csónakfák 2.

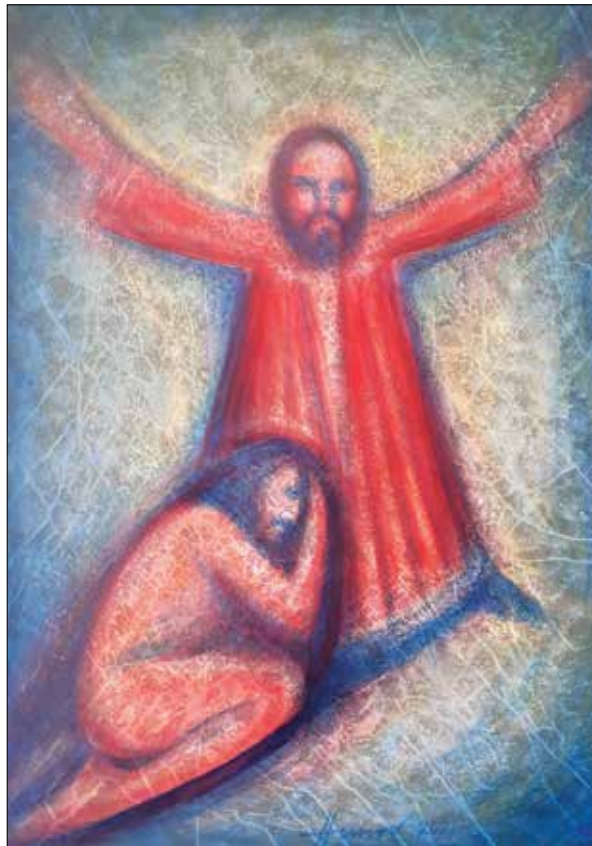
A nemzet emlékére

Ádám és Éva

Kiűzetés az Édenkertből

A tékozló fiú

A fények fénye

Csikóstánc 1.

Körtánc

Csikóstánc 2.

Erdélyi tánc

Néptánc 1.

Néptánc 2.

Hortobágyi pásztor 3.

Leáldozó

Hortobágyi pásztor 2.

Hortobágyi pásztor 1.

Ménes 1.

Ökörfogat

A juhásznak jól megy dolga

Csikósverseny

Gulya

Ménes 2.

Régi lengyel ház

Régi erdélyi ház

Baranyai pincék

Aracsi pusztatemplom

Stílusos óváros

Franciaországi motívum

Csónakos a tavon

Krasznahorka, a bánat vára

Bessans (Franciaország)

Tarcal-hegység

Topolyai szántóföld

Kárpátalja

A betlehemi csillag

Tűzijáték

Szabadkai városháza – fényben

Világbéke